

Kgobokanyo ya Ditlhangwa

SETSWANA

PUO YA GAE

KGWEDITHARO 1 & 2

MOPHATO
1

Kgobokanyo ya Ditlhangwa

MOPHATO 1 | KGWEDITHARO 1 & 2

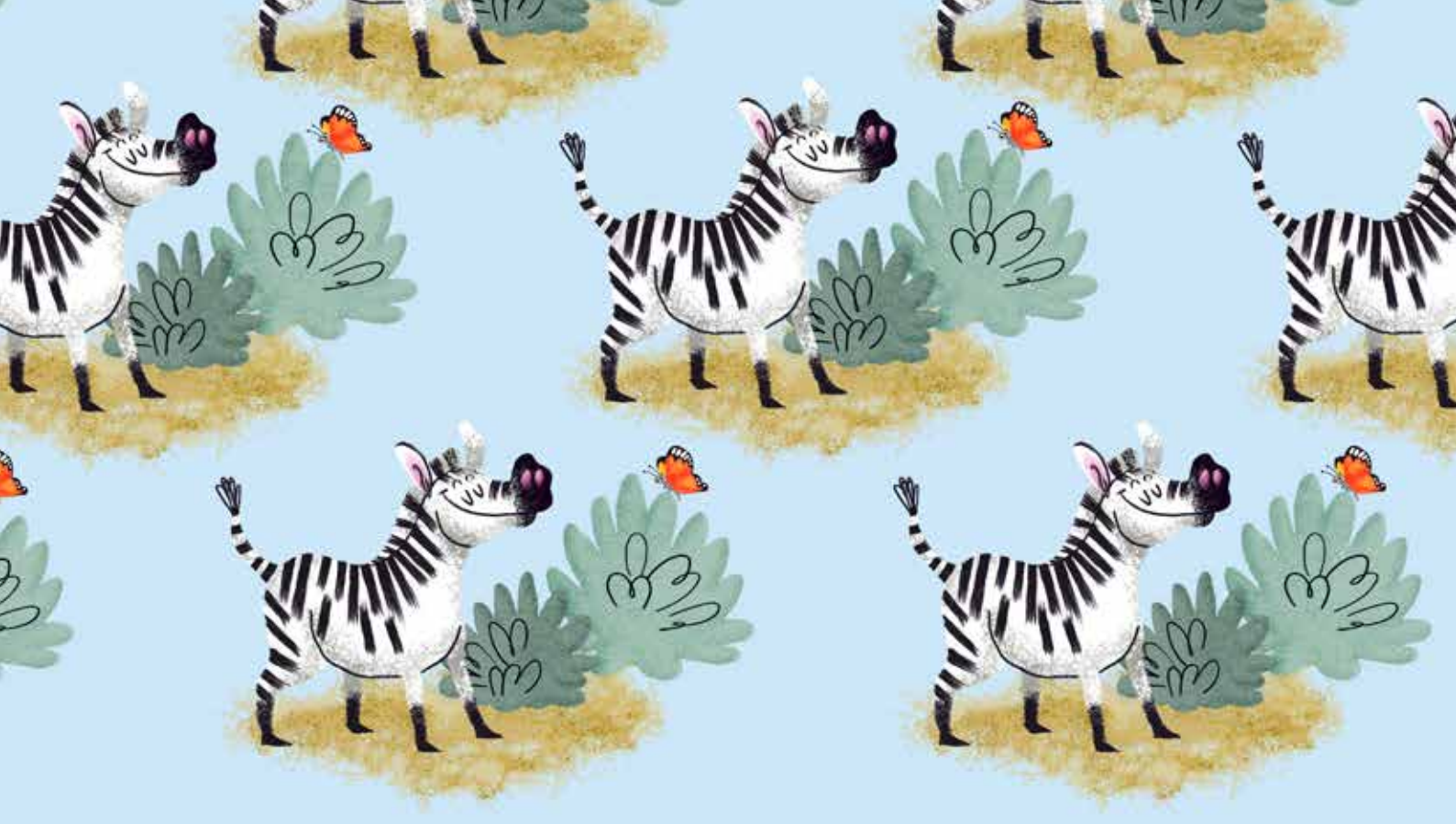
SETSWANA

**Copyright © 2026 National Educational
Collaboration Trust (NECT)**

This work is licensed under a **Creative Commons
Attribution–NonCommercial–NoDerivatives 4.0
International License (CC BY-NC-ND 4.0)**.

Additional permissions beyond the scope of this license
may be available. For further information, please
contact the publisher at **materials@nect.org.za**.

First edition, 2026

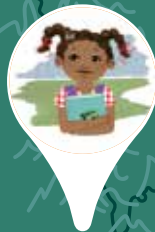
KGWEDITHARO 1

MMAPA WA AFORIKABORWA

Kapabokone

Buka ya ga
Botlhale e
ntšhwa

Kapabophirima

Lewatle la
Atlantiki

Bitirute e kgolo

Limpopo

Lesea le lentšhwa la gaabo Tshoko

Mpumalanga

Bokonebophirima

Gauteng

Letsatsi la ntlha la ga Neo

Foreisetata

Mogau o ithuta go buisa

KwaZulu-Natal

Bera e a beolwa

Kapabotlhaba

Lewatle la India

MMAPA WA LEFATSHE

Amerikabokone

Lewatle la
Atlantiki

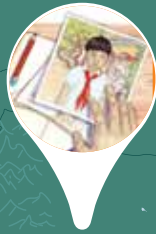
Lewatle
la Pacific

Amerikaborwa

Goreng dillama di
tshela kwa godimo
mo dithabeng

Asia

Tsala ya me
ya kwalelano,
Li Wei

Yuropa

Aforika

Lewatle
la Pacific

Lewatle
la India

Australia

Antarctica

KGWEDITHARO I DIKGANG

1. Letsatsi la ntlha la ga Neo

1

2. Tsala ya me ya kwalelano, Li Wei

13

3. Bera e a beolwa

25

4. Lesea le lentšhwa la gaabo Tsheko

37

5. Buka ya ga Botlhale e ntšhwa

51

6. Mogau o ithuta go buisa

65

7. Bitirute e kgolo

79

8. Goreng dillama di tshela kwa godimo
mo dithabeng

93

KGANG 1

LETSATSI LA NTLHA

LA GA NEO

Thitokgang: Re ya sekolong

Tshedimosetso ya lemorago

- Setlhangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela mo Aforikaborwa.
- E diragala mo pakeng ya jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go tlhaloganya botoka gore go tlhobaela go lebega jang le gore go utlwala jang.

Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Balelapa la ga Neo ba lemoga dikeledi tsa gagwe mme ba bona gore ga a itumela.
- Neo o ikutlwa botoka ka gore balelapa la gagwe ba mo eme nokeng. Ka thuso ya bona, a ka kgona go lebana le poifo ya gagwe ya go simolola sekolo.
- Kwa tshimologong Neo o ne a tshogile, mme o ne a feleletsa a rata sekolo. Ka dinako tse dingwe, re ikutlwa re tshwenyegile ka dilo tse dintšhwa mme ga di maswe jaaka re akanya.

Togaleano la go Tlhaloganya: Dira dikgolaganyo

- Ke eng: Go akanya ka mo kgang e amanang le botshelo jwa gago, dibuka tse dingwe, kgotsa lefatshe.
- Goreng re e dirisa: Go tlhaloganya kgang botoka ka go e golaganya le dilo tse o setseng o di itse.
- E thusa jang: E dira kgang gore e nne le bokao jobo tseneletseng le go gopolega bonolo.

Go dirisa togaleano leno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
3, 1	Go ise go ye kae, Neo o ne a tla ya sekolong lekgetlho lwa ntlha. Neo o ne a tshwenyegile thata. O ne a sa kgone go robala. O ne a sa kgone go ja.	Go ka tshosa thata go leka sengwe se sentšhwa ka lekgetlho lwa ntlha! Ke gakologelwa kafa ke neng ke ikutlwa ka teng pele ga letsatsi la me lwa ntlha go nna morutabana. Ke ne ke tshogile thata mo ke neng ke sa kgone go robala!
10, 1	Kgabagare, e ne e le nako ya go ya gae! “Ga ke batle go ya gae” Neo a lela.	Ke kgona go dira kgolaganyo. Ka dinako tse dingwe, go dira sengwe se sentšhwa go boima thata e bile go a boifisa. Le fa gole jalo, ga go maswe jaaka re ne re akanya!

Mo bogautshwaneng, Neo o tla bo a simolola go tsema sekolo. Neo o ne a tlhobaela, a sa kgone go ja le go robala sentle.

Malatsi a le mararo pele dikolo di bulwa, nokoagwe
Neo o ne a ya le ena kwa marekelong go ya go reka
diaparo tsa sekolo, ditlhako tsa sekolo le dikwalelo.
Neo ke motho yo o ratang go ya kwa marekelong.

Neo o ne a lela tsela yotlhe mo tekesing. “Ga ke batle
go ya koo!”

“Goreng? Ka metlha o rata go ya kwa marekelong!”
ga bua noko.

“Ga ke batle go ya sekolong. Ga ke batle go
kgaogana le lona motshegare otlhe!” ga bua Neo.

“Se tshoge!” ga araba noko. “O tllile go mphitlhela fa
letsatsi lengwe le lengwe fa o boa!”

Malatsi a le mabedi pele dikolo di bulwa, mogoloagwe Neo, e leng Thato, o ne a mo thusa go phutha le go tsenya dikwalelo tsotlhe tse dintšhwa mo kgetsaneng ya gagwe e ntšhwa ya mokwatla.

“Ga ke batle go tsenya dikwalelo tsa me mo kgetsaneng!” ga bua Neo a lela.

“Goreng? O na le kgetsana e ntle e ntšhwa le dikwalelo tse dintle tse dintšhwa!” ga bua Thato.

“Ga ke batle go ya sekolong! Ga ke batle go tlhola kwa sekolong!” a araba.

“Se tshoge!” ga bua Thato. “Ke tla bo ke na le wena letsatsi lengwe le lengwe!”

Letsatsi pele ga dikolo di bulwa, mmaagwe Neo o ne a mo ruta go tshasa ditlhako pholetšhe le go di phatsimisa.

“Ga ke batle go rwala ditlhako tseo!” ga bua Neo a lela.

“Goreng? Ke itse o rata ditlhako tse dintšhwa!” ga bua mmaagwe Neo.

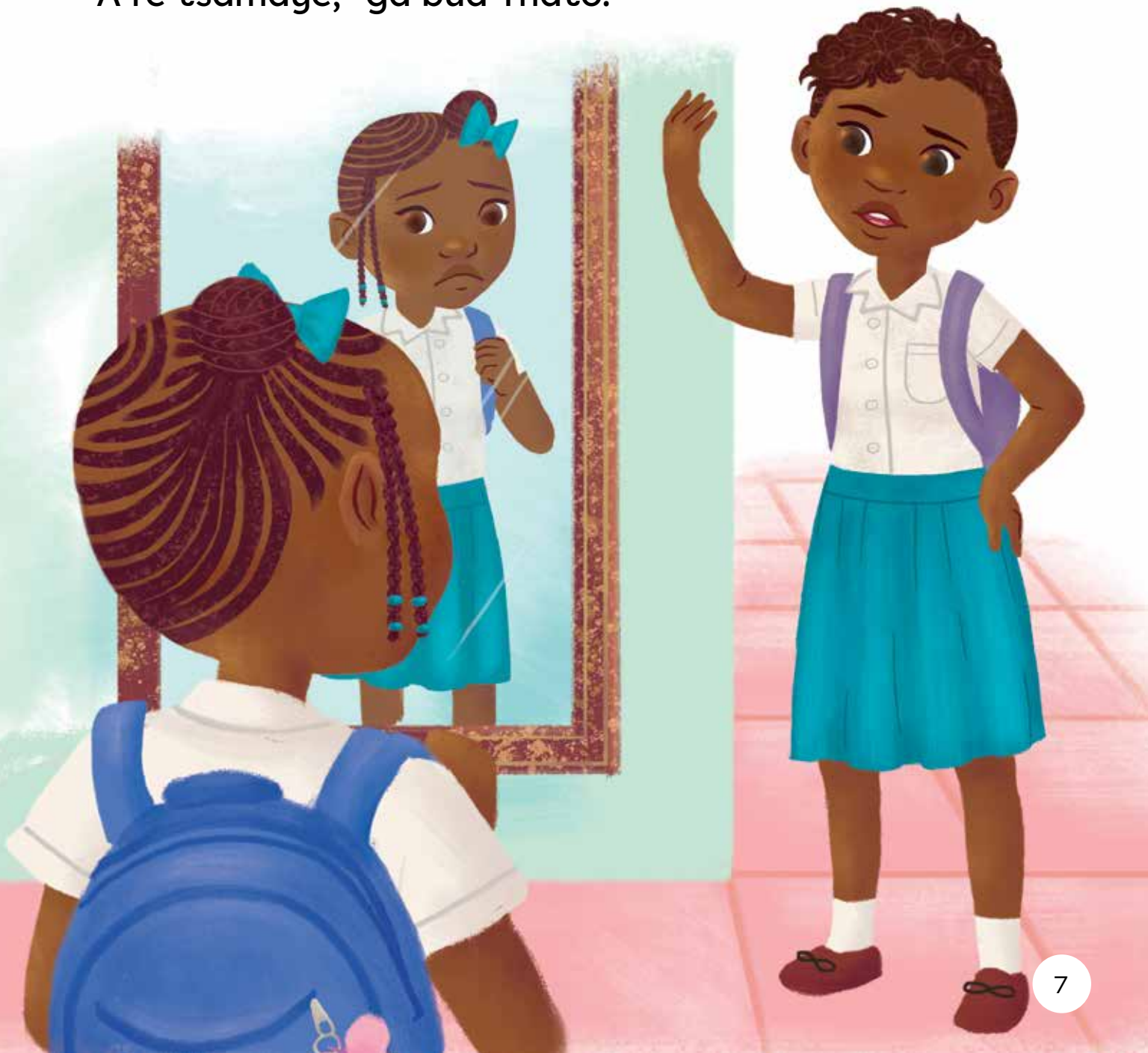
“Ga ke batle go ya sekolong! Ke batla go nna fa gae ke tshameke letsatsi lotlhe!” ga bua Neo.

“Se tshoge!” ga bua mmaagwe. “O ka nna wa tshameka ka nako ya dijo le fa sekolo se dule!”

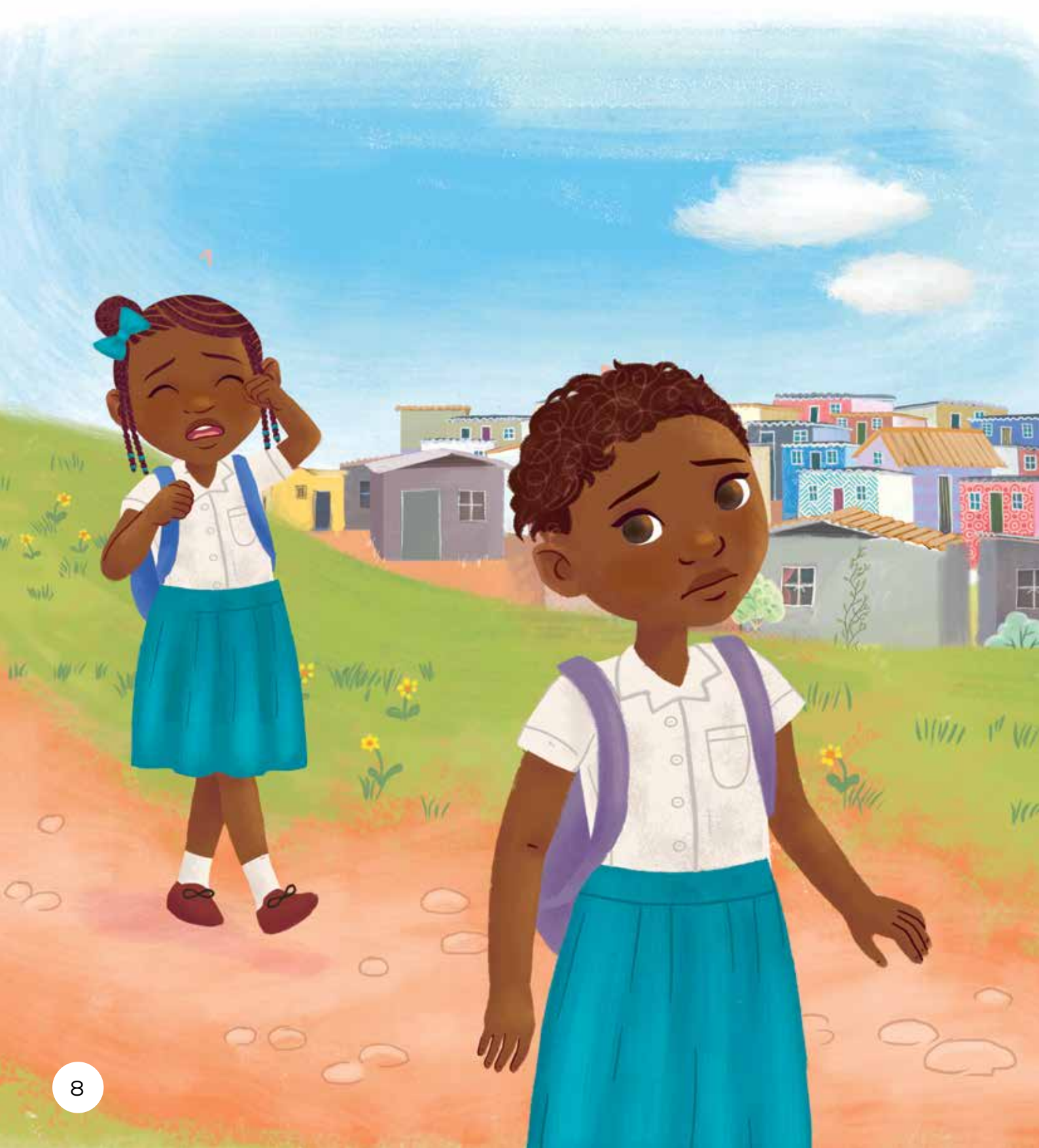

Letsatsi la tlhaba la gore Neo a ye sekolong. Neo o ne a apara diaparo tsa gagwe tse dintšhwa tsa sekolo. Di ne di sidilotswe, di le phepa. Neo a tswalela kgetsana ya gagwe e ntšhwa ya dibuka, a e belega. E ne e bonala e le bokete. Neo a rwala ditlhako tsa gagwe tse dintšhwa tsa sekolo. Di ne di phatsima tota! A itebelela mo seiponeng. O ne a siametse go ka tsamaya, fela ena o ne a sa ikutlwe jalo!

“A re tsamaye,” ga bua Thato.

“Ga ke batle go tsamaya!” Neo o ne a lela tsela
yotlhe go ya sekolong.

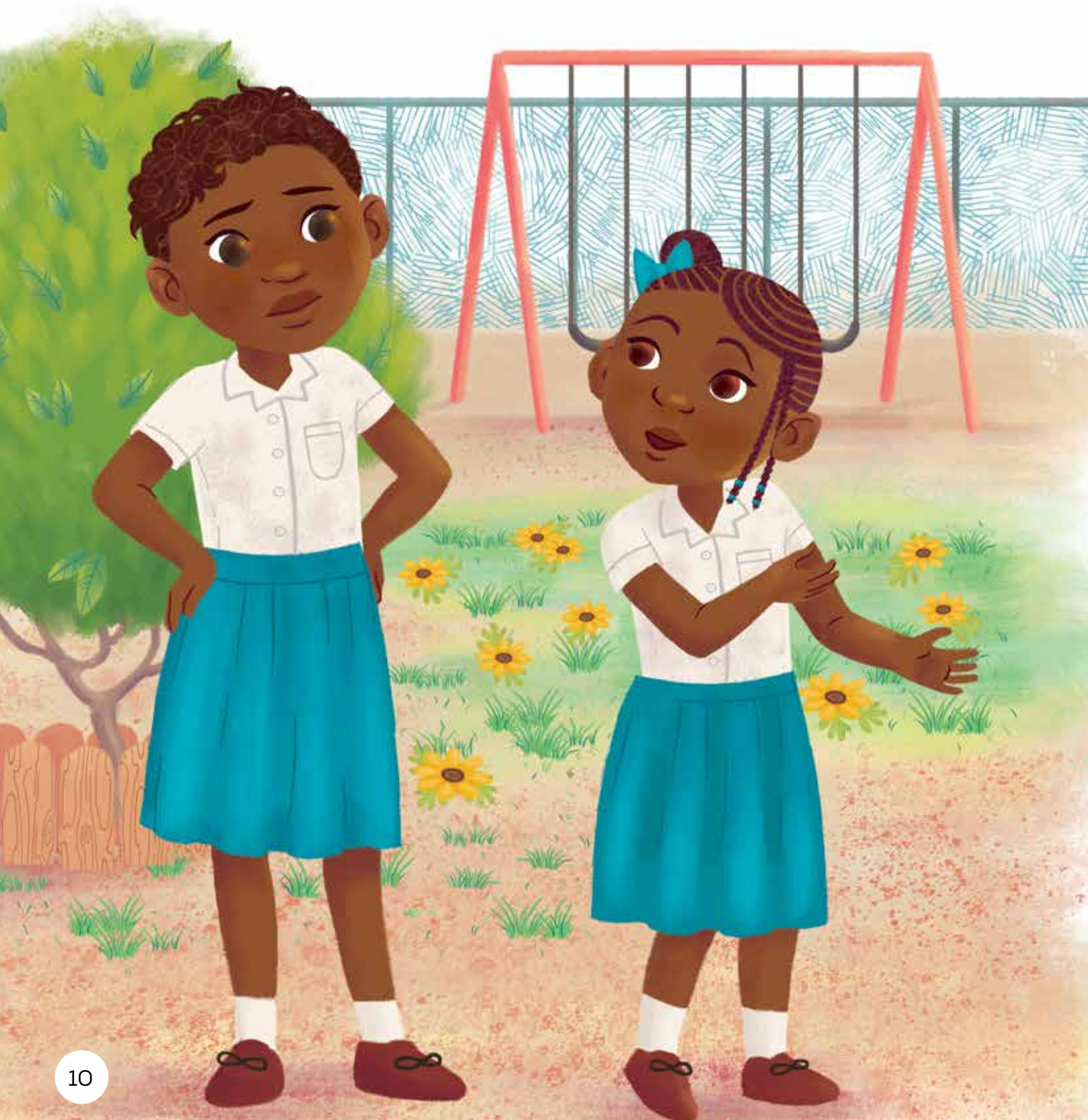
Fa tshipi e lela, a tsena mo phaposiborutelong ya gagwe e ntšhwa.

Morutabana a mmontsha gore a nne fa kae gaufi le mosetsanyana yo o neng a logile moriri jaaka ena! Ba lebana, ba nyenya.

Morutabana a ba ruta pina e ntšhwa. Morago ba thala ditshwantsho tsa bamalapa a bona.

Nako ya go ya gae ya fitlha! “Ga ke batle go ya gae!”
ga bua Neo a lela.

Puiso ya 1

Kgang e e bua ka ga mang?

Kgang yotlhe e bua ka Neo.

Ke kwa kae kwa Neo a neng a ya la ntlha?

O ne a ya sekolong.

Ke goreng Neo a ne a sa batle go ya sekolong?

- Gonne o ne a tshogile.
- Gonne ga a ise a ke a ye sekolong!
- Gonne o ne a batla go tihola le nkokoagwe kwa gae.
- Gonne o ne a batla go tshameka letsatsi lotlhe.

Puiso ya 2

Ke mang yo o thusang Neo go ipaakanyetsa letsatsi la gagwe la ntlha kwa sekolong.

Nkokoagwe, mogolowe Thato, le mmaagwe.

Neo o ne a ikutlwa jang ka nako ya go ya gae fa sekolo se dule?

O ne a hutsafetse. O ne a sa batle go ya gae.

Ke goreng Neo a ne a sa batle go ya gae kwa bokhutlong jwa kgang e?

- Gonne o ne a rata sekolo!
- Gonne o bone tsala e ntšhwa.
- Gonne o nnile le letsatsi le le monate.
- Gonne o nnile le letsatsi le le monate, e bile o ne a sa batle le khutla.

KGANG 2

TSALA YA ME YA KWALELANO, LI WEI

Thitokgang: Re ya sekolong

Tshedimosetso ya lemorago

- Setlhangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragelela mo Aforikaborwa le China.
- E diragala mo pakeng ya jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go lemoga gore batho ba ba mo dinageng tse di farologaneng ba tshwana le bona ka ditsela tse di rileng e bile ba farologana le bona ka ditsela tse dintsi.

Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Bana go ralala lefatshe ba ya sekolong e bile ba ja dijotshegare kwa sekolong.
- Bana go ralala lefatshe ba ithuta le go ja dilo tse di farologaneng le tsa bana ba Aforikaborwa
- Tsala ya kwalelano ke mongwe yo o mo kwalelang makwalo. E re thusa go ithutha ka fa bana ba bangwe ba ba tshelang kgakala le rona ba tshelang ka teng.
- Moanedi ke mongwe yo o anelang kgang.

Togaleano la go Tlhaloganya: Dira dikgolaganyo

- Ke eng: Go fopholetsa dilo tse mokwadi a sa di tlahoseng ka tlamalalo, o dirisa methala mo kgannyeng.
- Goreng re e dirisa: Go tlhaloganya bokao jo bo tseneletseng le melaetsa e e fitlhegileng.
- E thusa jang: E go thusa go tsaya ditshweetso fa o buisa, le go tlhaloganya kgang le baanelwa botoka.

Go dirisa togaleano leno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
15, 4	Ka letsatsi la me la ntlha kwa sekolong, morutabana wa me o re boletse fa re tlaa nna le ditsala go tswa kwa China.	Ke kgona go dira kgolaganyo ka kgang ya: Letsatsi la ntlha la ga Neo. E bua ka letsatsi la ntlha la sekolo la moanelwa, fela jaaka e ne e le letsatsi la ntlha la ga Neo.
20, 2	“Ijaa, go tota go le thata mo go rona ka gone ga re ise re ipone re dirisa dilo tsa mofuta o! Fela bana ba kwa China bona, ba dirisa dichopsticks le go ja reisi ka tsona!” ga rialo morutabana wa me.	Ke kgona go dira dikgolaganyo: ka dinako dingwe re ja reisi ka dijotshegare, fela jaaka bana ba kwa China. Mme re ja reisi ka ditsela tse di farologaneng - re dirisa foroko kgotsa leswana, mme bana ba kwa China ba dirisa dichopsticks.

Ka letsatsi la me la ntlha kwa sekolong, morutabana wa me o re boleletse fa re tlaa nna le ditsala go tswa kwa China. Ditsala tse, ke tse re tlaa tsalanang natso ka go kwalelana fela, tse ka Seesimane di bidiwang pen pal. O re bontshitse setshwantsho sa mophato o re tlaa tsalanang le ona. Letsatsi la ntlha e ne e le ka Lwetse,” o tthalositse ka gore “ngwaga wa rona wa dithuto o simolola ka Ferikgong, fela kwa China ngwaga wa bona wa dithuto ona o simolola ka Lwetse go ya go Phukwi!”

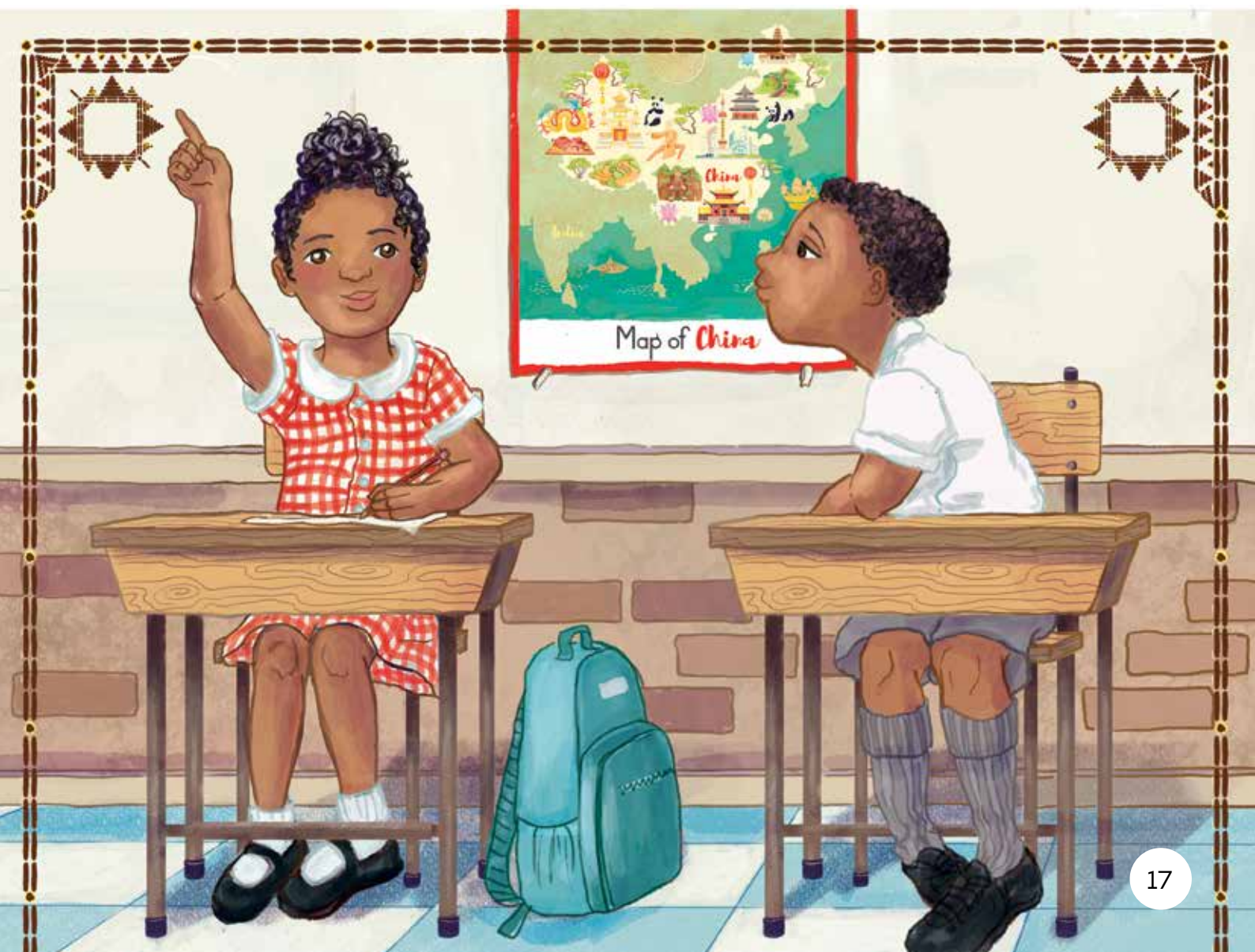

Teng fela foo, morutabana wa me a re bontsha China mo mmapeng. “China e kwa Asia,” a tlhalosa. Asia ke kontinente e e farologaneng le ya rona gotlhelele. Rona re nna mo kontinenteng ya Aforika.”

Zinzi o ne a tsholetsa letsogo, a botsa “Bana ba kwa China ba ithuta eng kwa sekolong?”

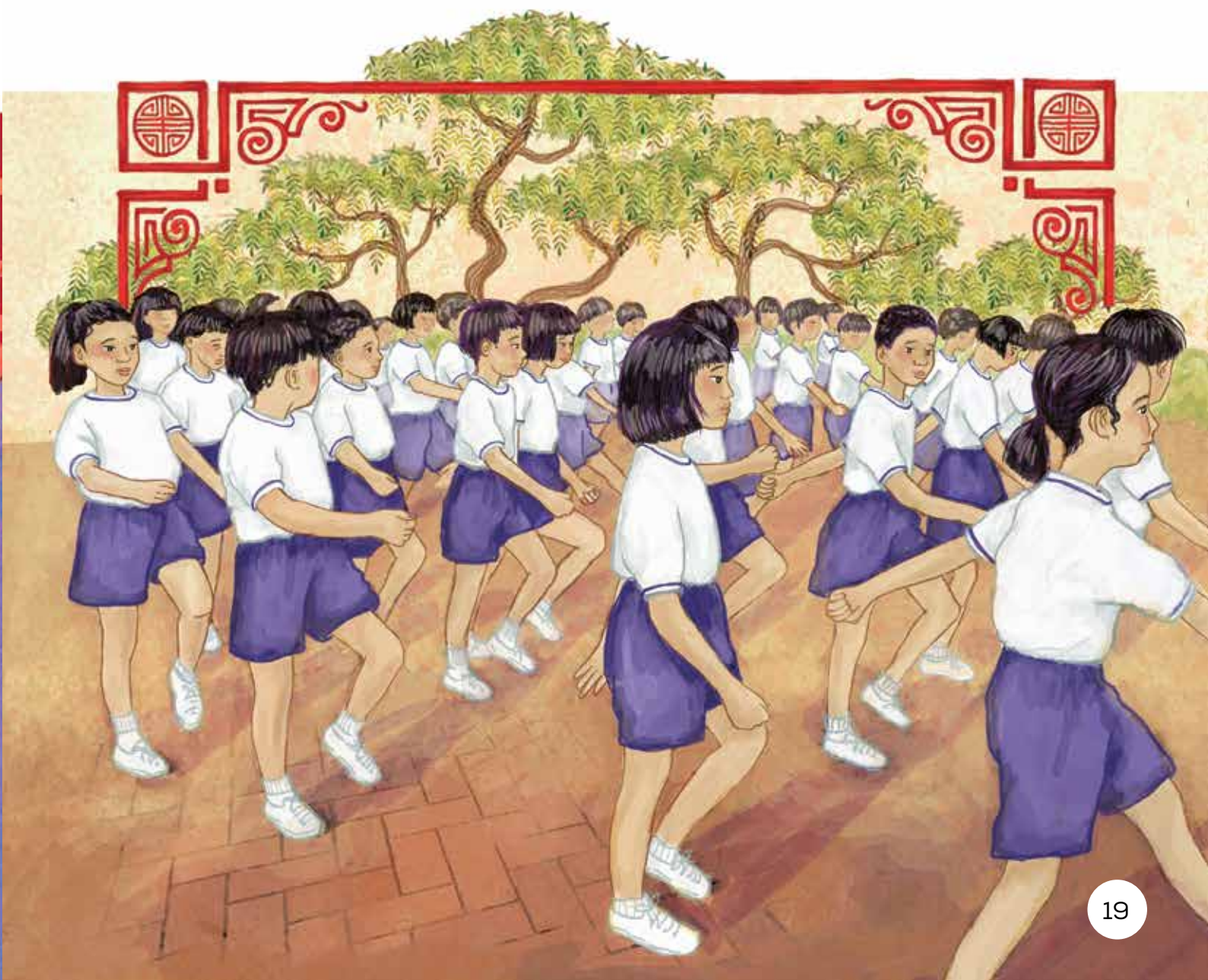
Morutabana wa me o ne a se na bonnete jwa seo, o ne a bula khomputara ya gagwe mme a tsena mo mafaratlhatlheng a inthanete go batlana le karabo. O ne a re buisetsa dintlha go tswa mo athikeleng e a e fitlheletseng. O ne a re “Bana ba sekolo se se potlana ba ithuta puo ya Sechina, Seesimane, Dipalo, thuto ya go ikatisa mmele, mmino, botsweretsi, dithuto tsa tlhago le ditlhangwa.

Morutabana wa me o ne a re bontsha setshwantsho sa mafoko mangwe a kwadilwe ka nngwe ya dipuo tsa Sechina e e bidiwang Mandarin. O tlhalositse fa mo ngwageng ono, re tlaa ithuta go buisa ka Setswana. O rile re tlaa ithuta go buisa ditlhaka di le 26 re bo re kwala mafoko ka puo ya rona. O kaile fa mo dipuong tsa Sechina, lefoko lengwe le lengwe le na le letshwao le le kgethegileng mme ka jalo barutwana ba tshwanetse go ithuta diketekete tsa matshwao.

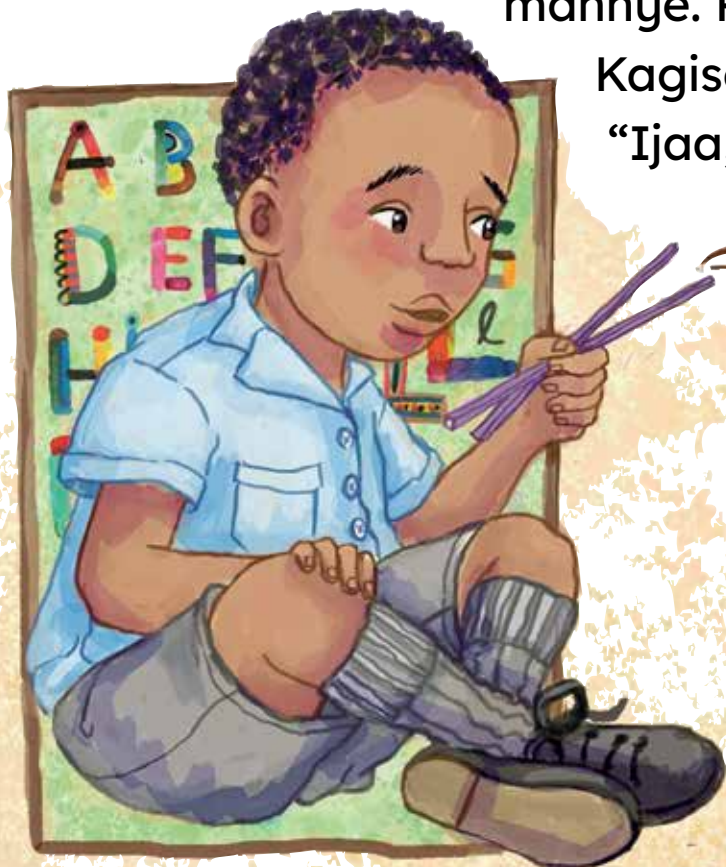
Fa morago ga foo, morutabana wa me o ne a senka mo mafaratlhatlheng a inthanete gape mme a bona vidio ya bana ba sekolo sa kwa China ba ikatisa mo mosong. Re ne ra bogela diketekete tsa barutwana ba eme mo meleng ka manontlhotlho, ba ikatisa ka go latela mmino o o lelelang kwa godimo. Mogokgo o ne a bala, a ntse a re “Yi, er, san, si,” (1, 2, 3, 4) a dira gore mmogo ba tsamaelane ka mosito o le mongwe.

“A ko lo lebeleleng se,” ga rialo morutabana wa me, a dira jalo a tsholeditse dithobanyane tse pedi tse dinnye. “Dithobanyane tse, di bidiwa dichopsticks. “Re ja ka diatla tsa rona kgotsa ka foroko, thipa le leswana. Fela kwa China, bana ba ja dijotshegare ka dithobanyane tse tsa dichopsticks.”

Morutabana wa me o ne a bolelela Kagiso go leka go dirisa dichopsticks go sela matlapatlapana a mannye. Re ne ra bogela maiteko a ga Kagiso mme a re bolaisa ditshego. “Ijaa, go tota go le thata mo go rona ka gonne ga re ise re ipone re dirisa dilo tsa mofuta o! Fela bana ba kwa China bona, ba dirisa dichopsticks le go ja reisi ka tsona!” ga rialo morutabana wa me.

Mo mophatong wa me ke gona re simololang go ithuta go buisa. Morutabana wa me o ne a re laela go ya gae ka makwalo a rona gore re ye go a buisa le batsadi ba rona. O ne a re kaela fa go siame gore batsadi ba rona le bona ba ka re thusa go kwala makwalo le go itsaya ditshwantsho tse re ka di romelelang ditsala tsa rona tsa kwa China! “Fela fa ngwaga o khutla re tlaa bo re kgona go ikwalela makwalo a rona. Se ke maikaelelo a rona!”

Kwa bofelong, a neela mongwe le mongwe wa rona lekwalo go tswa kwa ditsaleng tsa rona tsa kwalelano. Ke ne ka bula enfelopo ya me mme ka fitlhela lekwalongyana go tswa go tsala ya me le setshwantsho sa gagwe!

Puiso ya 1

Moanedi o tsena sekolo kwa kae?

Moanedi o tsena sekolo kwa Aforikaborwa.

Tsala e moanedi a kwalelanang nayo e tswa kwa kae?

Tsala e moanedi a kwalelanang nayo e tswa kwa China.

A o ka dira kgolagano le bana ba sekolo kwa China? Ke eng se le nang naso se tshwana?

- Re ya sekolong.
- Ka dinako dingwe rotlhe re ja reisi ka nako ya dijotshegare.
- Re ithuta Dipalo le Seesimane.
- Re a ikatisa.
- Re ithuta go buisa le go kwala.

Puiso ya 2

Bana ba MaChina ba dirisa eng go ja dijotshegare?

Bana ba MaChina ba dirisa dichopsticks go ja dijotshegare tsa bona.

O ka ikutlwa jang fa o ka nna le tsala e o kwalelanang le yona jaaka moanedi?

Nka ikutlwa ke le... ka gone...

Ke dilo dife tse di farologaneng ka ga dikolo tsa Aforikaborwa le tsa kwa China?

- Bana ba kwa China ba simolola sekolo ka Lwetse.
- Bana ba kwa China ba ithuta dirutwa tse di farologaneng jaaka – ditlhangwa le dithuto tsa tlhago.
- Bana ba kwa China ba ithuta dialefabete tse di farologaneng.
- Bana ba kwa China ba ikatisa mmogo mo mosong.
- Bana ba kwa China ba dirisa dichopsticks go ja reisi.

KGANG 3 BERA E A BEOLWA

Thitokgang: Malapa a rona

Tshedimosetso ya lemorago

- Setlhangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela mo Aforikaborwa.
- E diragala mo pakeng ya jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go lemoga gore re ka nna ra nna le dikgotlhang le batho ba re ba ratang.

Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Josh o akanya gore o a thusa le go nna pelonomi ka go beola moriri wa ga bera. O batla go direla kgaisadie sengwe se se molemo fa a sena go bitsa bera a re “Motsofe.”
- Marie o utlwa botlhoko fa a bona moriri wa ga Bera o beetswe.
- Kgang eno e bontsha gore ka dinako tse dingwe, batho ga ba tsiboge ka tsela e re neng re lebeletse ka yone. Batho ba kgona go sa tlhologanyane.

Togaleano la go Tlhaloganya: Dira diphopholetso tsa kitso

- Ke eng: Go fopholetsa dilo tse mokwadi a sa di tlhaloseng ka tllhamalalo, o dirisa methala mo kgannyeng.
- Goreng re e dirisa: Go tlhaloganya bokao jo bo tseneletseng le melaetsa e e fitlhegileng.
- E thusa jang: E go thusa go tsaya ditshweetso fa o buisa, le go tlhaloganya kgang le baanelwa botoka.

Go dirisa togaleano leno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
29, 4	“Marie o tlile go kgatlhega! O tlile go ithaya a re ke bera e ntšhwa,” ga akanya Josh.	Ke fopholetsa ka kitso ya me gore Josh o leka go direla kgaitsadie sengwe se se molemo. O ne a mo utlwa a bitsa bera a re o tsofetse, ka jalo o ne a akanya gore o tla itumela fa bera a lebega a le mošwa.
34, 1	Josh a tlhagelela a tshotse bakinyana ya botala jwa legodimo. “Ke e apotse bera ya me. Ke akanya gore bera ya gago e e tlhoka go gaisa ya me.” a naya mmê baki, mme mmê a e apesa bera ya ga Marie.	Ke fopholetsa ka kitso ya me gore Josh o ikutlwa a le molato mme o batla go thusa kgaitsadie gore a ikutlwe botoka. Ke lona lebaka le le dirileng gore a neele bera baki ya gagwe.

Marie o ne a rata bera ya gagwe mo go maswe. O simolotse go robala le bera ya gagwe e santse e le lesea. Bosigo bongwe le bongwe o ne a tlamparela bera ya gagwe e e boleta. Fa a ne a utlwile botlhoko, o ne a tlamparela bera ya gagwe. Ka dinako tsotlhe fa Marie a le kwa gae, o ne a nna le bera ya gagwe.

Bera ke setshamekisi se se kgethegileng se mmê a neng a sa pateletse Marie go se abelana le bana ba bangwe. Fela Marie ka a le pelontle, o ne ka gale a letlelela Josh go kuka le go tshameka le bera.

Mo thapameng ya letsatsi lengwe fa Marie le Josh ba ntse ba tshameka, Josh a utlwa Marie a raya bera a re, “O a tsofala,” a tshega. A tlamparela bera ya gagwe. “Fela ke go rata go ntse go le jalo!”

Ka letsatsi le le latelang fa Marie a le kwa sekolong, Josh a bona sekere ka mo phaposing ya boapeelo.

“Ke na le leano!” Josh a akanya. O ne a akanya ka bera e e tsofetseng ya ga Marie. “Nka kgona go direla Marie bera e e kgethegileng e e tla lebegang e le ntšhwa.”

Josh a tsaya sekere a beola moriri wa tlhogo ya bera.

“Marie o tllile go kgatlhega! O tllile go ithaya a re ke bera e ntšhwa,” ga akanya Josh.

“Marie o tlike go rata ka mokgwa o ke beotseng bera ka teng!”

Josh a leta, a ba a leta gore Marie a boe kwa sekolong. O ne a fela pelo gore o mo tshoganyetsa leng.

Fa Marie a fitlha, a bona bera ya gagwe, a hupa mowa! “Go diragetse eng ka bera ya me?” a omanywa Josh. Josh a tsholetsa sekere a nyenya.

“Ke ntse ke go tshepa! Ke goreng o ka senya bera ya me e e kgethegileng?” Marie a lela.

“Intshwarele!” Josh a goa. “Ke ne ke ithaya ke re ke ntšhwafatsa bera ya gago!”

Marie a phamoga, a tswa mo phaposing a lela.

Josh a nna foo a le nosi. “Ke ne ke ithaya ke re Marie o tlile go rata ka fa ke beotseng bera ka teng!” a akanya, a tlhakane tlhogo.

Marie a ya kwa go mmaagwe, a mmontsha bera ya gagwe e e kgethegileng. “Bona gore Josh o dirile eng. O sentse bera ya me e e kgethegileng. E senyegile go ya go ile! E bile ga ke tlhole ke rata bera e e befileng e!” a lela, a e latlhela fa fatshe!

Morago mmê a bitsa Marie.

“Re kopa maitshwarelo gore Josh a bo a beotse bera ya gago go ne go sa tlhokege!” ga bua mmê. “Fela bera ga e a senyega,” ga tlhalosa mmê.

Mmê a busetsa bera mo go Marie, e apere hutshe e ntšhwa e khibidu. “Hutshe e khurumetsa letwadi la bera,” ga bua mmê a nyenya. “E lebega botoka thata!”

Josh a tlhagelela a tshotse bakinyana ya botala jwa legodimo. “Ke apotse bera ya me. Ke akanya gore bera ya gago e e tlhoka go gaisa ya me.” A naya mmê baki, mme mmê a e apesa bera ya ga Marie.

Marie o ne a santse a tenegile, fela a kuka bera ya gagwe. “O intshwarele go bo ke go reile ka re o befile! Ke go rata thata, go sa kgathalesege gore o lebega jang,” ga bua Marie. A bo a tlamparela bera ya gagwe.

Puiso ya 1

Josh o dirile eng go senya bera ya ga Marie?

O e beotse.

Mmê o ne a leka jang go baakanya bera ya ga Marie?

- Mmê o ne a rwesa bera hutshe e khibidu, a ba a e apesa baki ya botala jwa legodimo.
- Mmê o ne a e apesa diaparo go thiba mesego.

Ke goreng Josh a ne a beola bera?

- Gonne o ne a utlwile Marie a re bera e tsofetse.
- Gonne o ne a batla gore bera e lebege e le ntšhwa.
- Gonne o ne a batla go direla kgaitsadie sengwe se sentle.

Puiso ya 2

Josh o dirile eng morago ga go beola bera?

O letile Marie sebaka se seleele go tla gae.

Marie o ne a ikutlwa jang fa a bona bera e beotswe?

O ne a tenega mo go maswe.

Ke goreng Josh a ne a tlhakane tlhogo?

- Gonne o ne a ithaya a re o direla kgaitsadie sengwe se sentle.
- Gonne o ne a ithaya a re kgaitsadie o batla go bona bera e le ntšhwa.
- Gonne o ne a ithaya a re o tlile go itumela thata.
- Kgaisadie o ne a sa itumela jaaka ena a ne a solofetse.

KGANG 4

LESEA LE LENTŠHWA LA GAABO TSHEKO

Thitokgang: Malapa a rona

Tshedimosetso ya lemorago

- Setlhangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela mo Aforikaborwa.
- E diragala mo pakeng ya jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go tthaloganya botoka gore re kgona go ikutlwa re tshwenyegile e bile re itumetse ka nako e le nngwe.

Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Batho ba kgona go nna le maikutlo a a farologaneng ka nako e le nngwe.
- Phetogo e kgona go tshosa, go itumedisa, kgotsa go namatsha ka nako e le nngwe. Go nna le lesea le lentšhwa mo lelapeng ke phetogo e kgolo mme e tliša maikutlo a a farologaneng.
- Go bua ka maikutlo go kgona go re thusa gore re ikutlwe botoka.

Togaleano la go Tthaloganya: Dira diphopholetso tsa kitso

- Ke eng: Go fopholetsa dilo tse mokwadi a sa di tthaloseng ka tthamalalo, o dirisa methala mo kgannyeng.
- Goreng re e dirisa: Go tthaloganya bokao jo bo tseneletseng le melaetsa e e fitlhegileng.
- E thusa jang: E go thusa go tsaya ditshweetso fa o buisa, le go tthaloganya kgang le baanelwa botoka.

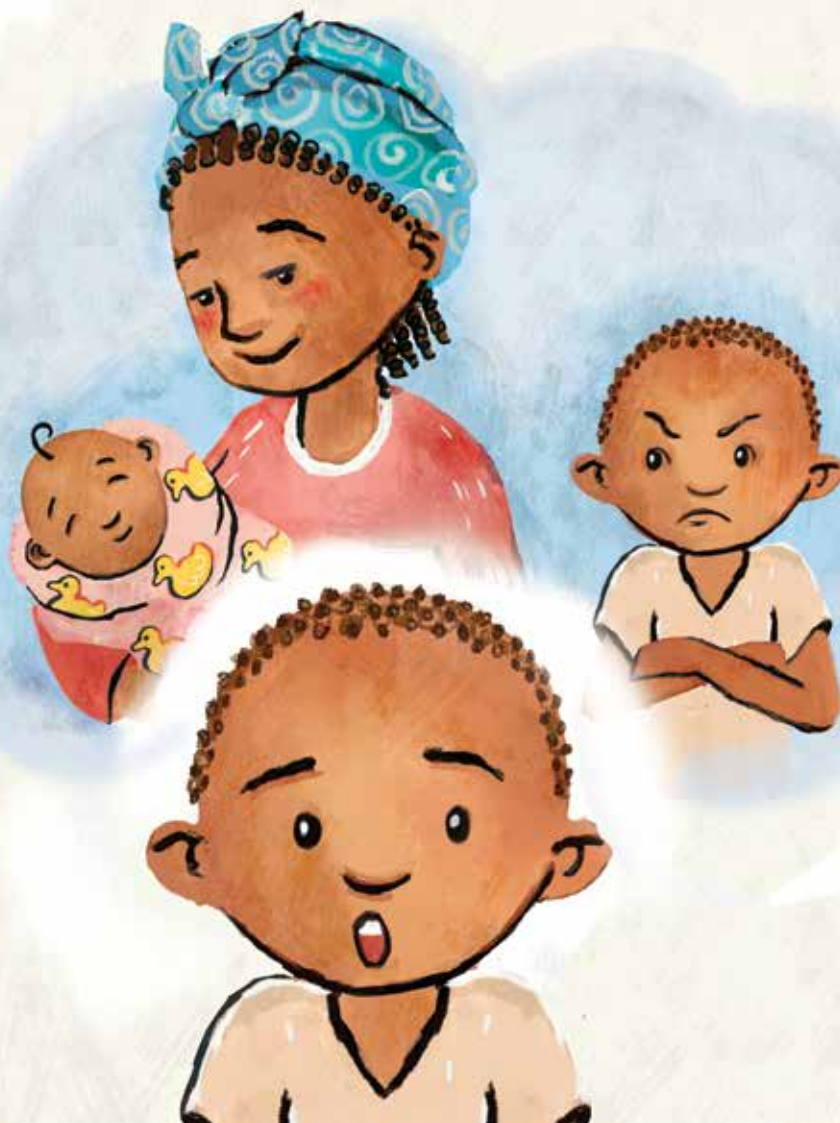
Go dirisa togaleano leno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
43, 4	“Ke kakanyo ya bogologolo eo.” Nkoko a tshega. “Mongwe le mongwe a ka tshameka ka mpopo.”	Ke fopholetsa ka kitso ya me gore nkoko o akanya gore go botlhokwa gore Tsheko a itse go nna le thuso fa lesea le goroga.
45, 1	Morago, nkoko a bontsha Tsheko gore o fetola jang mongato wa lesea. O tlile le mongatonyana wa mpopo o o kgethegileng, gore Tsheko a ikatise!	Ke fopholetsa ka kitso ya me gore nkoko o itse go le gontsi ka go tlhokomela lesea. O ruta Tsheko a dirisa mpopo wa gagwe o montšhwa.

Go ne go setse beke e le nngwe fela gore monnawe
Tsheko a belegwe.

Ka dinako dingwe Tsheko o ne a ikutlwa a tshwenyegile. O ne a se na bomogolowe kgotsa bomonnawe, e ne e le ngwana a le esi mo gae. Tsheko o ne a tshwenngwa ke gore tota go tlile go nna jang go nna le lesea mo gae. O ne a tshwenngwa ke gore go tlile go nna jang go nna le kgaitsadi.

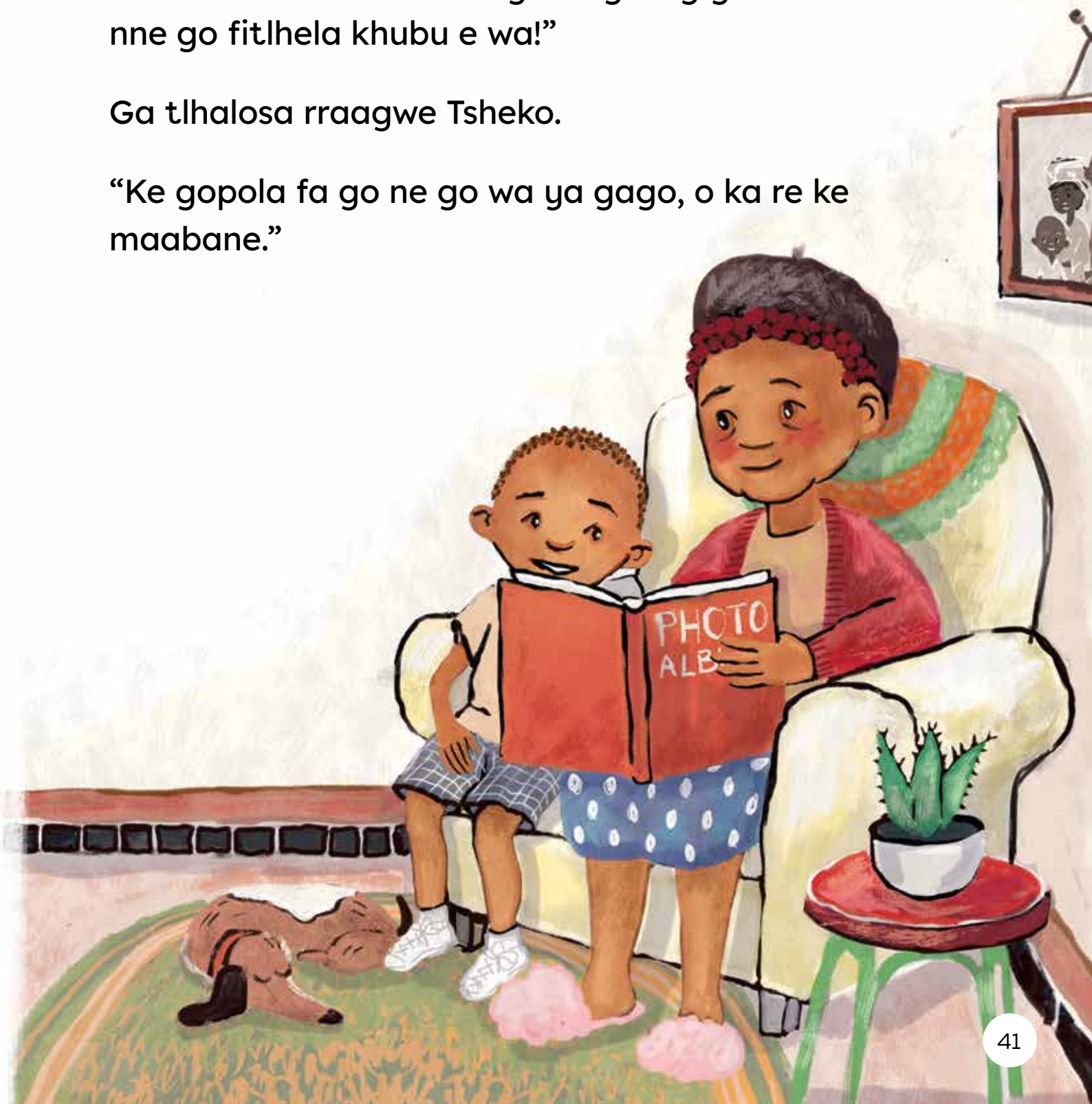

Ka dinako dingwe, Tsheko o ne a nna mo boitumelong jo bogolo. Se se neng se mo itumedisa thata ke gore nokoagwe o ne a tla go eta. Rraagwe o ne a mmolelela gore noko o tlele go nna dikgwedi di le tharo, jaaka a dirile fa Tsheko a sena go belegwa!

“Ke setso sa rona se se kgethegileng gore noko a nne go fitlhela khubu e wa!”

Ga tthalosa rraagwe Tsheko.

“Ke gopola fa go ne go wa ya gago, o ka re ke maabane.”

Fa Tsheko le rraagwe ba kopana le nkoko kwa boemelong jwa dibese, Tsheko o ne a itumetse thata. O ne a tabogela nkoko mme a mo tlamparela.

“Tsheko wa me yo o botlhale! A ga o a itumelela go nna mogolole?” ga botsa nkoko.

“Ga ke itse,” ga araba Tsheko. “Ga ke itse gore ke ya go dira eng ka lesea.”

Fa ba fitlha kwa gae, nkoko a bitsa Tsheko.

“Ke go tsholetse neo e e kgethegileng!” ga bua nkoko.
A ntsha mpopo o montšhwa mo sutukheiseng, a o naya Tsheko.

“Ke itheetse ka re dimpopo ke tsa basetsana fela?”
ga bua Tsheko.

“Ke kakanyo ya bogologolo eo.” Nkoko a tshega.
“Mongwe le mongwe a ka tshameka ka mpopo.”

Sa ntlha, nkoko a bontsha Tsheko gore ngwana o kukiwa le go tuntulediwa jang. “O tshwanetse go netefatsa gore o tshegetsa tlhogo ya lesea, gonne thamo ya gagwe ga e ise e nonofe!” ga bua nkoko.

Morago, nkoko a bontsha Tsheko gore o fetola jang mongato wa lesea. O tlile le mongatonyana wa mpopo o o kgethegileng, gore Tsheko a ikatise!

“Fa o fetola mongato wa lesea, o tshwanetse go direla ka bonako, o le kelotlhoko, gonne masea a rata go lela le go sutasuta!” ga bua nkoko.

Morago nkoko a bontsha Tsheko gore o potoka lesea jang ka kojana. “Masea a itumelela go potokiwa fa a sa le mannye.” ga bua nkoko.

Nkoko le Tsheko ba ne ba tswelela go ikatisa.

“O tlile go nna mogolole yo o tlhwatlhwa!” Nkoko a nyenya.

Tsheko o a itse gore ka nako e, o tshwanetse go bo a itumetse thata, fela o ne a santse a tshwenyegile.

“Nkoko, jaanong fa nka fitlhela mmê a rata lesea go gaisa nna? Fa nka fitlhela wena o rata lesea go gaisa nna?” ga botsa Tsheko. Nkoko o ne a tlamparela Tsheko.

“Re na le lerato le le lekaneng bobedi jwa lona. O seka wa ba wa tshwenyegela seo!”

Go simolola ka nako eo, Tsheko a nna fela mo boitumelong.

Puiso ya 1

Ke mang yo o tlileng go eta kwa gaabo Tsheko?

Nkokoagwe o ne a tla go eta.

Ke goreng nkoko a ne a tlela Tsheko mpopo?

- Gonne o ne a batla go tlela Tsheko mpho.
- Gonne dimpopo ke tsa botlhe ga se tsa basetsana fela.
- Gonne o ne a batla go bontsha Tsheko gore lesea le tlhokomelwa jang.
- Gonne go tshameka ka mpopo ke ona mokgwa o le nosi wa go ithuta gore lesea le tlhokomelwa jang.
- Gonne o ne a batla gore Tsheko a ithute gore lesea le tlhokomelwa jang.

Puiso ya 2

Nkoko o ya go nna sebaka se se kae?

O ya go nna dikgwedi di le tharo.

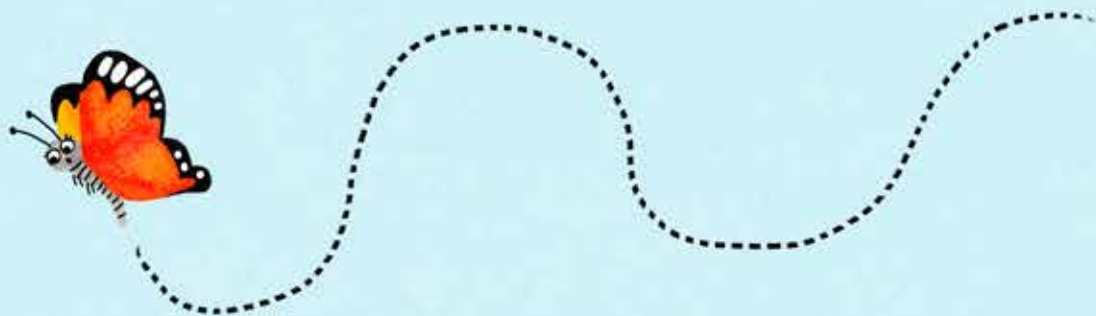
Nkokoagwe Tsheko o mo rutile go dira eng

O ne a mo ruta go:

- Kuka le go tuntuletsa lesea.
- Fetola mongato.
- Potoka lesea ka kobo.

Ke goreng Tsheko a ne a ikutlwa a itumetse thata kwa bokhutlong jwa kang e?

- Gonne o ne a ikutlwa a lokologile go ka tlhokomela lesea.
- Gonne o ne a itse gore lesea le tlhokomelwa jang.
- Gonne o ne a ikutlwa gore o tlile go nna mogolole yo o siameng!
- Gonne o ne a sa tlole a tshwenyegela gore batsadi ba gagwe gongwe nkokoagwe ba tlile go rata lesea go mo gaisa.

KGANG 5

BUKA YA GA BOTLHALE E NTŠHWA

Thitokgang: Re a buisa

Tshedimosetso ya lemorago

- Setlhangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela mo Aforikaborwa.
- E diragala mo pakeng ya jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go tthaloganya botoka kgopolo ya go swabisiwa.

Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Dibuka di ka re isa kwa mafelong a re ka se kgoneng go a etela mo botshelong jwa mmatota. Botlhale o lemoga seno mo kgannyeng eno.
- Botlhale o ithuta go nna pelotelele le go nna le boikutlo jo bo siameng fa dilo di sa tsamaye jaaka a ne a lebeletse.
- Buka ya gagwe e ntšhwa e mo thusa gore a nne le mogopolo o o bulegileng ka go dira dilo tse di farologaneng.

Togaleano la go Tthaloganya: Dira diphopholetso tsa kitso

- Ke eng: Go fopholetsa dilo tse mokwadi a sa di tthalosang ka tthamalalo, mme o dirisa metlhala mo kgannyeng. .
- Goreng re e dirisa: Go tthaloganya bokao jo bo tseneletseng le melaetsa e e fitlhegileng.
- E thusa jang: E go thusa go tthaloganya maikutlo le maikaelelo a baanelwa botoka.

Go dirisa togaleano leno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
56, 1	“Se ga se itumedise!” Botlhale a akanya jalo. O ne a tabogela kwa ntle go ya go tshameka. O ne a lelekisa serurubele se se neng se fofa mo loaping.	Ke fopholetsa ka kitso ya me gore Botlhale ga a itumelele buka ya gagwe thata kwa tshimologong. Ga a ke a e leba mme o ya kwa ntle go ya go tshameka.
62, 1	Kwa bofelong, a tlhola ka fa tlase ga bolao. “Ija,” a rialo. “Ke ne ke akanya gore o ntatlhegetse!”	Ke fopholetsa ka kitso ya me gore Botlhale o rata buka ya gagwe jaanong, ka gone o ikutlwa a boifa fa a sa kgone go e bona.

Mmangwanaagwe Botlhale o ne a mo jela nala morago ga khunologo ya gagwe. Fa a tsamaya, o ne a mo neela sephuthelwana se se thokwa se sennye.

“Ke batlile ke lebala!” a rialo, “ke go tletse sengwe.”

O ne a naya Botlhale sephuthelwana se se thokwa se sennye se se nang leribone e e botala ba tlhaga.

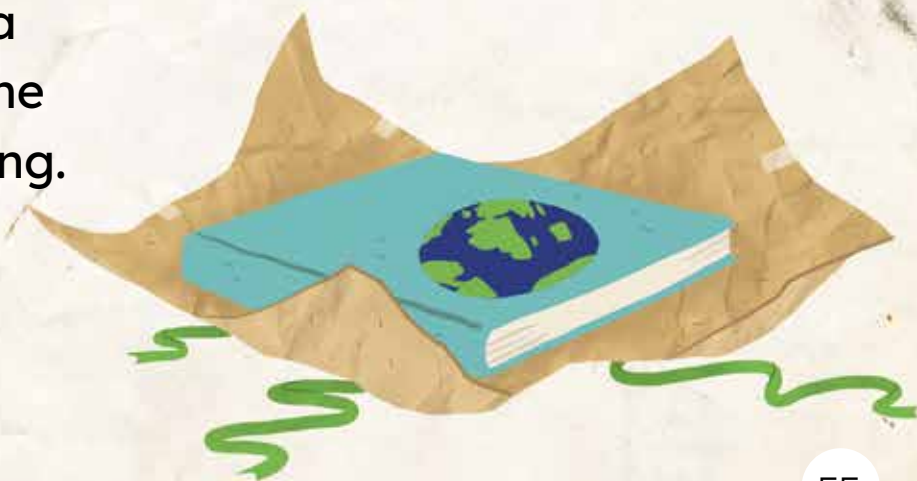
Botlhale a baya
sephuthelwana mo godimo
ga bolao. O ne a akanya ka
dikherayone tse a di boneng
kwa lebenkeleng fa a ne a na le
mmaagwe.

O ne a akanya ka ga
phazele ya ga ntsalae, e
bong Lebo.

Kwa bofelong, a bula
sephuthelwana. Go ne
go na le buka mo teng.

“Se ga se itumedise!”
Botlhale a akanya jalo. O
ne a tabogela kwa ntle
go ya go tshameka. O ne
a lelekisa serurubele se se
neng se fofa mo loaping.

O ne a bogetse sefofane se
fofa fa godimo ga tlhogo
ya gagwe mme a ipotsa
gore se ya kwa kae.

O ne a batla matlapa
mo losing lwa noka.

Jaanong o ne a utlwa lerothodi la pula le mo rothela mo bogareng ba matlho. Botlhale a lebelela kwa godimo. Loapi lo ne lo le lontsho le botuba. O ne a tabogela ka fa ntlong. Pula e ne ya simolola go na thata.

Botlhale a ya kwa phaposing ya gagwe. A apola diaparo tse di metsi mme a apara terekesutu ya gagwe e e omileng, e e bothitho. O ne a nna mo godimo ga bolao mme a bogela pula e e nang. O ne a reeditse tumo ya dikgadima.

Teng foo, a lemoga fa go na le buka mo godimo
ga bolao ba gagwe. Bokafantle ba buka bo ne bo
tshwantshitswe Lefatshe. A buisa setlhogo sa yona,
“Tsotlhe go Dikologa Lefatshe.”

Botlhale a phutholola tsebe ya ntlha. Go ne go na le
setshwantsho sa diphiramiti tse dikgolo le dikamela.
“Ke batla go ya kwa teng!” a akanya. “Egepeta,” a
buisa.

Botlhale a phutholola tsebe e e latelang. A buisa
mafoko, “New York.” A lebelela ditshwantsho. Go ne
go le mabone le dijanaga gotlhe fela. O ne a ise a ke a
bone dikago tse ditelele jalo.

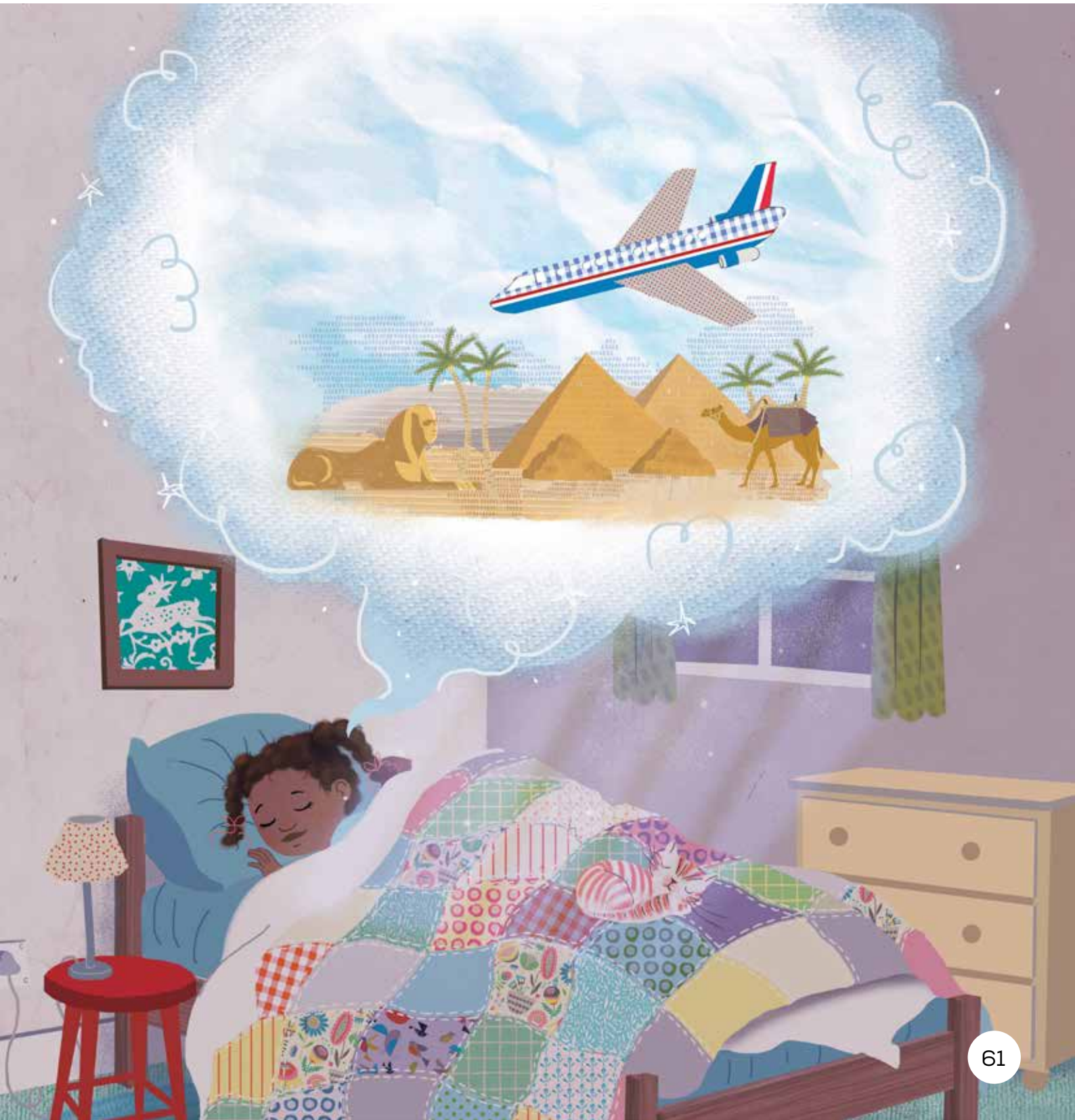

Mo tsebeng e e latelang, a bona Thaba ya
Kilimanjaro, thaba e e kwa godimodimo go feta mo
Aforika.

Botlhale a buisa go fitlha a thulamela, buka e santse
e le mo letsogong la gagwe.

Mo bosigong joo, Botlhale a lora a palame sefofane se
segolo.

Fa Botlhale a tsoga, buka e ne e sa tlhole e le mo matsogong a gagwe. “Buka ya me e kae?” a ipotsa. A tlhola ka mo dikobong. Buka e ne e seyo. A tlhola mo godimo ga tafole e e fa thoko ga bolao jwa gagwe. Buka e ne e seyo. Kwa bofelong, a tlhola ka fa tlase ga bolao.

“Ija,” a rialo. “Ke ne ke akanya gore o ntatlhegetse!”

Botlhale a phatsimisa ditlhako tsa gagwe mme a paka kgetsana ya gagwe ya dibuka. O ne a re o tsenya buka ya gagwe e ntšhwa mo kgetsaneng ya dibuka, fela a fetola mogopolo. “Ke batla go tshola buka ya me ka letsogo gore ke nne ke ntse ke e bona,” Botlhale a akanya jalo.

Mo tseleng yotlhe go ya kwa sekolong, Botlhale o ne a ntse a phetlholola buka ya gagwe, a leka go sweetsa ka gore o tla bontsha ditsala tsa gagwe tsebe efe pele.

Puiso ya 1

Ke mang yo o tliseditseng Botlhale buka e ntšhwa?

Mmangwane wa gagwe o mo tliseditse buka e ntšhwa.

Ke mafelo afe a Botlhale a a bonang mo bukeng ya gagwe?

O bona Egepeta, o bona New York le Thaba ya Kilimanjaro.

Maikutlo a ga Botlhale a ne a fetoga jang ka ga buka ya gagwe e ntšhwa?

- La ntlha, ga a itumelela buka e ntšhwa.
- Fa a buisa buka, o a e rata! Fela fa a e leba, o simolola go e itumelela.
- Kwa bokhutlong jwa kgang, o rata buka thata, o batla go tsamaya a e tshotse fa a ya sekolong.

Puiso ya 2

Botlhale o ne a lora ka ga eng?

O ne a lora ka sefofane, jaaka se se mo bukeng ya gagwe!

O akanya gore Botlhale o ikutlwile jang fa a ne a gopola gore o timeletswe ke buka ya gagwe?

Ke akanya gore Botlhale o ikutlwile...

O ka fopholetsa ka kitso ya gago jang gore Botlhale o ne a rata buka ya gagwe e ntšhwa kwa bofelong?

- Botlhale o tswelela go phetlholola ditsebe tsa buka!
- Botlhale o thulamela ka buka e le mo matsogong a gagwe.
- Botlhale o lora ka ga buka. Ga a kgone go khutla go akanya ka dilo tsotlhe tse a di boneng mo bukeng!
- Botlhale o tshogile fa a akanya gore a ka bo a latlhile buka!
- Botlhale o sweetsa go tsamaya a tshotse buka ya gagwe go ya kwa sekolong. Ga a batle go e tsenya mo kgetsaneng ya dibuka.
- Botlhale o batla go tshola buka ya gagwe gore a bontshe ditsala tsa gagwe ditsebe tsotlhe tse di nang le mafelo a a kgatlhisang ka mo teng.
- Botlhale o akanya ka buka ya gagwe tsela yotlhe go ya kwa sekolong.

KGANG 6

MOGAU O ITHUTA GO BUISA

Thitokgang: Re a buisa

Tshedimosetso ya lemorago

- Setlhangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela mo Aforikaborwa.
- E diragala mo pakeng ya jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go tlhaloganya gore go ithuta go buisa go ka nna thata mo baneng ba bangwe. Fa e le gore ba na le mathata, ga se bone fela. Fa ba bona ba bangwe ba kgaratlha, ba tshwanetse go nna pelonomi.

Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Mo Mophatong wa 1, re ithuta go buisa ka go ithuta medumo le go e kopanya go dira mafoko.
- Go ithuta go buisa go tsaya nako, mme go ka nna thata mo baneng ba bangwe.
- Ka dinako tse dingwe bana ba ikutlwa ba le ditlhong kgotsa ba tlhabiwa ke ditlhong fa ba sa ntse ba ithuta mme ba bangwe ba setse ba kgona go buisa sentle.

Togaleano la go Tlhaloganya: Botsa dipotso / Ipotse

- Ke eng: Go akanya le go botsa dipotso ka kgang fa o buisa.
- Goreng re e dirisa: Go nna re kgatlhegela le go batlisisa go feta fa re buisa.
- E thusa jang: E dira gore o nne o tsaya karolo le go go thusa go tlhaloganya kgang botoka.

Go dirisa togaleano leno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
68, 1	Mogau a dira e kete o tshwanetse go ya kwa ntlwanaboithusetsong, mme ka bonako a tswa ka phaposi a taboga.	Ke ipotsa gore goreng Mogau a ne a tswa ka bonako mo phaposing ya borutelo? Ke akanya gore ke ka gonne a sa kgone go buisa medumo, mme ga a batle gore ope a itse.
70, 1	“Go tla nna jang fa, go tla nna jang fa, go tla nna jang fa...?”	Ke ipotsa gore goreng Rre Lehoko a batla go bua le Mogau? Ke tla tlhoka go tshwelela go buisa gore ke bone karabo.

Fa Mogau a simolola sekolo, o ne a se rata ka pelo ya gagwe yotlhe. O ne a rata morutabana wa gagwe, Rre Lehoko. O ne a rata ditsala tsa gagwe e bong Kgomotso le Bokang. O ne a rata go reetsa dikgang tse ba di tlotlelwang.

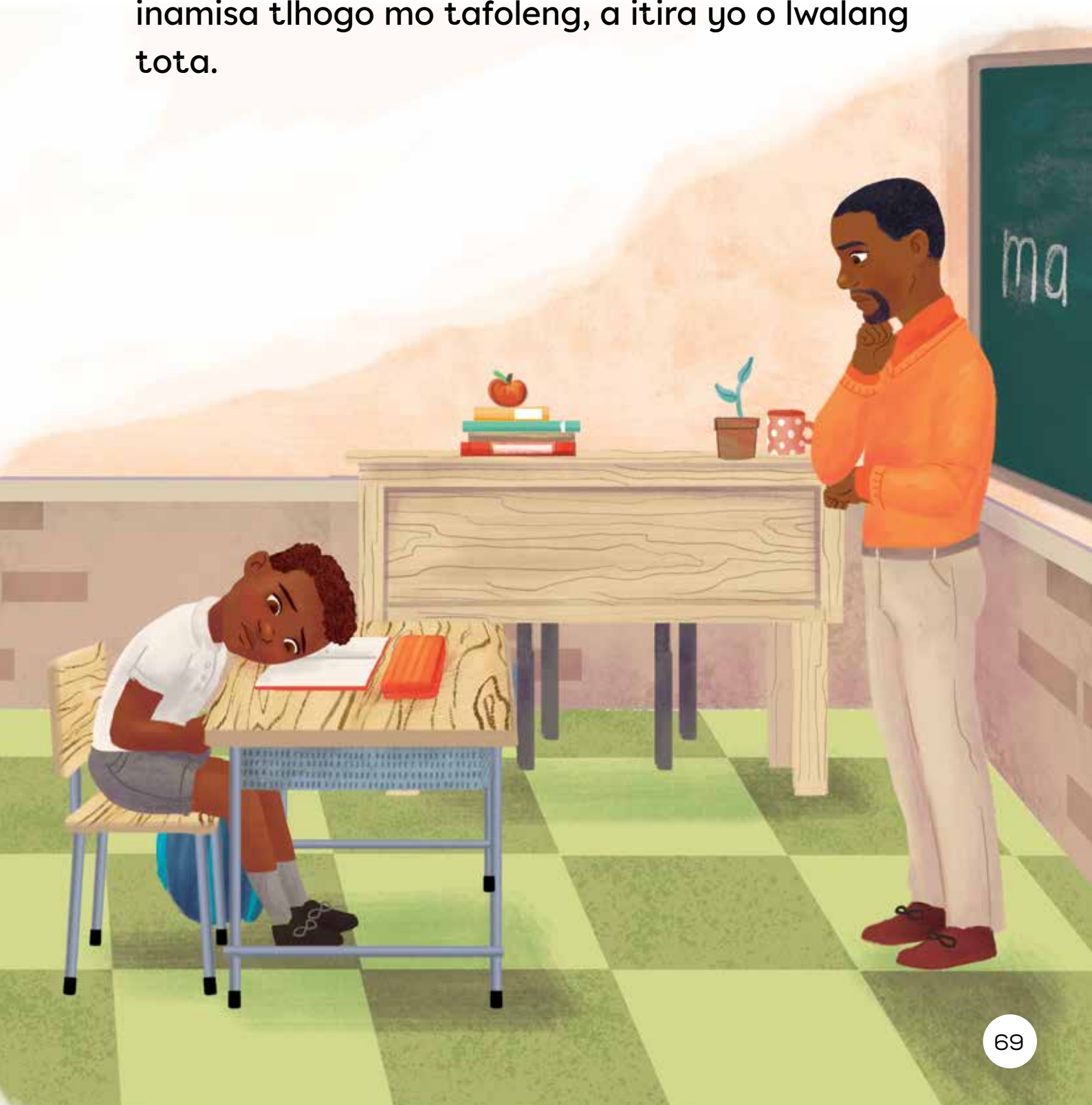
Mo malatsing a, Mogau o ne a sa tlhole a rata sekolo jaaka pele. Fela o ne a santse a rata Rre Lehoko. O ne a santse a rata Kgomotso le Bokang. O ne a santse a rata go reetsa dikgang tse ba di tlotlelwang. Fela Mogau o ne a nna a tshogile kwa sekolong ka gonne o ne a sa itse go buisa. La ntlha, go ne go se ngwana ope yo o neng a itse go dumisa ditlhaka mme e le ba le mmalwa fela ba ba neng ba kgona go buisa maina a bona. Fela jaanong, Mogau o ne a ikutlwa e kete ke ena a le nosi yo o sa itseng go buisa leina la gagwe. “Go tla nna jang tota fa nka se itse go buisa?” Mogau a itlhobaetsa boroko ka se. “Go tla nna jang fa go na le sengwe se se phoso ka nna? Go tla nna jang fa, go tla nna jang fa, go tla nna jang fa...”

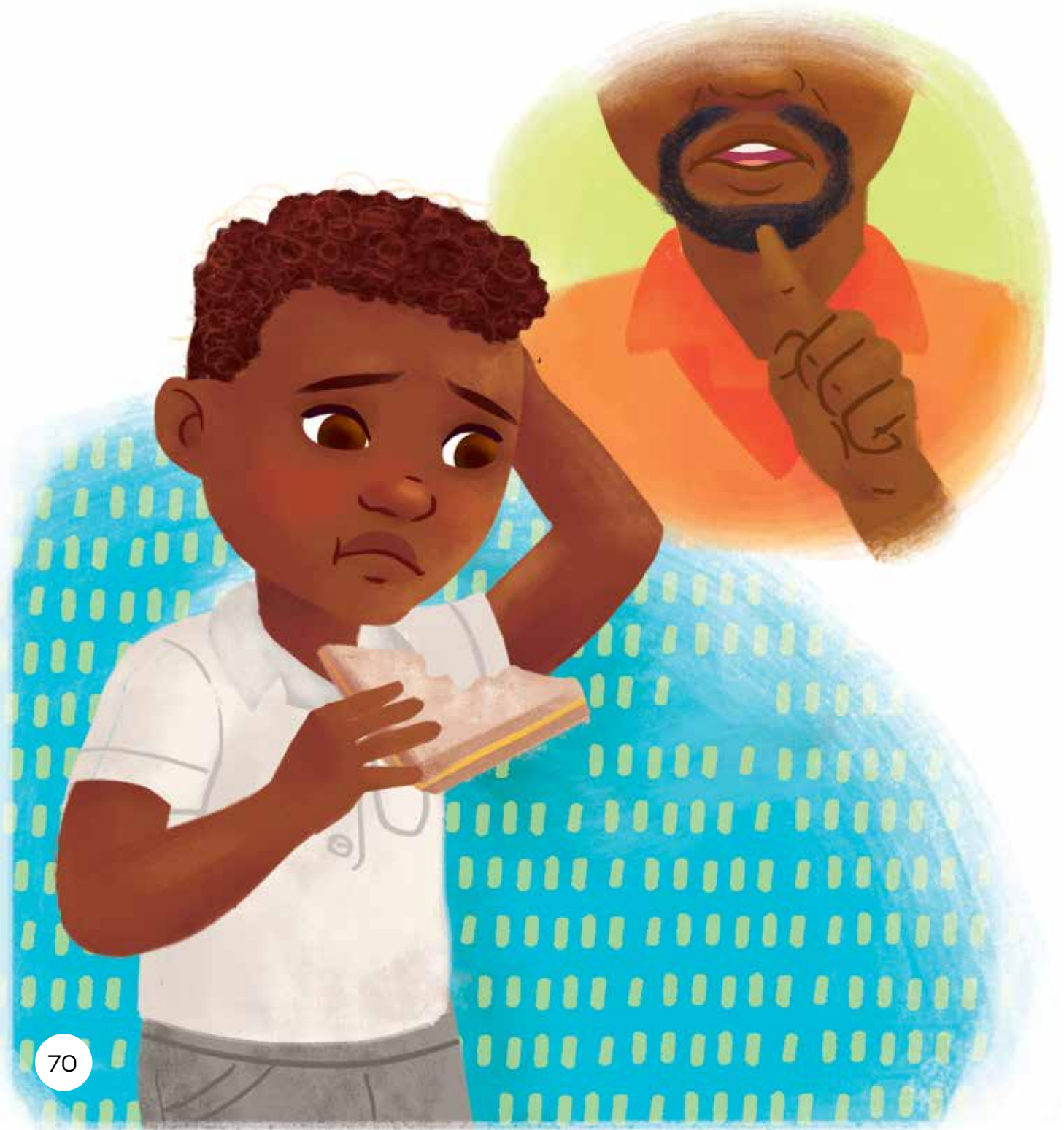
Ka letsatsi le lengwe, Rre Lehoko a bitsa Mogau gore a tle go buisa medumo ya ditlhaka. Ka tlwaelo, Mogau o ne a rata fa leina la gagwe le bidiwa, fela e seng ka nako e. O ne a sa itse medumopuo. Mogau a dira e kete o tshwanetse go ya kwa ntlwanaboithusetsong, mme ka bonako a tswa ka phaposi a taboga.

Mo bekeng e e latelang, Rre Lehoko a bitsa Mogau gape go tla kwa pele mo phaposing go tla go buisa lefokotebo la letsatsi leo. Ka tlwaelo, Mogau o ne a rata go ya kwa pele mo phaposing, fela e seng gompieno. O ne a sa itse lefokotebo. Mogau a dira jaaka e kete mala a gagwe a botlhoko, a inamisa tlhogo mo tafoleng, a itira yo o lwalang tota.

Mo bekeng e e latelang, Rre Lehoko a bitsa Mogau gape gore a tle go bua le ena ka nako ya kgaotso. Mogau a jela dijotshegare tsa gagwe ka bonya. Tlhaloganyo ya gagwe e tabogakaka le naga yotlhe. “Go tla nna jang fa Rre Lehoko a ka nkomanya? Go tla nna jang fa a ka nthaya a re ke lesilo? Go tla nna jang fa, go tla nna jang fa, go tla nna jang fa...?”

Kwa bofelong, Mogau a ya kwa go Rre Lehoko mme ba nna fa fatshe fa tafoleng ya ga Rre Lehoko, a ruthile tlhogo.

“Molato ke eng?” Rre Lehoko a botsa a leka go mo itumedisa. Mogau a tsosa tlhogo, a gakgametse. Rre Lehoko o ne a sa bonale a galefile, o ne a nyenya fela.

“Ke lemogile gore medumopuo le go buisa mafokotebo di tshwanetse tsa bo di go opisa tlhogo. Go siame, rotlhe re ithuta ka go farologana,” Rre Lehoko a bua le ena ka boikokobetso.

“Fela... ke nna ke le nosi! Go tla nna jang fa e le gore ga ke itse go buisa!” ga araba Mogau.

“Nnyaya, nnyaya ga se wena o le nosi! Go na le barutwana ba bangwe ba ba ikutlwang fela jaaka o ikutlwa. Re tla nna le setlhopha se se kgethegileng mmogo. Ka tsela eo, nka go thusa go ithuta medumo le mafokotebo a gago.”

Ka letsatsi le le latelang, fa sekolo se tswa, Mogau o ne a nna mo setulong sa gagwe fa barutwana botlhe mo phaposing ba tswa ba ya magaeng. A lebelela gotlhe go dikologa fa a leng teng. Kelebogang le Mojakisani le bona ba ne ba santse ba ntse mo mannong a bona. A nyenyanyenya le bona.

Rre Lehoko a ba biletsa fa phateng kwa pele mo phaposing. A ba bontsha medumopuo e le meraro, e bong, /m/ /p/ le /a/. Ba ne ba lekeletsa puiso ya medumopuo e makgetlhonyana. Ke fa a baya medumopuo eo fa fatshe mo mmetsheng.

“Mogau, a o ka dirisa medumopuo e go bopa lefoko ‘ma’?” a mmotsa.

Mogau o ne a itse medumopuo e. O ne a tsaya 'm' la ntlha mme a buisa /m/. A latela ka karata ya 'a' mme a buisa modumo wa /a/. O ne a baya 'a' fa thoko ga 'm'. Mme a dumisa lefoko: /m/ /a/ -- ma.

“O mmuisi!” ga rialo Rre Lehoko ka boitumelo jo bo phophomang.

Kwa bokhutlong jwa thuto eo, Kelebogang, Mojakisani le Mogau ba tabogela kwa lebaleng la metshameko botlhe. Ba ne ba tshameka go fitlha mogokgo a tswa mo ofising ya gagwe mme a ba bolelela fa e le nako ya gore ba ye gae pele go fifala.

Fa ba le mo tseleng ba ya gae, Mogau ke fa a bontsha monyenyo ka boitumelo. “Go tla nna jang fa nka nna mmuisi yo o gaisang mo phaposing? Go tla nna jang fa ke nna le ditsala tse dišwa? Go tla nna jang fa, go tla nna jang fa, go tla nna jang fa...”

Puiso ya 1

Rre Lehoko o kopane leng le Mogau le barutwana ba bangwe ba ba neng ba tlhoka thuso ya tlaleletso?

O kopane le bona fa sekolo se sena go tswa.

Ke barutwana bafe ba bangwe ba ba neng ba tlhoka thuso ya go buisa?

Kelebogang le Mojakisani le bona ba ne ba tlhoka thuso ya go buisa.

Ke goreng fa Mogau a ne a sa tlhole a rata sekolo?

- Ka gonne o ne a sa itse go buisa.
- Ka gonne o ne a tshogile letsatsi lotlhe kwa sekolong ka gonne o ne a sa kgone go buisa jaaka barutwana ba bangwe.
- Ka gonne o ne a tshwenyegile ka gore a ka se kgone go itse go buisa.
- Ka gonne o ne a tshwenyegile ka gore gongwe go na le sengwe se se phoso ka ena.
- Ka gonne o ne a nagana gore Rre Lehoko a ka mo omanya fa a lemoga gore ga a itse go buisa.
- Ka gonne o ne a nagana gore ke ena a le esi mo phaposing yo o neng a sa itse go buisa.

Puiso ya 2

Mogau o ne a nagana eng ka gore Rre Lehoko o tla ikutlwa jang fa a lemoga gore ga a itse go buisa?

O ne a nagana gore Rre Lehoko o tla mo galefela.

O nagana gore Mogau o tla ikutlwa jang ka sekolo jaanong?

Ke nagana o tla ikutlwa a le... ka gonne...

O akanya gore goreng Rre Lehoko a ne a batla go kopana le Mogau fa se sekolo se sena go tswa?

- Ka gonne o ne a batla go neela Mogau dithuto tsa tlaleletso ka ga go buisa.
- Ka gonne o ne a bona gore Mogau o tlhabiwa ke ditlhong. O ne a sa batle gore barutwana ba bangwe ba lemoge fa Mogau (le Kelebogang le Mojakisani) ba ne ba na le bothata jwa go buisa.
- O ne a batla go neela barutwana ba ba nang le bothata jwa puiso nako e e tletseng, a sa itewe ke sepe tsebe.
- O ne a batla gore Mogau, Kelebogang le Mojakisani ba bone fa le bona e le babuisi!

KGANG 7 BITIRUTE E KGOLO

Thitokgang: Re anela dikgang

Tshedimosetso ya lemorago

- Setlhangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela kwa Limpopo, Aforikaborwa.
- E diragala mo pakeng ya jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go itumelela go buisa dikgang.

Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Molemi Baloyi o dirisa batho botlhe le diphologolo mo polasing ya gagwe go mo thusa go kotula bitirute.
- Go siame go kopa thuso. Go dira re le setlhophu go re thusa go dira dilo tse dikgolo tse re ka se kgoneng go di dira re le nosi.

Togaleano la go Tlhaloganya: Tshwantsha mo mogopolong

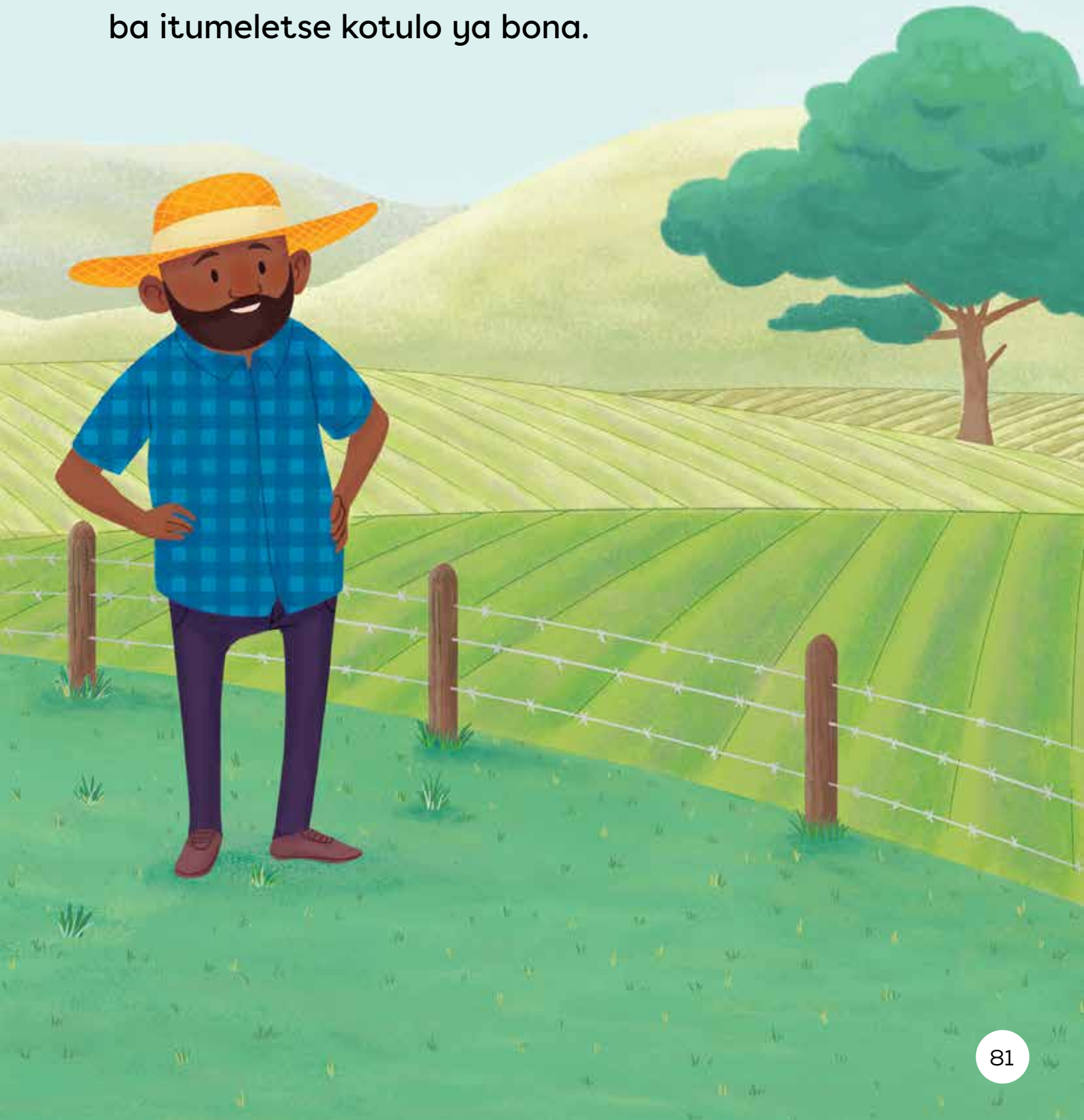
- Ke eng: Go tshwantsha mo mogopolong ka se se diragalang mo kgannyeng.
- Goreng re se dirisa: Go dira gore kgang e utlwagale e le ya boammaruri mme e kgatlhisa.
- E thusa jang: E go thusa go tlhaloganya gore baanelwa le mafelo a lebeja jang mme se dira gore kgang e utlwale sentle.

Go dirisa togaleano leno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
83, 1	Molemi Baloyi a leka go kumola, a kumola, a bo a kumola. Fela bitirute ya nna ya gana go tswa mo mmung.	Ke tshwantsha mo mogopolong Molemi Baloyi a goga sejalo kgapetsakgapetsa. Ke mmona a nyema mooko. A simolola go fufulelwa!
86, 1	Molemi Baloyi le Mama Rhandu le Nsovo le ntšwa ya bona ba leka mmogo go kumola bitirute e kgolo. Ba kumola, ba kumola, ba bo ba kumola. Fela bitirute ya nna ya gana go tswa mo mmung!	Ke tshwantsha mo mogopolong ntšwa e ntse e kurutla ka ntlha ya go kgobega marapo fa e ntse e goga e bo e goga.

Rre Baloyi wa molemi o ne a nna le mosadi wa gagwe, e bong Mama Rhandu, mo polaseng ya bona e ntle kwa Venda. Molemi o ne a tletse boitumelo ka gone mmu wa polase ya gagwe o ne o nonne mme ka ngwaga oo, pula le yona e ne e nele mo go kgotsofatsang. Molemi Baloyi le Mama Rhandu ba ne ba itumeletse kotulo ya bona.

Ka letsatsi le lengwe, fa e ne e le nako e e siameng ya go kotula, Molemi Baloyi o ne a tsamaela kwa tshingwaneng ya gagwe ya merogo.

“Ke nako,” ga rialo Molemi Baloyi. “Ke tla kotula merogo ya me.”

Molemi Baloyi a kotula dieiye. A kotula ditapole. A kotula digwete. O ne a kotula dibitirute fela e le nngwe ya tsona e ne e le thata go kumoga! E ne e le kgolokgolo thata. E ne e le Bitirute e kgolokgolo!

Molemi Baloyi a leka go kumola, a kumola, a bo a kumola. Fela bitirute ya nna ya gana go tswa mo mmung.

“Ke tlhoka thuso,” ga rialo molemi. A bitsa mosadi wa gagwe, Mama Rhandu.

Rre Baloyi le Mama Rhandu ba leka mmogo go kumola bitirute e kgolo. Ba kumola, ba kumola, ba bo ba kumola. Fela bitirute ya nna ya gana go tswa mo mmung!

“Re tlhoka thuso,” ga rialo Mama Rhandu. A bitsa morwae, e bong Nsovo.

Molemi Baloyi le Mama Rhandu le Nsovo ba leka mmogo go kumola bitirute e kgolo. Ba kumola, ba kumola, ba bo ba kumola. Fela bitirute ya nna ya gana go tswa mo mmung!

“Re tlhoka thuso,” ga rialo Nsovo. A bitsa ntšwa ya bona.

Molemi Baloyi le Mama Rhandu le Nsovo le ntšwa ya bona ba leka mmogo go kumola bitirute e kgolo. Ba kumola, ba kumola, ba bo ba kumola. Fela bitirute ya nna ya gana go tswa mo mmung!

“Re tlhoka thuso,” ga rialo ntšwa. Ya bitsa katse.

Molemi Baloyi le Mama Rhandu le Nsovo le ntšwa ga mmogo le katse ba leka go kumola bitirute e kgolo. Ba kumola, ba kumola, ba bo ba kumola. Fela bitirute ya nna ya gana go tswa mo mmung!

“Re tlhoka thuso,” ga rialo katse. Yona ya bitsa legotlo.

Molemi Baloyi le Mama Rhandu, Nsovo, ntšwa le katse
ga mmogo le legotlo ba kumola bitirute e kgolo.

Ba kumola, ba kumola, ba kumola, ba bo ba kumola,
ya bo e re K-U-U-U-M-O-O-O!

Bitirute e kgolo ya tlhagelela mme ba e kumola!

“Ke kgonne!” ga goa legotlo. “Ke kumotse bitirute e kgolo!”

Mo bosigong joo, mongwe le mongwe mo polaseng o ne a na le moletlo wa merogo. Fa ba tsweletse ba ja, ba ne ba dira metlae le go tshega ka bitirute e kgolo le legotlo le le maatla!

Puiso ya 1

Ke eng se se ganelelang mo mmung?

Ke bitirute e kgolo.

Ke mang yo o thusang go kumola bitirute?

Molemi Baloji, Mama Rhandu, Nsovo le ntšwa, katse le legotlo.

Tshwantsha mo mogopolong baanelwa botlhe ba kang e, ba kumola le go kumola ka thata. A o akanya tota fa e le legotlo le kumotseng bitirute go tswa mo mmung? Goreng o akanya gore ke lona kgotsa ga se lona?

- Ke akanya gore e ne e le legotlo le le nnye ka gonne mongwe le mongwe o ne a leka go kumola, a bo a leka mme e kgonne go kumoga fela fa legotlo le tla go thusa.

KGOTSA

- Ga ke akanye gore ke legotlo le le nosi ka gonne mongwe le mongwe o ne a tsentse seatla a thusa. Mongwe le mongwe o ne a kumola mme botlhe ba dirile gore bitirute e kgolo kwa bofelong e kumoge go tswa mo mmung!

Puiso ya 2

Ke eng se se neng se itumedisa Molemi Baloyi?

Ka gonne mmu wa polasa ya gagwe o ne o nonne, le pula e nele mo go kgotsofatsang.

O akanya gore baanelwa ba ne ba ikutlwa jang fa ba ntse ba leka go kumola bitirute?

Ke akanya gore ba ne ba ...

- Goreng go tshegisa fa o tshwantsha mo mogopolong legotlo le le nnye le kumola bitirute e kgolo?
- Ka gonne molemi yo o maatla o ne a sa kgone go e kumola.
- Ka gonne bagolo ba babedi ba ne ba sa kgone go e kumola.
- Ka gonne Molemi Baloyi, Mama Rhandu, Nsovo, ntšwa le katse ba ne ba sa kgone go e kumola botlhe mmogo! Jaanong legotlo le le nnye jalo le ka kgona jang?
- Ka gonne bitirute e kgolokgolo e feta legotlo le le nnye.

KGANG 8

GORENG DILLAMA DI TSHELA KWA GODIMO MO DITHABENG

Thitokgang: Re anela dikgang

Tshedimosetso ya lemorago

- Setlhangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela kwa Amerikaborwa.
- E diragala mo pakeng ya jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go ithuta go le gontsi ka gore tlhamane ke eng le go tthaloganya gore goreng re anela ditlhamane.

Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Mo dikarolong dingwe tsa Amerikaborwa, boboa jwa llama bo dirisediwa go dira diaparo tse di bothitho, tse di jaaka dihutshe le dijeresi.
- Mo kgannyeng eno, mmemogolo wa ga Genoveva o mmolelela tthamane - kgang e e diragetseng bogologolo ka dillama tsa bogologolo.
- Ditlhamane di anelwa go ruta dithuto kana go tthalosa dilo dingwe ka lefatshe

Togaleano la go Tthaloganya: Ela tthoko go tthaloganya

- Ke eng: Go lekola go tthaloganya ga gago fa o buisa le go ema go senene fa sengwe se sa tthaloganyesege.
- Goreng re se dirisa: Go lemoga fa o sa tthaloganye mme o se baakanye.
- Se thusa jang: Se dira gore o nne o tsaya karolo le go tokafatsa go tthaloganya ka go bua ka tse di sa tthaloganngweng ka yona nako eo.

Go dirisa togaleano leno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
101, 1	Modisa a atamela nngwe ya dillama. “Ke eng o itima dijo mme o leletse kwa legodimong?” a botsa. “Badimo ba rile merwalela e etla go otlhaya batho ba ba megagaru le ba ba pelompe kwa tlase mo mokgatsheng. Re emetse ditaelo go sireletsa batho ba lefelo le le kwa godimo ba ba pelotshweu e bile ba le pelontle,” ga araba llama.	Ke tlhoka go akanya ka seno. A ke tlhaloganya gore llama e thusa jang? Ee, ke tsiboso ka morwalela. Ke ikutlwa ke siametse go tswelala ke buisa.

Genoveva o ntse fa fatshe, o gakgametse jaaka nkoko wa gagwe a dira tlhale ya ulu. “O kgona jang?” a botsa ka kgakgamalo.

“Bagolo ba rona ba ne ba dirisa ulu ya dillama gore thuthafatsa mo dingwageng tse di makgolo. Nkoko o ne a nthuta go loga fa ke santse ke le mosetsana yo monnye, nkokoaagwe a tshwaela, go ise go ye kae ke tla bo ke go ruta le wena.”

“Tswée tswée, tswée tswée! ntlotlele kgang ka ga dillama tsa bogologolo,” Genoveva a mo kopa.

“Gape?” nkokoaagwe a tshega, a bo a gotlholo.

Bogologolotala, go ne go na le nako e bangwe ba bagologolo ba neng ba lebetse ka ga badimo. Ba lebetse go isa ditebogo kwa go Inti le Mama Quila, modimo wa letsatsi le modimogadi wa ngwedi, ba ba ba fileng motshegare le bosigo. Ba lebetse go nna le ditebogo go Pachamama, yo o ba fileng lefatshe la motswedi wa botshelo la thobo e ntsi. Ka nako e e thata e, batho ba nna megagaru le go nna pelompe mo go ba bangwe.

Ke lefelo le le lengwe fela mo lefatsheng lotlhe mo batho ba neng ba gopola badimo e leng ditlhowa tsa dithaba tsa Andes. Fa, batho ba ne ba leboga e bile ba le pelotshweu le go nna pelontle.

Letsatsi lengwe, batho ba ba tshelang mo mafelong a
a kwa godimo ba lemoga gore dillama di dira sengwe
se se sa tlwaelegang. Go na le go fula ka tlwaelo,
dillama di ne di lelaletse kwa legodimong bosigo le
motshegare. Dillama di ne di sa je. Dillama di ne di sa
nwe. Se, se ne sa diragala mo malatsing a le mantsi.

Batho kwa ditlhoeng tsa thaba ba tshwenyega ka ga botsogo ba dillama tse di botlhokwa tsa bona. Ba kokoana go tlotla ka se ba tshwanetseng go se dira.

“Go diragala eng ka dillama tsa rona?” monna mongwe a botsa ka khutsafalo.

“Re tlaa thuthafala jang kwantle ga ulu e e tswang mo dillameng tsa rona tse di botlhokwa?” ga botsa mosadimogolo.

“Re tlaa rwala jang khwinoa go tswa kwa masimong kwantle ga thuso ya dillama tsa rona tse di botlhokwa?” ga botsa mosimanyana wa gagwe.

Batho ba ba tshwenyegileng ba ipotsa, ba eletsa go bona dillama tsa bona di siama gape.

Kwa bofelong, modisa yo o botlhale a ema. A tsholetsa letsogo la gagwe go didimatsa setlhopha. “Re tshwanetse go botsa dillama gore go senyegile kae,” a rialo.

Batho mo kopanong ba simolola go keketega ka ditshego. Go ne go se ope yo o akantseng tharabololo e e bonolo jalo.

Modisa a atamela nngwe ya dillama. “Ke eng o itima dijo mme o leletse kwa legodimong?” a botsa.

“Badimo ba rile merwalela e etla go otlhaya batho ba ba megagaru le ba ba pelompe kwa tlase mo mokgatsheng. Re letile ditaelo go sireletsa batho ba lefelo le le kwa godimo ba ba pelotshweu e bile ba le pelontle,” ga araba llama.

Mo mosong o o latelang, modisa yo o botlhale a phasalatsa dikgang go tswa go dillama. A kgobokanya batho ba lefelo le le kwa godimo, mme a re, “Merwalela e megolo e e tla. Gore re sireletsege, re tshwanetse go ya kwa legageng le le kwa godimo mo tlhoweng e e kwa godimo thata. Re tshwanetse go leta koo go fitlha merwalela e feta.”

Ka jalo, basiami ba lefelo le le kwa godimo, le dillama tsotlhe ba tthatlogela kwa legageng le le mo setlhoweng se se kwa godimo thata. Ba ne ba le mo nakong. Moso o o latelang, lekhubu le legolo la tla mme la gogola batho botlhe ba ba bosula.

Go fitlha jaanong, dillama di gopola merwalela e megolo. Ke ka moo dillama di ratang go nna mo dithabeng kwa godimo.

Nkoko o ne a kuka Genoveva go tswa fa fatshe, a mo isa kwa bolaong.

Puiso ya 1

Kgang e, e diragalela kwa kae?

Kgang e, e diragala kwa Peru kgotsa Bolivia, kwa dillama di tswang teng.

Ke dilo dife tse dingwe tse dillama di di dirang go thusa batho?

- Di na le ulu e e thuthufatsang batho.
- Di rwala merwalo e e bokete.

Goreng batho ba ba mo kgannyeng ba tshwenyegile fa dillama di dira se se sa tlwaelegang se?

- Gonne batho ba rata dillama tsa bona mme ga ba rate sepe se se sa siamang se di diragalela.
- Gonne dillama di dira dilo tse di botlhokwa mo setšhabeng mme ba a di tlhoka!
- Gonne batho ba tshwenyegile ka matshelo a bona fa go se na dillama.
- Gonne ga ba itse gore ba tlaa nna ba thuthufetse jang fa dillama di se teng.
- Gonne ga ba itse gore ba tlaa rwala thobo ya bona jang go tswa kwa masimong kwantle ga dillama.

Puiso ya 2

Go ya ka tllhamane e, goreng Dillama di rata go nna kwa godimodimo?

Gonne di gopola merwalela e e tlleng mme ya tsaya batho ba ba pelompe.

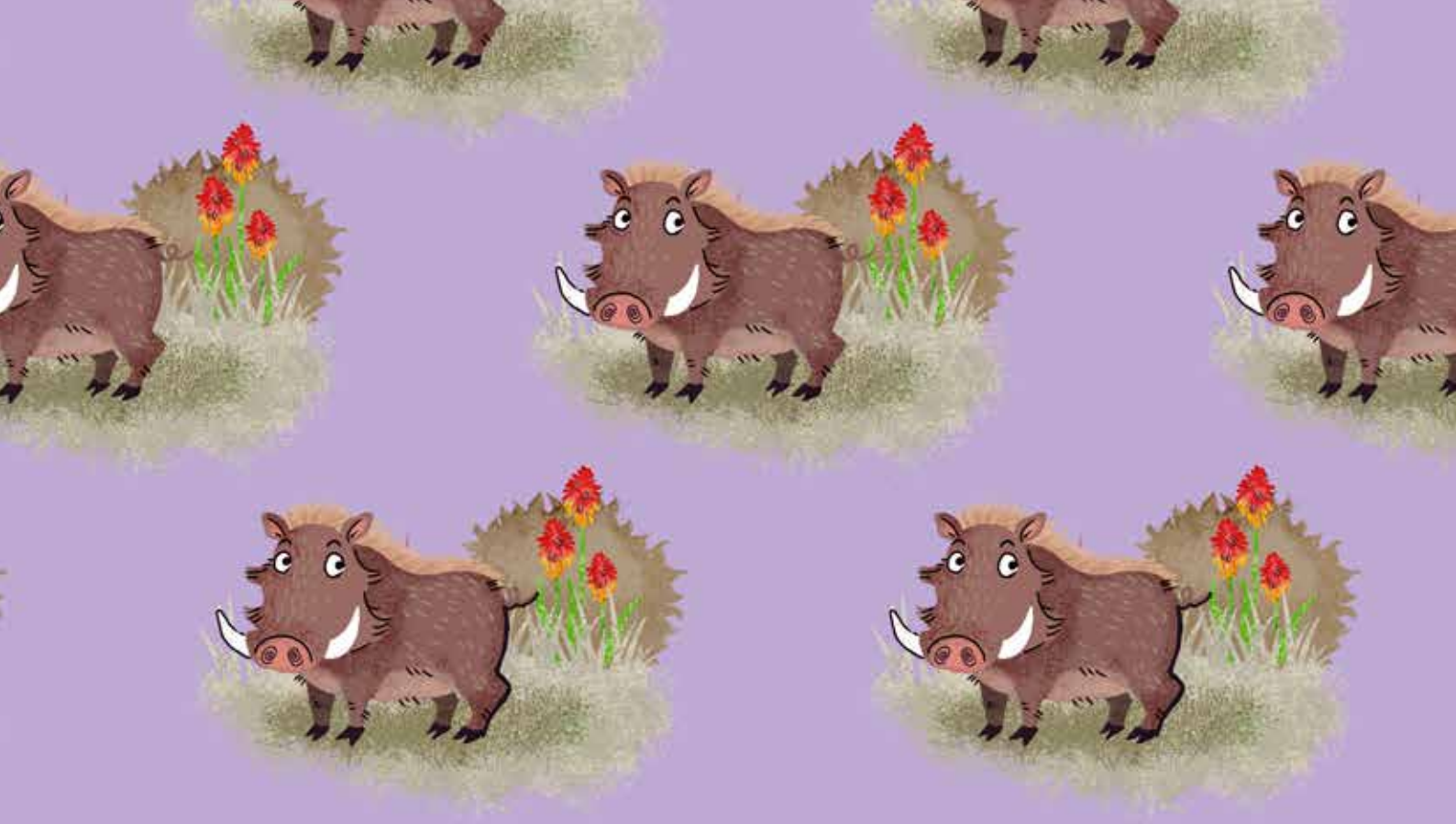
O ratile leinane le? Goreng kgotsa goreng o sa le rata?

Ke le ratile/ ga ke a rata leinane ka gonne...

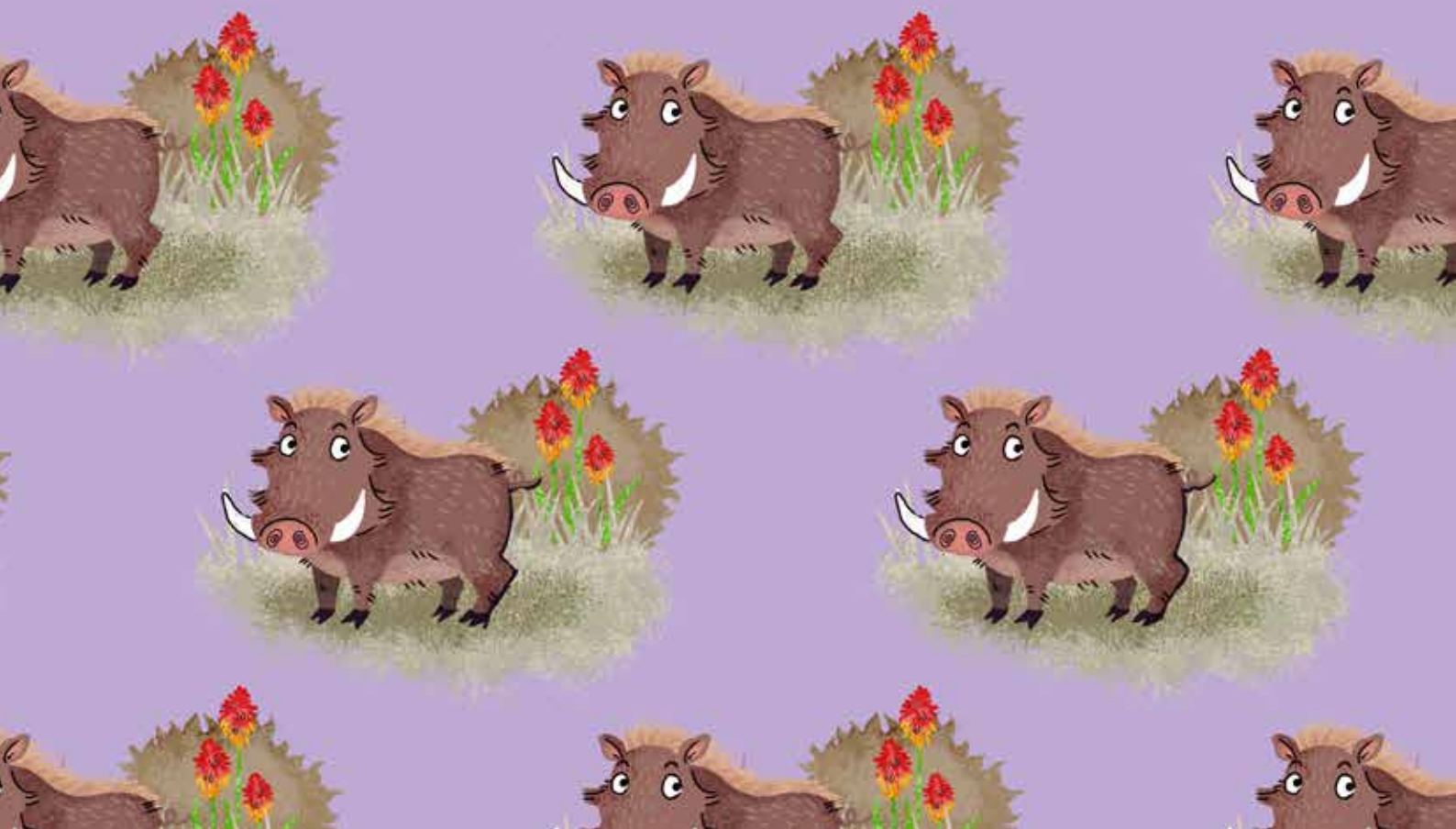
Goreng nkokoagwe Genoveva a ne a mo anela kgang e?

- Gonne Genoveva o mo kopile go anela kgang.
- Go ruta Genoveva ka setso sa bona / badimo.
- Go ruta Genoveva ka botlhokwa ba Dillama.

KGWEDITHARO 2

MMAPA WA AFORIKABORWA

Tekelelo ya
ga Limani

Kapabokone

Thabo o ikutlwa
a tshwenyegile

Kapabophirima

Lewatle la
Atlantiki

Limpopo

Lomusa
ga a newe
ditšhipisi

Beke ya ga
Dan e e bosula

North-West

Mpumalanga

Gauteng

Foreisetata

KwaZulu-
Natal

Wayde o dira
khari

Kapabotlhaba

Khasele ya
motlhaba ya
ga Tebogo

Lewatle la
India

MMAPA WA LEFATSHE

Asia

Yuropa

Aforika

Lewatle
la Pacific

Australia

Lewatle
la India

Antarctica

KGWEDITHARO 2

DIKGANG

1. Wayde o dira khari

113

2. Lomusa ga a newe ditšhipisi

127

3. Khasele ya motlhaba ya ga Tebogo

143

4. Kgomo le Kwalata

157

5. Beke ya ga Dan e e bosula

169

6. Thabo o ikutlwa a tshwenyegile

185

7. Moento wa ntlha

199

8. Tekelelo ya ga Limani

209

KGANG 1

WAYDE O DIRA KHARI

Thitokgang: Dijo tse re di jang

Tshedimosetso ya Lemorago

- Setlhangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela mo Aforikaborwa.
- E diragalela mo paka jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go tlhaloganya gore metswako e ka fetoga ka tatso le tebego fa e apeilwe. Re ka fetola megopolo ya rona ka dijo tse re di ratang le tse re sa di rateng fa re bulegile ditlhaloganyo.

Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Khari ke sejo se se dirilweng ka ditswaiso, nama ya koko, kgotsa merogo, go le gantsi ditamati le maši a khokhonate.
- Ditamati tse ditala di lebega le go latswega ka tsela e e farologaneng le fa di apeilwe.
- Fa ditamati di tlhakantswe le khari, o ka se bone ditamati ka botsona - go lebega jaaka moro.
- Ka dinako dingwe re tshweetso ya gore ga re rate sengwe pele re ka se leka. Jaanong fa re se leka, re ka fetola megopolo ya rona - fa re amogela go ithuta dilo tse dintšhwa.

Togaleano la go Tlhaloganya: Botsa dipotso / Ipotse

- Ke eng: Go akanya le go botsa dipotso ka kgang fa o buisa.
- Goreng re se dirisa: Go nna re kgatlhegela le go batlisisa go feta fa re buisa.
- E dira gore o nne o tsaya karolo le go go thusa go tlhaloganya kgang botoka. E go thusa go bonela pele se se tla diragalang mo kgannyeng.

Go dirisa togaleano le kgang eno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
123, 2	“Ga go makatse gore ke ne ke sa itse - ga di lebege jaaka ditamati fa di le ka kharing!” a akanya.	Ke ipotsa gore a Wayde o tla ja khari ka jaanong a itse gore go na le ditamati ka mo teng?
125, 1	E ne e le monate tota. “Gongwe ga ke a tlhoya ditamati,” Wayde a rialo, mme a ja leswana le lengwe gape.	Ke ipotsa gore a Wayde o tla fetola mogopolo wa gagwe ka go ja ditamati ka jaanong a itse gore ke setswaki sa khari - sejo se a se ratang!

Wayde o ne a tlhoile go ja ditamati ka dinako tsotlhe. “Nka seka ka ba ka ja ditamati!” a bua jalo fa mmaagwe a moteme wa ditamati go tswa mo šelofong mme a e tsenya ka mo kolotsaneng ya go reka.

“A o ka rata go nthusa go dira khari?” Mmaagwe
Wayde o ne a botsa fa a ne a pakolola korosari.

“Ee! Ke rata khari!” Wayde a araba. E ne e le la ntlha
a thusa mmaagwe go dira khari.

“Sa ntlha, re tshwanetse go gadika dipeo tsotlhe tse di omisitsweng ka mo paneng,” Mmaagwe Wayde a tlhalosa.

“Ditswaiso ke tsona di dirang khari ya rona gore e nne monate! Bala dicardamom pods di le tlhano,” a laela Wayde.

Wayde o ne a ntsha dicardamom pods di le tlhano ka mo seduting mme a di baya mo khaontareng. Mmaagwe o ne a di setla mme a di tsenya ka mo paneng e e fisang, ga mmogo le coriander le dipeo tsa cumin. Monko o o monatenate wa kgabola ka mo phaposiboapeelong.

Mmaagwe Wayde o ne a tsenya dipeo tse di
gadikilweng ka mo kikaneng mme a letla Wayde go
dirisa motshe go setla ditswaiso go nna loupa.

Morago ga foo, mmaagwe Wayde o ne a tshela mafura ka mo paneng ya go gadikela. E rile fa mafura a simolola go biloga le go bela, o ne a tsenya manathwana a koko ka mo mafureng.

“A o ka gagasela gemere?” A botsa a neela Wayde kereitara le lenathwana la gemere e e tlhololo.

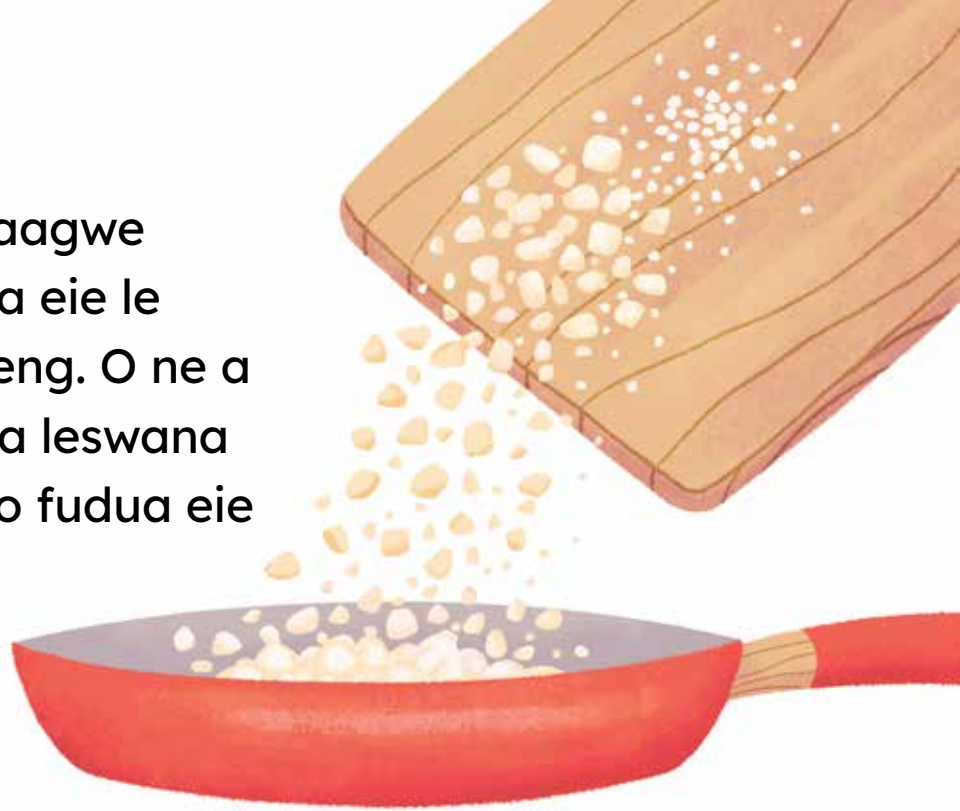

Wayde o ne a gagasela fa mmaagwe a kgabetlelela konofole le dieie.

Ka bonako fela, kgogo e ne e budule. Letlalo la yona le ne le lebega le ka gautsega le le borokwa. Mala a ga Wayde a ne a simolola go dumaduma. Mmaagwe Wayde o ne a baya manathwana a kgogo mo sejaneng. “Re tla di busetsa ka mo kharing kwa bofelong,” A tlhalosa.

Morago ga foo, mmaagwe
Wayde o ne a tsenya eie le
konofole ka mo paneng. O ne a
letla Wayde go dirisa leswana
la kota le le telele go fudua eie
le konofole mmogo.

Morago ga metsotswana, o ne a tshela ditswaiso,
gemere le metsana mo paneng. Phaposi e ne e nkga
monate le go feta. Legano la ga Wayne le ne la
simolola go rokotsa mathe.

Mmaagwe Wayde o ne a emisa pane mme a tshela motswako ka mo motšhining o o silang. Go tsweng foo o ne a letla Wayde go tobetsa konopo ya motšhini go fitlhelela go nna le motswako o o boleta ka mo gare.

Mmaagwe Wayde o ne a tsenya koko ka mo paneng gape. Go tsweng foo o ne a tshela motswako o o boleta o o tswang ka mo motšhining wa go tswaka. “Ke tshwerwe ke tlala e le ruri!” ga bua Wayde, a itatswa molomo. “Ga ke kgone go leta gore ke je khari ya rona e e monate!”

Morago ga foo mmaagwe Wayde o ne a bula moteme wa ditamati.

“Ke sa go dira eng se o?” Wayde a botsa. “Ke tlhoile ditamati! Re ka se tsenye ditamati ka mo kharing!” Wayde a fegetswe.

Mmaagwe Wayde o ne a simolola go tshega. “Wayde, o ntse o rata khari ka dinako tsotlhe, mme khari e ntse e na le ditamati ka dinako tsotlhe,” a bua jalo. Wayde o ne a lebelela ka kgakgamalo fa a tsenya ditamati ka mo paneng.

Kwa bofelong, mmaagwe Wayde a bula moteme wa maši a khokhonate. “A o batla go tshela se ka mo teng? A botsa. O ne a lebile fa seedi se se tshweu jaaka mašwi se khurumeditse ditamati.

“Ke ka moo ke neng ke sa itse, ga di lebege jaaka ditamati fa di le ka mo gare ga khari!” a akanya jalo.

Mmaagwe Wayde o ne a baya sekhurumelo mo paneng mme a isa molelo kwa tlase. “E tshwanetse go kurukutsa ka iketlo nakwana. Ke tla go bitsa fa di siame.” A bua jalo.

Fa Wayde a ntse a dira tirogae, mala a gagwe a ne a duma le legano la gagwe le rokotsa mathe. “Fela khari e na le ditamati mo go yona! Ke tla kgona go e ja jang? Ke tlhoile ditamati!” Wayde a akanya jalo, a le mo kgotlhanong.

“Wayde, tlaya o tle go utlwelela khari!” mmaagwe a mmitisa kwa bofelong, a mo tsholetse mogopo. Wayde o ne a utlwelela a okaoka.

Erile fela fa khari e kgoma loleme lwa gagwe, matlho a gagwe a phatsima. E ne e le monate tota.” Gongwe ga ke a tlhoya ditamati morago ga tsotlhe,” Wayde a bua jalo, fa a gelela go ja gape.

Puiso ya 1

Ke sejo sefe se Wayde a neng a re o se tlhoile kwa tshimologong ya kang?

Wayde o rile o tlhoile ditamati.

Ke leng fa o ne wa fetola mogopolo wa gago ka sengwe, fela jaaka Wayde?

Ke fetotse mogopolo wa me ka...

Goreng Wayde a ne a fetoga mo nakong ya kang?

- O ne a akanya gore o tlhoile ditamati fela kwa bofelong a lemoga gore di ne di se maswe go le go kalo.
- O rile a ka se tlhole a ja ditamati, mme fela o ne a ja khari e e nang le ditamati mo go yona.
- O ne a sa ye go ja khari, fela o ne a tsaya tshweetso go e ja.
- O ne a fetola mogopolo wa gagwe ka ditamati.

Puiso ya 2

Ke eng se Wayde a fetsotseng mogopolo wa gagwe ka sona?

O fetotse mogopolo wa gagwe ka go ja ditamati.

A o ka dira kgolagano? Ke nako efe e o kileng wa fetola mogopolo wa gago ka ga sengwe, fela jaaka Wayde?

Ke fetotse mogopolo wa me jaaka Wayde fa ke...

O akanya gore goreng mmaagwe Wayde a mo kopile gore a mo thuse go apaya khari?

- Gongwe ka gonne o ne a batla thuso ka go apaya.
- Gongwe o ne a batla gore Wayde a itse ditswaki tse di ka mo kharing.
- Gongwe ka gore Wayde o rata go ja khari, ka jalo o ne a batla gore a itse gore khari e dirwa jang.
- Gongwe ka gonne o ne a akanya gore Wayde a ka fetola mogopolo wa gagwe ka ditamati fa a ka itse gore di ka mo kharing e a e ratang.
- Gongwe o ne a akanya gore go ka itumedisa fa Wayde a lemoga gore ditamati e ne e le ditswaki mo go nngwe ya dijo tse a di ratang thata, le fa a tlhoile go di ja!

KGANG 2

LOMUSA GA A NEWE DITŠHIPISI

Thitokgang: Dijo tse re di jang

Tshedimosetso ya Lemorago

- Setlhangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela mo Aforikaborwa.
- E diragalela mo paka jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go ithuta go le gontsi ka dijo tse di itekanetseng le tse di sa itekanelang.

Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Dijo tse dingwe di na le tatso e e monate mme ga di neye mebele ya rona tse e di tlhokang go gola e nonofile.
- Sekao, ditšhipisi ke dijo tse di monate tse di tshetsweng dikhemikhale gore di se ka tsa senyega. Di dirilwe gore di latswege monate. Di na le letswai le mafura a mantsi. Ga di re thuse go nna re kgotse lobaka lo lo leele.
- Dijo tse dingwe jaaka mae, tlhapi le matokomane, di na le sengwe se se bidiwang poroteine mo go tsona. Poroteine ke dikotla tse di leng mo dijong dingwe tse di re thusang ka go aga mesifa le go re kgorisa lobaka lo lo leele.
- Re tshwanetse go akanya ka dijo tse re di jang gore mebele ya rona e bone dikotla tse e di tlhokang go nna e itekanetse e nonofile.

Togaleano la go Tlhaloganya: Tshwantsha mo mogopolong

- Ke eng: Go tshwantsha mo mogopolong ka se se diragalang mo kgannyeng.
- Goreng re se dirisa: Go dira gore kgang e utlwagale e le ya boammaruri mme e kgatlhisa.
- Se thusa jang: E go thusa go tlhaloganya gore baanelwa le mafelo a lebeja jang mme se dira gore kgang e utlwale sentle.

Go dirisa togaleano le kgang eno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
130, 1	O mo naya seo ka lebaka lefe? mmame Sophia a rialo.	Ke kgona go bopa setshwantsho sa mogopolo mmame Sophia a lebega a gakgametse fa rraagwe Lomusa a mo naya pakete ya ditšhipisi!
132, 2	Ka yona nako eo, basetsana ba le babedi ba mophato wa 4 ba feta ba tshega ba ithibile dinko. “O a nkgaswe!” mongwe wa basetsana a omanyana. Lomusa o ne ka bonako a busetsa tlhapi ka mo kgetsaneng ya gagwe.	Ke kgona go tshwantsha mo mogopolong Lomusa a leka go fitlha tlhapi ya gagwe ka bonako! O tshwanetse a bo a tlhabiwa ke ditlhong.

Lomusa a tsena mo phaposiboapeelong, a ipaakanyeditse go ya sekolong. Rraagwe o ne a ntse fa tafoleng le kgaitsadie, yo o neng a ba jetse nala go tswa kwa Maputo. Rraagwe Lomusa a leba tshupanako. “Ke nako ya gore o tsamaye!” a rialo. A bula khabinete ya phaposiboapeelo mme a naya Lomusa pakete ya ditšhipisi tsa namune go nna dijotlaleletso tsa gagwe.

“O mo felang tseo?” Rakgadi Sophia a rialo. “Luis, o a itse gore ga se dijo tse di itekanetseng tseo!” Rraagwe Lomusa a leba kgaitsadie, a gakgametse.

“Fela bana botlhe ba a di ja!” a rialo.

“Nnyaa Luis! O tshwanetse go naya Lomusa diporoteine jaaka dijotlaleletso! Di tla mo thusa gore a reetse ka tlhoafalo mo phaposing. E bile go tla dira gore a ikutlwe a kgotse sebaka se se leele!”

“Go siame, fela, ga re na dijotlaleletso tse di jalo!” ga araba rraagwe Lomusa.

Rakgadi Sophia a goga kgetsana ya gagwe mme a ntsha kgetsana ya polasetiki e e nang le tlhatswana e e omisitweng. “Tse di monate e bile di itekanetse!” ga rialo Rakgadi, a di naya Lomusa mme a mo tseela ditšhipisi tse rraagwe a neng a di mo neile.

Ka nako ya kgaotso kwa sekolong, Lomusa a ntsha pakejana ya gagwe ya tlhapi mme a simolola go ja. “Monate! Tse di a balola,” a nagana jalo.

Ka nako eo, basetsana ba babedi ba Mophato wa 4 ba feta ba tshega ba ithibile dinko. “O nkg a bosula!” yo mongwe wa basetsana a bua a omana. Lomusa a busetsa tlhapi mo kgetsaneng ya gagwe ka bonako.

Fa sekolo se tswa, Lomusa a busetsa ditlhatswana tse di omisitweng kwa go Rakgadi Sophia.

‘Basetšana bangwe ba re ke a nka fa ke di ja,’ ga rialo Lomusa. “Ga ke sa tlole ke batla go di tsaya gape fa ke ya kwa sekolong.”

Mo mosong o o latelang, Lomusa a kopa rraagwe
ditšhipisi go ya ka tsona kwa sekolong. A bula
khabinete mme a mo neela pakete.

“O mo felang tseo?” Rakgadi Sophia a botsa.
“Ke go boleletse gore ga di a itekanela, Luis! O tshwanetse go naya Lomusa poroteine jaaka dijotlaleletso!” Rakgadi Sophia a phuruphutsa mo phaposiboapeelong. Go ne go na le pitsa mo setofong e e nang le mae a sena go bedisiwa. “Mae a a apeilweng a monate! E bile a itekanetse e le tota!” ga rialo Rakgadi, a naya Lomusa mae mme a mo tseela ditšhipisi tse rraagwe a di mo neetseng.

Ka nako ya kgaotso, Lomusa a ebola lee la gagwe a simolola go le ja. “Monate! Se se a balola,” a nagana jalo.

Ka nako eo, basimane ba le babedi ba Mophato wa 5 ba feta ba tshega mme ba dira modumo ka go ikgotlhodisa. “Go nkgabosula!” yo mongwe wa basimane a bua a omana. Lomusa a busetsa lee le le apeilweng mo kgetsaneng ya gagwe ka bonako.

Fa sekolo se tswa, Lomusa a busetsa lee kwa go Rakgadi Sophia. “Basimane bangwe ba re ke a nkgafa ke ja se,” ga rialo Lomusa. “Ga ke sa tlhole ke batla go tsaya mae a a apeilweng fa ke ya sekolong.” Lomusa a rialo. Morago a tabogela kwa ntle go ya go tshameka.

Metsotso e le mmalwa morago ga foo, Rakgadi Sophia a bitsa Lomusa. “Lomusa, go ja dijo tse di itekanetseng ke selo sa botlhokwa! Tlhapi le mae a a apeilweng di go siametse. Di tla go dira thata mme tsa thusa monagano wa gago go nna o o tsepameng le go tlhoafala! Fela, ke a tlhaloganya gore ga go monate fa o rumolwa ke baithuti ka wena. A re batle dijotlaleletso tse di nang le poroteine mme di sena monkgo ope fela,” ga rialo Rakgadi Sophia.

“Matokomane a ka nna jang?” ga botsa Rakgadi Sophia, a lebaleba mo segotlong. “Batsadi ba gago ba na le ditlhatshana tse dintsi tsa matokomane mo segotlong, e bile a go siametse.”

“Ke nnete!” ga rialo Lomusa. “Ke rata matokomane e bile ga a nkge! Ke tla tsaya matokomane fa ke ya sekolong, mme ke tla ja mae le tlhapi fa gae. Ke a leboga Rakgadi!”

Letsatsi le le latelang ka nako ya kgaotso, Lomusa a ntsha matokomane mo kgetsaneng ya gagwe mme a simolola go a ja. A lebaleba, a sa phuthologa. Fela, ga se nne ope yo o mo tshwenyang fa a ja matokomane a gagwe a a monate.

Puiso ya 1

Rakgadi Sopia a re Lomusa a je eng?

A re o tshwanetse go ja diporoteine.

Rakgadi Sophia o tseela Lomusa eng?

O mo tseela pakete ya ditšhipisi.

Ke poroteine efe e e melang mo segotlong sa kwa gaabo Lomusa?

Matokomane!

A o ka bopa setshwantsho sa mogopolo sa ga Lomusa ka nako ya kgaotso kwa sekolong? Goreng Lomusa a sa batle go tsaya tlhapi kgotsa mae gape fa a ya kwa sekolong?

- Gonne o a rumolwa.
- Gonne ga a batle go tsaya dijo tse a kileng a rumolwa fa a di ja.
- Gonne bana ba bangwe kwa sekolong ba dira metlae le go tshega tlhapi le mae ka gonne di na le monkgo.
- Gonne o a hutsafala fa a rumolwa ke baithuti ka ena.

Puiso ya 2

Ke dijo dife tse tharo mo kgannyeng e, tse di nang le diporoteine?

Tlhapi e e omisitsweng, mae, le matokomane.

Ke dijo dife tse Lomusa a neng a rumolwa ke ba bangwe fa a di ja?

Tlhapi e e omisitsweng le mae.

O nagana gore Lomusa o ikutlwa jang fa a rumolwa?

Ke nagana gore Lomusa o tshwanetse a bo a ikutlwa...

Bopa setshwantsho sa mogopolo sa ga Lomusa a ja matokomane ka nako ya kgaotso kwa sekolong! Goreng Lomusa kwa bofelong a sweeditse go tsaya matokomane jaaka dijotlaleletso?

- Gonne matokomane ga a na monkgo.
- Gonne o ne a rumolwa fa a tsaya tlhapi le mae. O ne a sa batle go tsaya dijotlaleletso tseo gape, le fa di itekanetse.
- Gonne batsadi ba gagwe ba na le ditlhatshana tsa matokomane mo segotlong.
- Gonne o reetsa Rakgadi wa gagwe le gore o tshaloganya gore o tshwanetse go ja dijotlaleletso tsa diporoteine go na le ditšhipisi!

KGANG 3 KHASELE YA MOTLHABA YA GA TEBOGO

Thitokgang: Ditsala tsa rona

Tshedimosetso ya Lemorago

- Sethangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela mo Aforikaborwa.
- E diragalela mo paka jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go tlhaloganya gore fa sengwe se sa tsamaye sentle, ba ka tlhopha go leka gape.

Togaleano la go Tlhaloganya: Dira diphopholetso tsa kitso

- Ke eng: Go fopholetsa dilo tse mokwadi a sa di tlhaloseng ka tlamalalo, o dirisa metlhala mo kgannyeng.
- Goreng re se dirisa: Go tlhaloganya bokao jo bo tseneletseng le melaetsa e e fitlhegileng.
- Se thusa jang: E go thusa go tsaya ditshweetso fa o buisa, le go tlhaloganya kgang le baanelwa botoka.

Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Kgang eno e diragalela kwa lebopong.
- Lebopo ke kwa lefatshe le kopanang le lewatle. Lefatshe le khupeditse ke motlhaba. Makgubu a metsi a lewatle a tsena le go tswa mo godimo ga motlhaba. Batho ba rata go tshamekela mo motlhabeng le go thuma ka mo metsing.
- Selo se le sengwe se batho ba ratang go se dira kwa lebopong ke go aga dikhasele tsa motlhaba.
- Batho ba dirisa dikgamelo le digarafo go aga dikhasele tsa motlhaba. Gape batho ba dirisa dilwana tse ba di boneng mo lebopong, jaaka dikgapetla le dikotana, go kgabisa dikhasele tsa bona.
- Mosele ke mosima o o dikologang khasele. Bogologolo, dikhasele tsa nnete di ne di na le mosele o o nang le metsi go thibela dira. Tebogo o kopisa kakanyo eo ka khasele ya gagwe e e nang le mosele.

Go dirisa togaleano le kgang eno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
148, 1	Fa kwa bofelong ba fitlha kwa lebopong, Tebogo o ne a simolola go epa. O ne a tsenya motlhaba ka mo gare ga kgamelo ya gagwe e ntšhwa. Go tswa foo, o ne a dirisa kgamelo ya gagwe go dira ditora tsa khasele ya motlhaba. O ne a dirisa dikotana go dira difolaga fa godimo ga ditora. O ne a dirisa dikgapetla tse dinnye tse tshweu go dira matlhabaphefo. O ne a epa mosele go dikologa khasele. Go tswa foo, o ne a o tlatša ka metsi.	Tebogo o bonagala jaaka mankge. Nka dira diphopholetso tsa kitso gore ga se khasele ya motlhaba ya ntlha e a e agileng, gonne o itse se a tshwanetseng go se dira!
152, 4	Go tswa foo o ne a naya Tebogo tlhapinaledi e e matshwanedi ya mmala o o perese. “Ke go tliseditse seno. Go kopa maitshwarelo ...” a rialo.	Ke kgona go dira diphopholetso tsa kitso gore mosetsana wa kgwele e e botala ba legodimo o ne a sa ikemisetsa go thuba khasele ya motlhaba ya ga Tebogo, gonne o buile a tla ka mpho go kopa maitshwarelo.

Fa e sale mmaagwe Tebogo a mmolelela gore ba tlile go ya kwa lebopong ka malatsi a boikhutso a selemo, se a neng a se akanya fela ke go aga dikhasele tsa motlhaba.

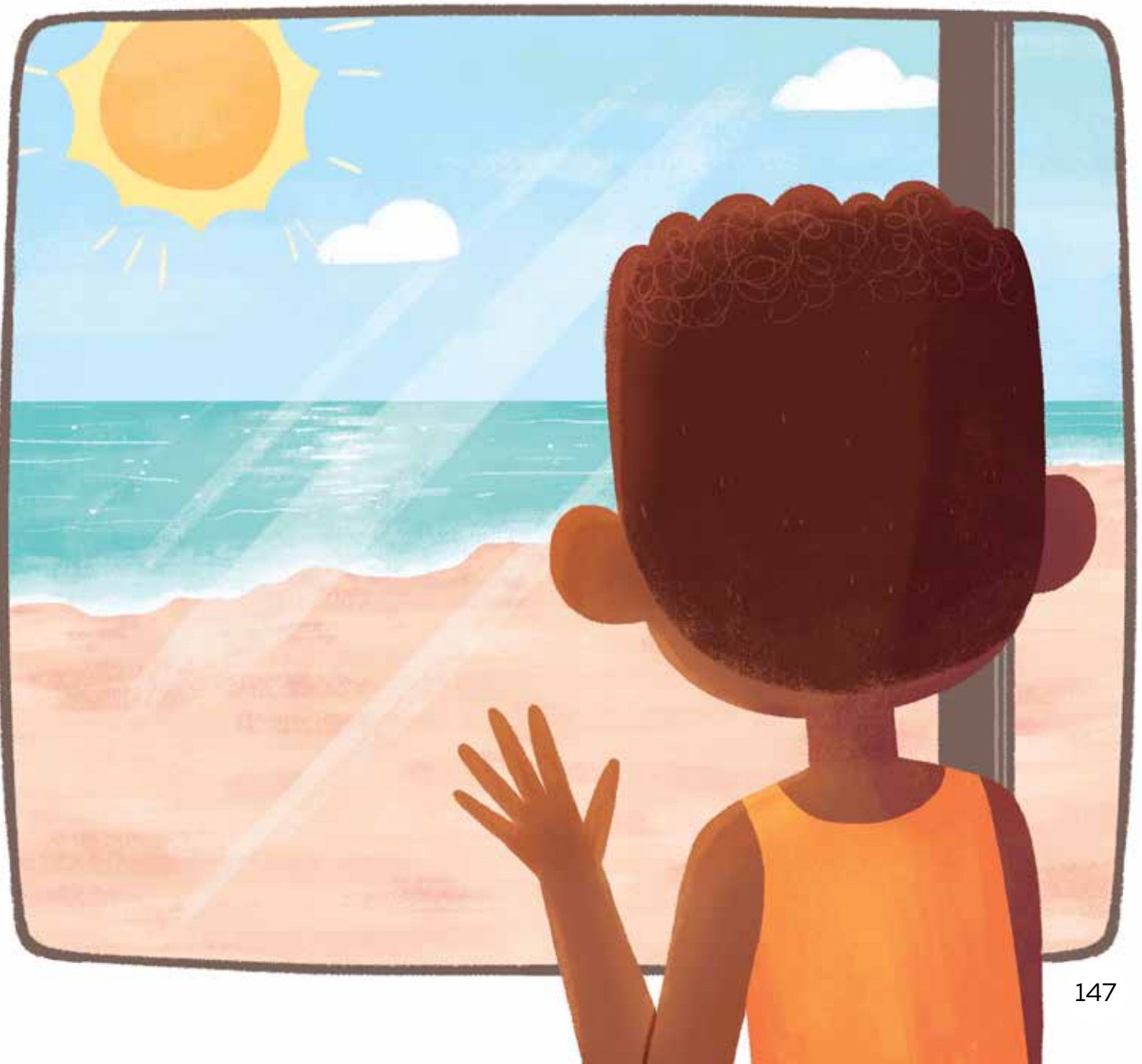
Tebogo o ne a akanya ka go aga dikhasele tse di mabonomantle. Tebogo o ne a akanya ka go aga dikhasele tsa motlhaba tse di dikaganyeditsweng ke mesele e e nang le metsi a lewatle.

Tebogo le mmaagwe ba ne ba ya kwa marekelong go ya go reka dilwana tsotlhe tse ba tla di tlhokang fa ba le kwa lebopong. Fa ba ntse ba le mo moleng wa go duela, Tebogo a bona kgamelo le garawe. “Mma, a nka e tsaya tsweetswee?” A kopa ka tlhoafalo, “ke a kopa tlhe mma!”

Ka letsatsi le le latelang Tebogo le mmaagwe ba ne ba tsoga phakela, ba tsamaela kwa boemelong jwa ditekisi. Ba ne ba tsamaya diura di le dintsi!

Fa ba filtha kwa lebopong, Tebogo a simolola go epa. A kgobela kgamelo e ntšhwa ka motlhaba. A ba a dirisa kgamelo ya gagwe go dira ditora tsa khasele ya gagwe ya motlhaba. O ne a dirisa dikotana go dira difolaga mo godimo ga ditora. O ne a dirisa dikgapetla tsa lewatle go dira matlhabaphefo. Morago a epa mosele go dikologa khasele, a ba a o tlatša ka metsi a lewatle.

Tebogo a emela kwa moragonyana go leba tiro ya gagwe e ntle. A gadima go bitsa mmaagwe. “Mma, mma, tlaa o bone!” Tebogo o rile fela fa a gadima a bona mosetsana a ragela kgwele ya gagwe e e botala jwa legodimo mo khaseleng ya gagwe ya motlhaba. Khasele yotlhe ya phuthama!

Mosetsana a retologa a tshaba. Tebogo o ne a setse fela ka mokgobo o motona wa motlhaba.

“Heela!” A goeletsa. “O ntshenyeditse khasele!” Le go gadima mosetsana a seka a gadima! O ne a siana le lebopo.

Tebogo a tabogela kwa go mmaagwe. “Mosetsana yole o thubile khasele ya me yotlhe!” Ga bua Tebogo.

“Go siame, a re age e nngwe gape,” ga bua mmaagwe. Tebogo le mmaagwe ba simolola go epa motlhaba. Ba ne ba dirisa kgamelo ga aga ditora. Ba ne ba dira ditora di le dintsi go gaisa tse Tebogo a neng a di dirile mo khaseleng ya ntlha. Ba dirisitse dikotana go dira difolaga.

Difolaga di ne di le ditona go gaisa tse Tebogo a neng a di dirile mo khaseleng ya ntlha.

Ba ne ba bona dikgapetla tsa lewatle tse ditona tse tshweu, ba dira matlhabaphefo ka tsona. Morago ba ne ba epa mosele wa metsi go dikologa khasele. Mosele o ne o le boteng go gaisa wa ntlha. Ba dirisitse kgamelo go tlatsa mosele ka metsi a lewatle. Morago ba aga leparego go ralala mosele metsi a lewatle.

Tebogo le mmaagwe ba emela kwa moragonyana ba lebile tiro ya bona.

“Ijo! Khasele e e gaisa ya gago ya ntlha!” Ga bua lentswe la mosetsana.

Tebogo a retologa. Mosetsana yo o neng a tshotse kgwele e e botala jwa legodimo o ne a eme fa morago ga gagwe.

A naya Tebogo tlhapinaletsana e ntle e khibitswana. “Ke e go tletse go kopa maitshwarelo...” Ga bua mosetsana.

Tebogo a baya tlhapinaletsana mo godimo ga khasele. “Bona fela! Jaanong ke khasele ya motlhaba e e di gaisang tsotlhe!” A bua jalo.

Mosetsana a nyenya, a dumela ka tlhogo. “Leina la me ke Katlego,” a ikitsise. A o ka mpontsha gore o e aga jang?” A botsa, a baya kgwele ya gagwe fa fatshe mo motlhabeng.

“Sa ntlha, re tshwanelwa ke go tlatša kgamelo ka motlhaba!” Ga bua Tebogo.

Tebogo le Katlego ba simolola go epa. Erile Katlego a epa mothamo wa motlhaba ka garawe, ga tswa lekakaiye le lennye mo motlhabeng! Katlego a tshoga, fela Tebogo ena o ne a keketegile ka ditshego! Katlego le ena a bo a simolola go tshega. Mo metsotswaneng e mekhutshwane ke fa ditsala tse dintšhwa di pitokologa mo motlhabeng di tshega.

Di ne di lebetse gotlhelele ka go aga dikhasele fa di taboga di ya go iphepafatsa kwa makhubung a lewatle.

“Ke eng se o se itumeletseng go gaisa gompiano?” Ga botsa mmaagwe Tebogo mo maitsiboeng.

“Gona dikhasele tsa motlhaba di ne di siame, fela se ke se ratileng tota ke go kopana le tsala e ntšhwa, Katlego”, ga bua Tebogo a nyenya. “Ke fela pelo gore ke mmona leng gape mo lebopong kamoso!”

Puiso ya 1

Ke mang yo o neng a thuba khasele ya ga Tebogo?

Katlego.

Ke eng se se dirang gore re akanye gore Katlego o ne a itshola?

Gonne o ne a tlela Tebogo tlhapinaletsana.

Ke goreng mmaagwe Tebogo a ne a mo thusa go aga khasele ya motlhaba?

- Gonne khasele ya gagwe ya ntlha e ne e thubiwe.
- Gonne o ne a tenegile morago ga gore khasele ya gagwe ya motlhaba e thubiwe.
- Gonne o ne a batla gore a ikutlwe botoka.
- Gonne batho ba le babedi ba ka aga khasele e e botoka ya motlhaba go gaisa fa motho a e dira a le nosi.

Puiso ya 2

Tebogo o ne a batla go dira eng kwa lebopong?

O ne a batla go aga dikhasele tsa motlhaba.

Ke eng se Tebogo a se ratileng thata kwa lebopong?

O ne a ratile thata go dira botsala le Katlego.

Ke eng o akanya gore go dira botsala le Katlego e nnile selo se Tebogo a se ratileng go gaisa?

- Gonne go monate go bona ditsala tse dintšhwa.
- Gonne boitumelo jo bogolo bo ne bo le mo go ageng khasele ya motlhaba le ena, go gaisa fa a ne a e aga le mmagwe.
- Gonne go ne go le monate go tshega le Katlego.
- Gonne go ne go le monate thata go tshameka le Katlego go gaisa go aga dikhasele tsa motlhaba.

KGANG 4 KGOMO LE KWALATA

Thitokgang: Ditsala tsa rona

Tshedimosetso ya Lemorago

- Setlhangwa seno ke sa ditiragalo tsa boammaaruri le maitlhamelo.
- E diragalela kwa Vermont, naga e e leng kwa Amerika.
- E diragalela mo paka jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go ithuta go le gantsi ka mefuta e e farologaneng ya botsalano - le ka botsalano jo bo sa tlwaelegang magareng ga kgomo le kwalata.

Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Kgang eno e diragalela kwa Vermont, naga e nnye kwa Amerika. Vermont e tumile ka dithaba tse dintle, mamepe le go nna le dipolase tse dintsi tsa mašwi.
- Mo kganneng eno, o tlele go buisa ka kgomo, phologolo e o e tlwaetseng, le kwalata.
- O ka tswa o ise o ke o utlwe ka ga kwalata mo peleng! Kwalata e bonwa kwa Amerikabokone fela. E jaaka nare e kgolo.
- Go le gantsi dikgomo di nna kwa polaseng. Kwalata go le gantsi e nna kwa nageng - kgakala le batho.

Togaleano la go Tlhaloganya: Dira diphopholetso tsa kitso

- Ke eng: Go fopholetsa dilo tse mokwadi a sa di tlhaloseng ka tlhamalalo, o dirisa methala mo kgannyeng.
- Goreng re se dirisa: Go tlhaloganya bokao jo bo tseneletseng le melaetsa e e fitlhegileng.
- Se thusa jang: E go thusa go tsaya ditshweetso fa o buisa, le go tlhaloganya kgang le baanelwa botoka.

Go dirisa togaleano le kgang eno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
160, 2	Ruri, kwalata e e maoto a maleele le dinaka tse dikgolo e eme m o mafulong a gagwe. "Kwalata e batlang fano?" Molemirui Abbot a ipotsa.	Nka dira diphopholetso tsa kitso gore go tshwanetse go bo go sa tlwaelega go bona kwalata, gone molemirui Abbot ga a ise a bone le e le nngwe peleng.
161, 1	Bontsi ba dikgomo tsa gagwe di ne di nna kgakala le kwalata, di lebega di batla go bona mme di tshogile. Tsotlhe ntle le mmamoratwa wa gagwe, kgomo e e botsalano, Daisy. E ne ya tsamaela kwa go kwalata. Di ne tsa lebana jaaka ditsala tsa bogologolo. Go tswa foo, di ne tsa simolola go fula fa thoko ga nngwe le nngwe. Molemirui Abbott o ne a sa dumele matlho a gagwe.	Nka dira diphopholetso tsa kitso gore go a makatsa gore kgomo le kwalata go nna ditsala gone bontsi ba dikgomo bo ne bo ntse kgakala le kwalata gape molemirui Abbott o ne a sa dumele matlho a gagwe!

Ka makuku, mo mosong o o mouwane, Rre Abbot a kgweetsa sejanaga sa gagwe go tswela kwa ntle ga segotlo. A lebelela dikgomo tsa gagwe di fula bojang jo bo neng bo khurumeditse ke mouwane. A ema tsii! fa a bona selo se se sa tlwaelegang se...

“Aruri selo sele ke... kwalata?” a buela kwa godimo le fa a ne a le esi. O ne a ise a ke a bone kwalata mo polaseng ya gagwe. Go ne go le mouwane mme a ka se netefatse se a se bonang. O ne a tswa mo sejanageng mme a tsamaela kwa legoreng.

Ka nnete, kwalata e telele ka dinaka tse di manyokenyoke e eme mo mafulong a gagwe.

“Kwalata e dira eng fa?” Rre Abbot wa molemi a sala a gakgametse.

Bontsi jwa dikgomo tsa gagwe bo ne bo emetse kgakajana le kwalata, di lebega di batla go bona mme di tshogile. E ne e le Daisy fela, kgomo ya gagwe ya mmamoratwa e e neng e lokologile. E ne ya tsamaela go ya ntlheng ya kwalata. Tsa lebana jaaka e kete ke ditsala tse di sa bolong go itsane. Tsa simolola go fula mmogo. Rre Abbot o ne a sa dumele se a se bonang.

Rre Abbot a tsena mo sejanageng sa gagwe, a boela kwa ntlong. Fa a tsena, a baya setulo sa gagwe se se binabinang fa pele ga letlhabaphefo. A dira gore se binabine, a lebeletse kwalata le kgomo ya gagwe di fula mmogo go fitlha letsatsi le phirima.

Fa dikgomo di simolola go boela kwa lesakeng,
Kwalata ya ema kwa ntle e lebeletse, e lebega e sa
lokologa mme e na le pelaelo. Ya feleletsa e robetse
ka fa ntle ga lesaka. Daisy le yona ya atamela mme
ya robala go bapa le Kwalata. Go ise go ye kae, ke
fa Diasy le Kwalata di robetse! Rre Abbot o ne a sa
dumele se a se bonang.

Fa Rre Abbot a tsoga mo setulong sa gagwe se se binabinang, a leba, a feletswe ke mafoko jaaka a bona Daisy le Kwalata di kwakwanta go bapa le legora mmogo. Rre Abbot a nyenya, mme a akanya ka gore tota di ka bo di bua ka ga eng.

Rre Abbot a tlolela mo terekereng ya gagwe mme a tswelela ka ditiro tsa gagwe tsa mo mosong. Sa ntlha, o ne a ya go gama dikgomo kwa lesakeng. Morago ga foo, a ya go fepa dikgogo. Fela e rile a le mo tseleng, a ya go reka furu, a bona Daisy le Kwalata mo tseleng e kgolo.

Fa a di atamela ka terekere, a lemoga fa dijanaga di le dintsi di ema go bapa le legora. Matshwititshwiti a batho a ne a kgobokane foo a bogetse Daisy le Kwalata ka boitumelo. Go ise go ye kae, ke fa go ema lori ya babegadikgang e tshwantsha diphologolo tse pedi tse di bontshang botsala jo bo sa tlwaelegang. Rre Abbot o ne sa dumele se a se bonang.

“Ke sebaka se se kana kang bobedi jo e le ditsala?” mmegadikgang a botsa a goeletsa Rre Abbot, ka phisego e kgolo.

Bosigo jona joo, Rre Abbot a baya setulo sa gagwe se se binabinang fa pele ga thelebišene. Mo dikgannyeng tsa thelebišene, ke fa go tlhagelela polasa ya gagwe. Daisy le Kwalata e le dinaletsana tsa dikgang tseo! Rre Abbot o ne a sa ntse a sa dumele se a se bonang.

O ne a na le tsholofelo ya gore Daisy le Kwalata e tla nna ditsala go ya go ile.

Puiso ya 1

Ke bomang ba e neng ya nna ditsala mo kgannyeng e?

Kgomo Daisy le Kwalata e ne ya nna ditsala.

Ke eng se Kgomo Daisy le Kwalata di neng tsa se dira mmogo?

- Di futse mmogo.
- Di ne tsa robala mmogo.
- Di ne tsa tsamaya mmogo go bapa le legora.

Ke goreng fa Rre Abbot a ne a sa dumele se a se bonang?

- Gonne o ne a ise a ke a bone kwalata mo polaseng ya gagwe pele ga foo.
- Gonne ga a ise a ke a utlwele sepe ka ga fa kwalata e ke nna tsala le kgomo.
- Gonne o ne a gakgamaletse gore Kgomo ya gagwe e bong Daisy le Kwalata di mmogo kwa ntle.
- Gonne batho ba le bantsi ba ne ba ema go bogela Kgomo Daisy le Kwalata.

Puiso ya 2

Kwalata ga se phologolo ya mo Aforikaborwa. Ke phologolo efe ya mo Aforikaborwa e e ka nnang tsala e e sa tlwaelegang le kgomo?

Ke nagana gore ... e ka nna tsala e e sa tlwaelegang le kgomo.

O ka akanya jang gore ga go a tlwaelega gore kgomo le kwalata di nne ditsala?

Nka akanya se ka gonne...

- Rre Abbot o ne a sa dumele se matlho a gagwe a se bonang.
- Rre Abbot o ne a di disa mo mosong le bosigo.
- Matshwititshwiti a batho a ne a kokoana go bogela botsala jo bo sa tlwaelegang.
- Botsala jwa kgomo le kwalata bo ne bo le mo dikgang

Ke goreng fa Kgomo Daisy le Kwalata di ne di le mo dikgang?

- Gonne batho ba ne ba gakgametse go bona kgomo le kwalata di tsalana.
- Gonne ga go a tlwaelega e le ruri gore kgomo e ka tsalana le kwalata.
- Gonne batho ba le bantsi ba ne ba na le kgatlhego mo botsaleng jo bo sa tlwaelegang jo.

KGANG 5

BEKE YA GA DAN

E E BOSULA

Thitokgang: Re na le maikutlo

Tshedimosetso ya Lemorago

- Setlhangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela mo Aforikaborwa.
- E diragalela mo paka jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go tlhaloganya gore mongwe le mongwe o dira diphoso, le gore dibeke dingwe di utlwagala di le thata go na le tse dingwe.

Togaleano la go Tlhaloganya: Dira dikgolaganyo

- Ke eng: Go akanya ka mo kgang e amanang le botshelo jwa gago, dibuka tse dingwe, kgotsa lefatshe.
- Goreng re e dirisa: Go tlhaloganya kgang botoka ka go e golaganya le dilo tse o setseng o di itse.
- Se thusa jang: E dira kgang gore e nne le bokao jobo tseneletseng le go gopolega bonolo.

Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Kgang eno e tshwanetse go tshegisa. E diretswe go re romela molaetsa o o bothokwa le go re tshegisa.
- Gopotsa barutwana gore re tla sekolong mo gare ga beke. (Mosupologo, Labobedi, Laboraro, Labone, Labotlhano). Ga re na sekolo mafelo a beke (Lamatlhatso le Latshipi).
- Letsatsi lengwe le lengwe la sekolo, re latela tsamaiso ya tlwaelo.
- Sekao, re a tsoga, ra apara, ra paka dikgetsana tsa dibuka tsa rona, mme ra tla sekolong ka nako. Fa re lebala sengwe, se ka dira mathata.
- Go nna le thulaganyo go tlhoka go ikatisa. Ga go bonolo ka dinako tsotlhe!
- Kgang eno e na le paterone - selo se se tshwanang se nna se ntse se diragalela Dan. Letsatsi lengwe le lengwe o leka go siamisa diphoso tsa gagwe tsa letsatsi le le fetileng, fela sengwe se sentšhwa ga se tsamaye sentle.

Go dirisa togaleano le kgang eno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
172, 1	Fela Dan wa batho o ne a tlogela kgetsana ya dibuka ya gagwe ka mo beseng! Fa a tsena ka mo phaposing, o ne a tshotse kgwele ya dinao fela.	Nka dira kgolagano! go tshwana le dibeke tse di fetileng, fa ke ne ke tlogetse kgetse ya me kwa gae! Ke ne ka ikutlwa ke le lesilo go tlogela sengwe le sengwe se ke neng ke se tlhoka kwa gae!
174, 1	Ka Laboraro, Dan o tsogile ka nako. "Ga ke a tshwanela go lebala kgetsana ya me gompiano," a akanya jalo, a tsena ka mo beseng. O ne a tshotse kgetsana ya gagwe loeto lotlhe lwa bese. O ne a tsamaya a bo atsamaya. Fela Dan o ne a palame bese e e fosagetseng! Bese e ne ya mo isa kwa sekolong se e seng sa gagwe.	Nka dira kgolagano! Ka letsatsi le lengwe ke ne ke le ka mo tereneng mme ka tshwarwa ke boroko. Fa ke tsoga, terene e ne e fetile ka nna. Ke ne ke le mo lefelong le le fosagetseng! Ke ne ka ikutlwa ke ikgalefetse go nna mo lefelong le le fosagetseng.

Dan wa batho! O nnile le beke e e bosula! Ka Mosupologo o setswe. A siiwa ke bese, a goroga thari kwa sekolong.

“Ke goreng o gorogile thari, Dan?” Ga botsa morutabana.

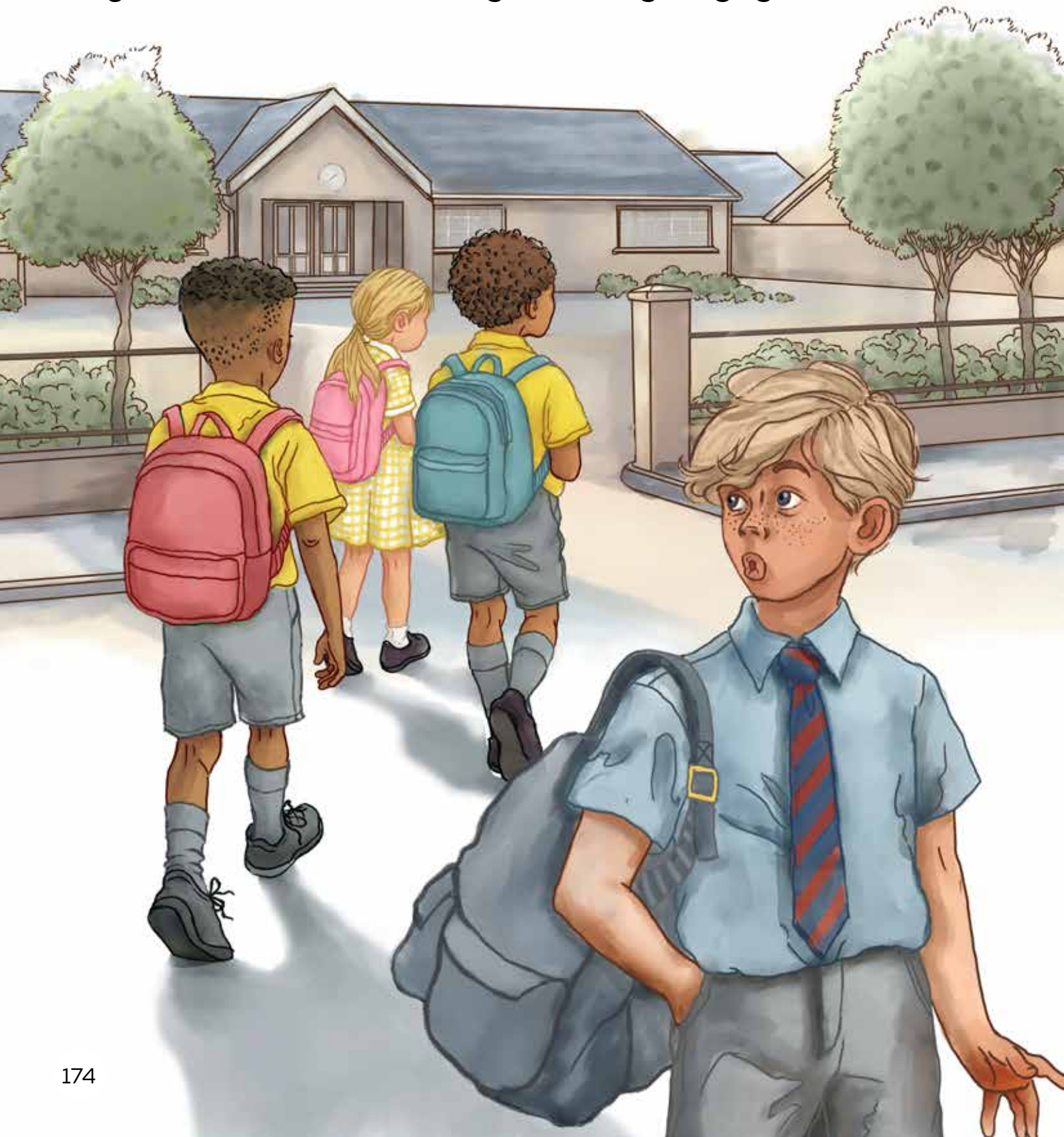
Ka Labobedi Dan o tsogile phakela thata gore a seka a siiwa ke bese gape. Fela Dan wa batho o ne a lebala kgetsana ya gagwe ya dibuka mo beseng! Fa a fitlha mo phaposing, o ne a tshotse fela kgwele ya gagwe.

“Kgetsana ya gago ya dibuka e kae Dan?” Ga botsa morutabana.

Ka Laboraro Dan o tsogile ka nako. “A ke seka ka lebala kgetsana ya me gompieno,” a akanya fa a tsena mo beseng. O ne a kakatlela kgetsana ya gagwe leeto lotlhe. Bese ya tsamaya, ya tsamaya! Fela Dan o ne a le mo beseng e e seng yona! Bese e ne ya mo o isa kwa sekolong se e seng sa gagwe.

“Dan o kae gompieno?” Ga botsa morutabana.

Ka Labone Dan o ne a sa bone diaparo tsa gagwe tsa sekolo.

“Labone ke letsatsi la go thuma,” ga akanya Dan.

A ba a swetsa go ya sekolong ka diaparo tsa go thuma.

“Diaparo tsa gago tsa sekolo di kae Dan?” Ga
botsa morutabana.

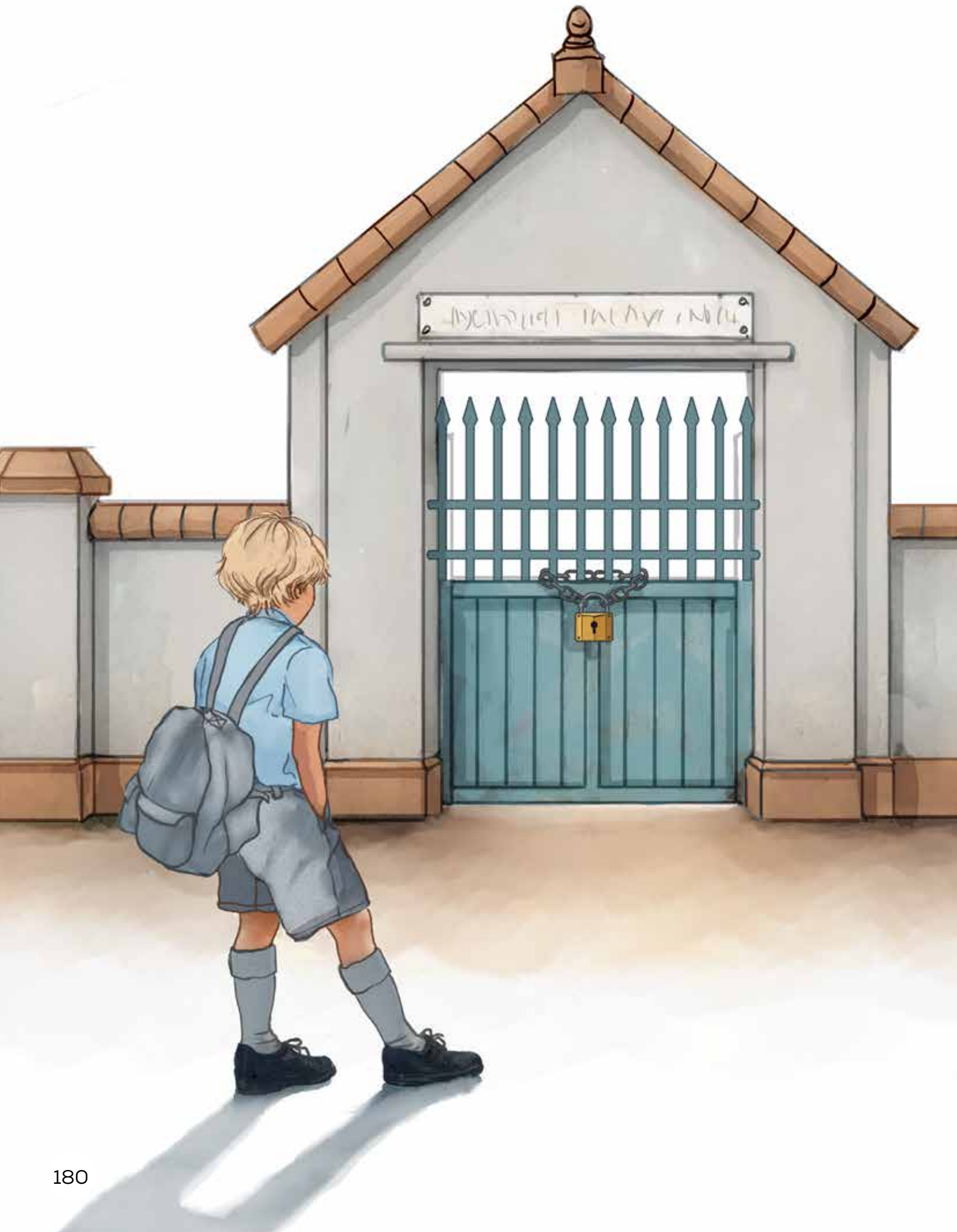
Ka Labotlhano Dan o ne a phakela tota. O ne a apere diaparo tsa gagwe tsa sekolo, a kakatletse kgetsana ya gagwe ya dibuka. A tsena mo beseng. O fitlhile kwa sekolong phakela thata, go santse go le lefitshwana.

Ke kgonne go dira dilo tsotlhe sentle gompiano! Dan a akanya ka boitumelo. Dan wa batho a tshwarwa ke boroko mo phaposing ka a ne a lapile.

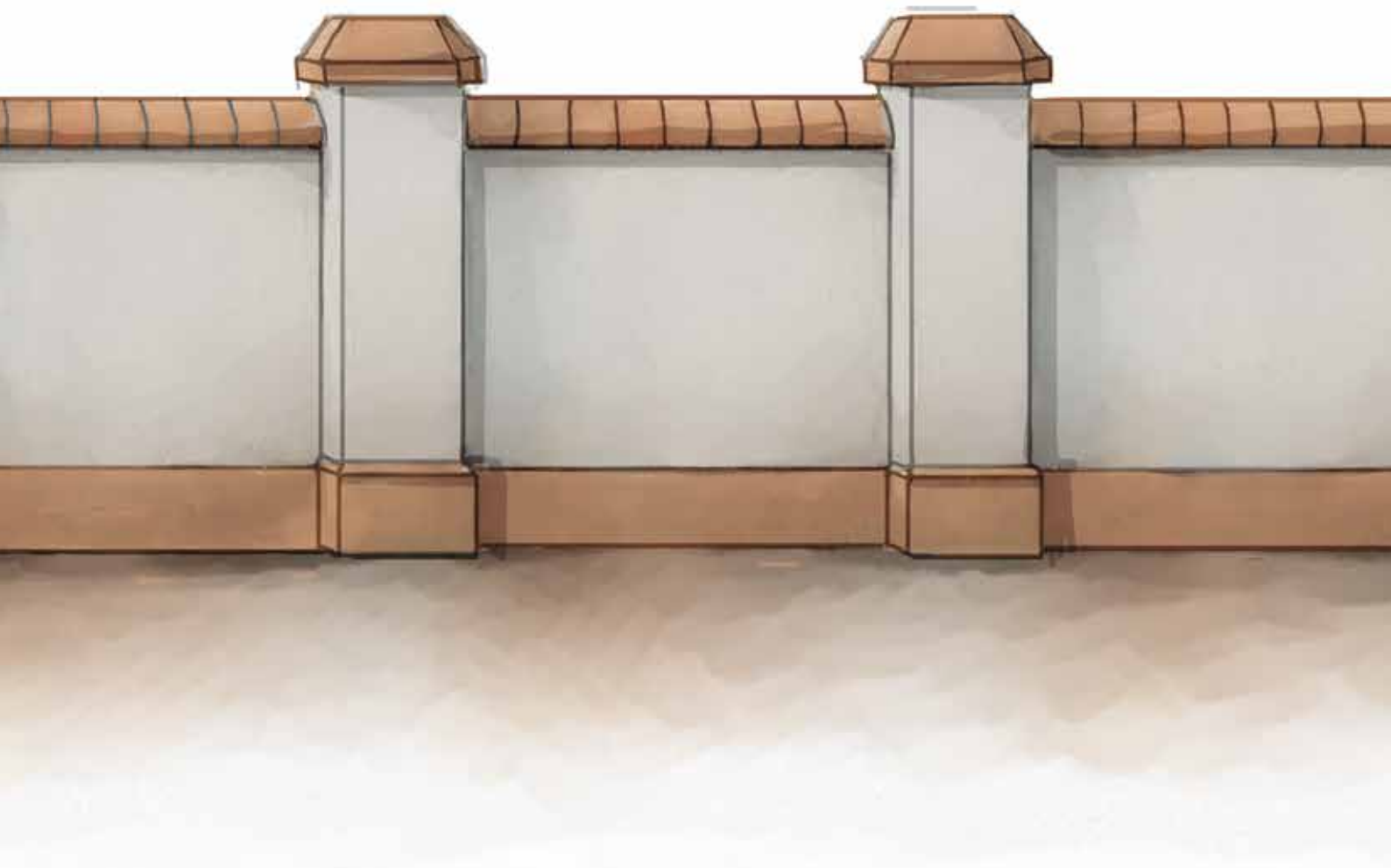

“Ke goreng o robetse Dan?” Ga botsa morutabana.

Ka Lamatlhatso Dan o ne a ya sekolong ka nako, a apere diaparo tsa gagwe tsa sekolo, a tshotse kgetsana ya dibuka.

“Gompieno tsotlhe di tlile go tsamaya ka tolamo. Ke tla tlhola ke phaphame motshegare otlhe!”
Fa a tsena kwa sekolong, kgoro ya sekolo e ne e notletswe.

“Bosilo bo bokana! Sekolo ga se tsene ka Lamatlhatso.” Ga bua Dan.

Ka Latshipi Dan o ne a ya moletlong wa letsatsi la botsalo ba ga ntsalae. O ne a itumetse thata mo a neng a kgopiwa, a wela kuku ya moletlo wa botsalo.

“Nnyaa tlhe!” Dan a akanya.
“A beke e e bosula!” “Ke
solofela gore beke e e tlang
e tla nna botoka”.

Puiso ya 1

Go diragetse eng se se fileng Dan beke e e bosula?

- O siilwe ke bese mme a goroga thari.
- O lebetse kgetsana ya gagwe ya dibuka.
- O ile kwa sekolong se e seng sona.
- Morutabana wa gagwe o ne a mo omanyana.
- Jalo jalo.

E ne e le la bokae fa Dan a ne a wela kuku?

O ne a wela kuku ka Latshipi. Kwa moletlong wa ntsalae.

Goreng Dan a ne a ya sekolong ka Lamatlhatso.

- Letsatsi lengwe le lengwe go ne go na le se se maswe se se diragalelang Dan.
- Dan o ne a batla go nna le letsatsi le le monate kwa sekolong.
- Dan o batla go nna le letsatsi le le se nang diphoso kwa sekolong.
- Dan o ikaeletse thata go nna le letsatsi le le monate mo a neng a lebala gore sekolo ga se tsene ka Lamatlhatso.

Puiso ya 2

Dan o ne a ya kae ka Lamatlhatso?

O ile kwa sekolong.

A o ka dira kgolaganyo: Ke leng fa o neng wa ikutlwa jaaka Dan?

Ke ne ka ikutlwa jaaka Dan fa...

Goreng beke ya ga Dan e ne e le bosula?

- Ga go ope yo o neng a bona ka fa Dan a neng a leka go dira se se siameng.
- O tswelletse go dira diphoso, le fa a ne a leka ka thata go di baakanya.
- O ne a tlabiwa ke ditlhong.
- O ne a ipona bomatla.
- O ne a iphelela pelo.

KGANG 6

THABO O IKUTLWA A TSHWENYEGILE

Thitokgang: Re na le maikutlo

Tshedimosetso ya Lemorago

- Setlhangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela mo Aforikaborwa.
- E diragalela mo paka jaanong.
- Kgang eno e thusa barutwana ba gago go tlhaloganya gore ditiro tsa lerato le bopelonomi di botlhokwa go na le dimpho tse di tlhwatlhwa.

Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Ka dinako dingwe re ikutlwa re tshwenyegile ka dilo go se na lebaka.
- Ka malatsi a matsalo, gantsi re aba dimpho go bontsha mongwe gore re a mo rata e bile re a mo kgathalela.
- Ka dinako dingwe re akanya gore mpho e kgolo e e tlhwatlhwa godimo ke yone e e gaisang. Fela ka dinako dingwe mpho e e kgethegileng ke e re itirelang yona.
- Ka dinako dingwe batho ba lela fa ba ikutlwa ba itumetse.
- Go bontsha lerato le tlhokomelo ga go tlhoke madi - go tlhokega maiteko fela.

Togaleano la go Tlhaloganya: Dira dikgolaganyo

- Ke eng: Go akanya ka mo kgang e amanang le botshelo jwa gago, dibuka tse dingwe, kgotsa lefatshe.
- Goreng re e dirisa: Go tlhaloganya kgang botoka ka go e golaganya le dilo tse o setseng o di itse.
- Se thusa jang: E dira kgang gore e nne le bokao jobo tseneletseng le go gopolega bonolo.

Go dirisa togaleano le kgang eno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
190, 1	Thabo o kaname mo bolaong, o tshwenyegile. "Ke eng se ke tla se bonelang mmè ka letsai la matsalo la gagwe?"	Nka dira kgolaganyo. Fa ke ikutlwa ke tshwenyegile, go le gantsi ke palelwa ke go robala - fela jaaka Thabo!
191, 1	Thabo o tsoga phakela, a tshwenyegile. O dira dikopi tse pedi tsa tee - e le nngwe ya gagwe le e le nngwe ya ga mmaagwe.	Nka dira kgolagano! Fa ke batla go direla mongwe yo ke mo ratang sengwe se se kgethegileng, ke rata go ba direla dijo. Ga se mpho - fela ke sengwe se ke se dirang go bontsha gore ke a ba kgathalela.

Thabo o tsoga a ikutlwa a nyorilwe. Ngwedi o ne o phatsima mo loaping kwa ntle ka letlhabaphefo la gagwe.

O ne a tswa mo dikobong tsa gagwe mme a itshidilola. Fa a tsamaela go ya kwa phaposiboapelong, o ne a gogelwa ke lentswe la ga mmaagwe.

“Ga ke dumele gore kamoso ke letsatsi la matsalo la me. Nako e tsamaela ka bonako. Ijaa! Ke akanya gore ke lengwe la malatsi fela.” a rialo.

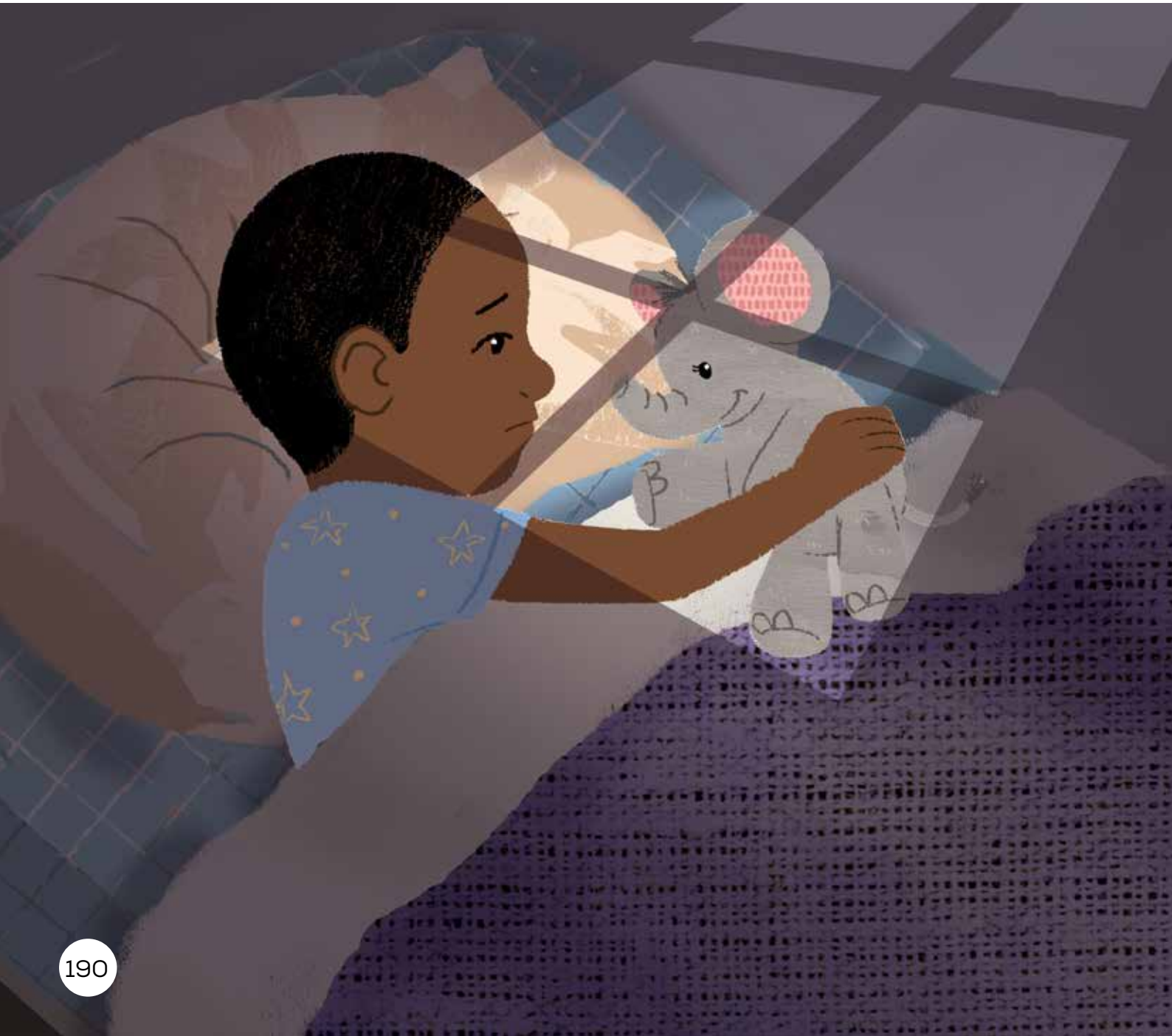
“Ija nnyaa!” Thabo a akanya. “Ka moso ke letsatsi la matsalo la ga mmê ga ke na sepe se se kgethegileng se nka se mo nayang!”

O ne a lebala gotlhelele ka galase ya metsi a gagwe.

Thabo o ne a kanama mo bolaong, a tshwenyegile. “Ke eng se ke tla se bonelang mmê ka letsatsi la gagwe la matsalo?”

Mmaagwe ka metlha o mo naya sengwe se se kgethegileng ka letsatsi la matsalo la gagwe. O ne a tota a batla go direla mmaagwe jalo – fela o ne a se na madi.

Thabo o ne a tsoga phakela, a tshwenyegile. O ne a dira dikopi tse pedi tsa tee – e le nngwe ya gagwe le e nngwe ya ga mmaagwe.

Mmê o ne a tsena mo phaposiboapeelong.
“Masego a letsatsi la Matsalo!” a rialo. A mo naya kopi ya tee.

Mmaagwe o ne a lebega a gakgametse, mme a nyenya.

Letsatsi lotlhe kwa sekolong, Thabo o ne a ntse a tshwenyegile. “Ke tla bonela mmê eng ka letsatsi la matsalo la gagwe?”

Ka nako ya kgaotso, o ne a tsaya lenathwana le le sa kwalelang la pampiri mme a direla mmagwe karata.

Ka mo gare o ne a kwala: Masego a letsatsi la Matsalo, mmê. O mmê yo o gaisang. Ke maswabi gore ga ke na mpho e e kgethegileng go e go naya. Ke eletsa o kare nka go bonela mpho e tonatona.

Ke a go rata. Ka lerato, Thabo.

Thabo o ne a ya gae, a ntse a akanya. “Nka bonela mmê eng ka letsatsi la matsalo la gagwe?” O ne a ikutlwa e kete ga a na mpho e tona e e kgethegileng ya gagwe.

Fa mmê a fitlha kwa gae, o ne a mo naya karata.
Fa a e buisa, o ne a rothisa dikeledi.

Thabo o ne a akanya gore o utlwisiwa botlhoko
ke gore ga go na mpho e tona e e kgethegileng
ya gagwe. O ne a ipaakanyetsa go ya go robala.

“O dirile letsatsi la matsalo la me go nna le le kgethegileng!” mmê a sebaseba, a nna mo bolaong ba ga Thabo. “Ke a leboga!”

“Fela ga ke a go bonela mpho e e kgethegileng!” Thabo a araba.

“Ija Thabo – o nneile sengwe se se kgethegileng go feta mpho e o ka e bonang kwa lebenkeleng la dimpho!” mmê a rialo.

“O ntiretse tee mo mosong ono mo koping ya me e ke e ratang. Go tsweng foo o ne wa ntirela karata e ntle ya setshwantsho se se kgethegileng. Tsotlhe tseo di molemo, ke dimpho tse nka di kopang!”

Thabo o ne a nyenya mme a hemela kwa godimo ka kgololosego fa mmaagwe a mo atla mo phatleng.

Puiso ya 1

Ke mang yo o neng a bua mo mogaleng?

Mmaagwe Thabo o ne a bua mo mogaleng.

Thabo o utlwile mmaagwe a reng?

O ne a utlwa mmaagwe a re ke letsatsi la matsalo la gagwe letsatsi le le latelang.

Thabo o ne a direla mmaagwe eng phakela?

- O ne a direla mmaagwe kopi ya tee.

Goreng mmaagwe Thabo a ne a gakgametse?

- O na a gakgametse gonne Thabo o mo diretse kopi ya tee.
- O ne a gakgametse gonne Thabo o rile 'Letsatsi le le monate la matsalo!'
- O ne a gakgametse gonne o ne a sa akanye gore Thabo o ne a itse gore ke letsatsi la matsalo la gagwe.

Puiso ya 2

Thabo o thantshitswe ke eng mo borokong?

O ne a thanya ka gore a utlwa a nyorilwe.

Ke eng Thabo a ne a sa kgone go robala?

O ne a tshwenyegile. Nako nngwe go thata go robala fa o tshwenyegile.

Thabo o ne a naya mmaagwe dimpho dife?

- O mo diretse kopi ya tee.
- O mo diretse karata kwa sekolong.

Goreng Thabo a ne a ikutlwa a tshwenyegile?

- Thabo o ne a ikutlwa a tshwenyegile gonne e ne e le letsatsi la matsalo la ga mmaagwe mme o ne a se na sepe se se kgethegileng go se mo naya.
- Thabo o ne a ikutlwa a tshwenyegile ka gore ke eng se a tla se bonelang mmaagwe ka letsatsi la matsalo la gagwe.
- Thabo o ne a ikutlwa a tshwenyegile gonne o ne a se na madi a go rekela mmaagwe mpho e kgolo e e kgethegileng.
- Thabo o ne a ikutlwa a tshwenyegile gore mmaagwe o tla ikutlwa a hutsafetse ntle le le mpho e kgolo e e kgethegileng ka letsatsi la matsalo la gagwe.

KGANG 7 MOENTO WA NTLHA

Thitokgang: Re dira saense

Tshedimosetso ya Lemorago

- Setlhangwa seno ke sa ditiragalo tsa boammaaruri le maitlhamelo.
- E diragalela kwa Engellane.
- E diragala mo pakeng e e fetileng - go feta dingwaga di le 200 tse di fetileng.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go ithuta go le gontsi ka gore meento e tlhamilwe jang, le go lemoga gore saense ke karolo ya matshelo a rona letsatsi lengwe le lengwe.

Togaleano la go Tlhaloganya: Dira ditshekatsheko

- Ke eng: Go tsaya tshweetso gore o rata kgang kgotsa ditshweetso tse baanelwa ba di tsereng.
- Goreng re se dirisa: Go tlhama dikakanyo tsa gago le go tlhaloganya kgang mo maemong a a tseneletseng.
- Se thusa jang: E go thusa go akanya ka molaetsa wa kgang le se o se dumelang ka yona.

Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Mo dingwageng di le 200 tse di fetileng, bolwetse jo bo bidiwang sekonkonyane bo ne ba bolaya dimilione tsa batho. Batho ba ne ba sa itse gore ba ka itshireletsa jang mo go bona mme go ne go se na melemo go e alafa.
- Ngaka e e bidiwang Edward Jenner o ne a lemoga sengwe se se sa tlwaelegang. O ne a botsa dipotso, a lekelela kakanyo ya gagwe, mme a fetola lefatshe.
- Go botlhokwa go itse gore sekonkonyane e ne e le bolwetse jo bo kotsi thata jo bo bolaileng dimilione tsa batho. Sekgamakgomo e ne e le bolwetse jo bo botlhofo jo batho ba bo tsayang mo dikgomong. Bagami go le gantsi ba ne ba tshwarwa ke sekgamakgomo mme se ne se sa ba bolaye. Edward Jenner o ne a lemoga paterone eno - borasaense go le gantsi ba simolola ka go lemoga dipaterone.
- Fa o entiwa, mmele wa gago o newa tekanyo e nnye ya bolwetse. Mmele wa gago o ithuta go bo lwantsha. Morago, fa bolwetse jwa nnete bo goroga, mmele wa gago o siametse go bo lwantsha.
- Mo kganneng eno, Edward Jenner o dirisa ngwaga go leka moento wa gagwe. Bogologolo, dingaka di ne di sa tlhaloganye ka dinako tsotlhe gore ba leke jang dikakanyo ka pabalesego. Gompiano go na le melao e e gagametseng go sireletsa batho ka nako ya diteko tsa kalafi.

Go dirisa togaleano le kgang eno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
202, 1	O tthamile moento wa ntlha go lwantsha bolwetse jo bo bolayang jo!	Edward Jenner o ne a batla tsela ya go dira moento pele ga batho botlhe. Ke dira tshekotsheko ya gore o tshwanetse ya bo e ne e le motho yo o botlhale!
205, 1	Leina la mosimane e ne e le James. Edward o ne a batla go bona gore lemao le le nang le molemo le ka thusa mmele wa ga James go aga masole a go lwantsha sekonkonyane.	Edward o ne a batla go itse, o ne a tllhaba mosimane ka lemao la sekgamakgomo. Ke akanya gore go ne go le kotsi! A ka bo a tshwaeditse James yo monnye wa batho ka sekgamakgomo.

O tshwanetse wa bo o kile wa entiwa pele ga fa,
fela a o kile wa akanya ka gore moento o dira jang?
A o itse gore go diragala eng fa lemao le tsena mo
letsogong la gago?

Fa o entiwa, bolwetse jo bonnye bo tsenngwa mo
mmeleng wa gago. Se se thusa mmele wa gago go
aga didiriswa tse o di tlhokang go lwantsha bolwetse
jo. Se se raya gore o ka se tsenwe ke bolwetse jo mo
isagong.

Sekonkonyane e ne e le bolwetse jo bo kileng jwa bolaya dimilione tsa batho lefatshe ka bophara. Le fa go ntse jalo, bolwetse jo, ga bo tlhole bo le teng mme ditebogo di lebisiwa go monna yo o bidiwang Edward Jenner. O ne a itshimololela moento wa ntlha go lwantsha bolwetse jo bo bolayang jo!

Edward Jenner o ne a nna kwa Engelane mo dingwageng di le makgolo a le mabedi tse di fetileng. Edward o ne a lemoga gore batho ba le bantsi mo morafeng wa gaabo ba ne ba simolola go lwala mme ba bolaiwa ke Sekonkonyane. Bolwetse jo bo ne bo tlhasela mongwe le mongwe, monnye kgotsa mogolo, mohumi kgotsa motlhoki. Le fa go ntse jalo, mongwe le mongwe o ne a itse gore bagamamašwi ba sesadi, basadi ba ba gamang dikgomo, ga ba ke ba tsenwa ke Sekonkonyane. Edward o ne a ipotsa gore ke ka ntlha ya eng.

Edward o ne a tsaya tshwetso ya go ela tlhoko bagamamašwi ba sesadi. O ne a bona gore dikgomo di ne di na le bolwetse jo bo tshwanang, jo bo bidiwang Sekgamakgomo. Bagamamašwi ba sesadi ba ne ba simolola go bolaiwa ke Sekgamakgomo, mme ba ne ba tokafala ka dinako tsotlhe. Morago ga foo, ba ne ba ka nna le mongwe fela yo o nang le sekonyane mo phaposing e le nngwe, mme ba ne ba ka se tsenwe ke bolwetse jo bo bolayang jo!

Edward o ne a lemoga gore Sekgamakgomo se sireleditse bagamamašwi ba sesadi. O ne a akanya gore go nna le Sekgamakgomo go thusitse mebele ya bona gore e age masole a mmele go lwantsha Sekonyane. Fela o ne a tlhoka go lekeletsa kakanyo ya gagwe.

Edward o ne a bona mogamamašwi wa sesadi yo o neng a tshwerwe ke Sekgamakgomo. Go tswa foo, o ne a ntsha boladu go tswa mo marophing a gagwe. Edward o ne a tllhaba mosimanyana wa dingwaga di le robedi ka boladu jo mo letsogong. Leina la mosimane e ne e le James. Edward o ne a batla go bona fa moentonyana o, o ka thusa mmele wa ga James go aga masole a mmele go lwantsha Sekonkonyane.

Go tswa foo, Edward o ne a baya James wa batho mo phaposing e e nang le batho ba ba nang le Sekonkonyane. O ne a batla go bona gore a mme James a ka lwala. Fela, kakanyo ya ga Edward e ne e nepagetse, bonnye jwa Sekgamakgomo bo ne ba thusa mmele wa ga James go aga masole a mmele a a tlhokegang go lwantsha Sekonkonyane. James ga a ke a lwala!

Edward o ne a itse jaanong gore kakanyo ya gagwe e ne e nepagetse, go nna le bolwetsenyana go ka thusa mmele wa gago go ipaakanyetsa go lwa le go go sireletsa! Re lebogela ditiro tsa ga Edward Jenner, jaanong re na le meento e e re sireletsang mo malwetseng a mantsi a a bolayang!

Puiso ya 1

Ke eng se Edward Jenner a se tihamileng?

- O tihamile moento wa ntlha.
- O tihamile moento wa Sekonkonyane.

Ke eng se Edward Jenner a neng a akanya gore se sireletsa bagamamašwi ba sesadi mo sekonkonyaneng?

O ne a akanya gore Sekgamakgomo se ne se sireletsa bagamamašwi ba sesadi mo Sekonkonyaneng.

Goreng Edward Jenner a entile James ka Sekgamakgomo?

- Gonne o ne a bone gore bagamamašwi ba sesadi ba ne ba sa tsenwa ke Sekonkonyane morago ga go tshwarwa ke Sekgamakgomo.
- Gonne o ne a batla go bona fa Sekgamakgomo se ka sireletsa James mo Sekonkonyaneng.
- Gonne o ne a batla go lekelela kakanyo ya gagwe.

Puiso ya 2

Ke bothata bofe jo Edward a neng a batla go bo rarabolola?

O ne a batla go thibela go lwala ga batho, ba lwatswa ke Sekonkonyane.

Ke tharabololo efe e a neng a e lekeletsa?

- O ne a lekeletsa ka go enta James ka Sekgamakgomo.
- O ne a lekeletsa gore a mme James a ka tshwarwa ke Sekonkonyane morago ga go entiwa ka Sekgamakgomo.

A o ka dira tshekatsheko? O akanya eng ka ga tshweetso ya Edward ya go tsenya James mo phaposing e e nang le batho ba ba tshwerweng ke Sekonkonyane?

- Ke akanya gore e ne e le kakanyo e e siameng gonne...
- Ke akanya gore e ne e le kakanyo e e sa siamang gonne...

KGANG 8

TEKELETSO YA GA LIMANI

Thitokgang: Re dira saense

Tshedimosetso ya Lemorago

- Setlhangwa seno ke kgang ya maitlhamelo.
- E diragalela mo Aforikaborwa.
- E diragalela mo paka jaanong.
- Kgang eno e tla thusa barutwana ba gago go tlhaloganya botoka gore dijalo ke dilo tse di tshelang, le gore di tlhoka dilo tse di rileng go tshela.

Togaleano la go Tlhaloganya: Dira dikgolaganyo

- Ke eng: Go akanya ka mo kgang e amanang le botshelo jwa gago, dibuka tse dingwe, kgotsa lefatshe.
- Goreng re se dirisa: Go tlhaloganya kgang botoka ka go e golaganya le dilo tse o setseng o di itse.
- Se thusa jang: E dira kgang gore e nne le bokao jobo tseneletseng le go gopolega bonolo.

Dintlha tse o ka di abelanang le barutwana ba gago

- Dijalo di a tshela, fela jaaka batho le diphologolo.
- Dilo tse di tshelang di tlhoka dilo tse di rileng go tshela. Segolobogolo, dijalo di tlhoka:
 - Mowa go hema
 - Metsi go nwa
 - Marang a letsatsi - dijalo di a dirisa go dira dijo
 - Mmu - o naya dikotla le tshegetso
- Mo kgannyeng eno, Limani o dira tekelelo ka dijalo tsa gagwe.
- Tekelelo ya gagwe e tshamilwe go mo thusa go bona gore go diragala eng fa sejalo se sa bone mowa, metsi, marang a letsatsi kgotsa mmu.
- O ithuta gore jaaka moitsesaense, o tshwanetse go tlhokomela ka kelotlhoko mme a kwale se ase bonang.
- Ditekelelo tse di jaaka tsa ga Limani di re thusa go ithuta go le gontsi ka lefatshe le le re dikologileng.

Go dirisa togaleano le kgang eno:

Tsebe le temana	Buisa	Bua jaana
215, 2	Limani le batsadi ba gagwe ba dira tekelelo ya saense mo losing lwa letlhabaphefo la Limani.	Ija! Ke kgona go dira kgolaganyo mo kgannyeng e re e buisitseng mo bekeng e e fetileng! Edward Jenner le ena o ne a dira ditekelelo. Batho ba dira ditekelelo go leka kakanyo le go ithuta tshedimosetso e ntšhwa.
216, 1	“A re tsenyeng nngwe ya dijalo ka mo kgetsaneng ya polasetiki. Jaanong re ka bona gore go diragala eng fa sejalo se sa bone mowa,” mmaagwe Limani a rialo.	Mo kgannyeng ya rona ya beke e e fetileng, Edward o dirile tekelelo go bona fa moento wa gagwe o tla dira. Jaanong, Limani o dira tekelelo go bona gore go tla diragala eng fa dijalo di sa bone dilo tse di farologaneng tse di di tlhokang!

Malome wa ga Limani o ne a mo naya sethunya se sentle ka letsatsi la gagwe la matsalo. “O tlhokomele sejalo se!” a bolelela Limani. Limani o ne a baya sethunya mo tafoleng e e fa thoko ga bolao ba gagwe.

Morago ga dibeke di le mmalwa, sejalo se ne se sule.

Limani o ne a tliša sejalo kwa ntle mme a se bontsha batsadi ba gagwe. “Ga ke tšhaloganye, ke ne ke ithaya ke re ke siame le go nna pelonomi mo sejalong sa me,” a rialo. “Go diragetse eng ka sona?”

Mmaagwe Limani a tshega. “Ijoo Limani! Ke maswabi, ke itheile ka re o itse go tlhokomela dijalo. Ke phoso ya rona, re ka bo re go rutile gore dijalo di tlhoka eng go tshela! Dijalo ke dilo tse di tshelang jaaka nna le wena. Di tlhoka dilo tsotlhe tse di tshwanang le tse re di tlhokang go tshela!”

“Ke ne ke sa itse gore dijalo ke dilo tse di tshelang!” Limani a rialo, a gakgametse. “A se se raya gore dijalo di hema mowa, jaaka re dira?”

“Ee, ke nnete,” Mmaagwe Limani a rialo. “Dijalo di hema mowa, fela jaaka rona.

“Ee, ke ithaya ke re sethunya sa me se ne se na le mowa go hema.” Limani a rialo.

“Ee, fela dijalo le tsona di tlhoka metsi go tshela, fela jaaka rona. Ditshedi tsotlhe di tlhoka metsi. A o noseditse sethunya sa gago?” Mmaagwe Limani a mmotsa?

Limani o ne a tshikinya tlhogo. “Ke ne ke sa itse gore dijalo di tlhoka metsi! Sethunya sa me se tshwanetse sa bo se ne se nyorilwe!”

Dijo tsona? Re tlhoka dijo go tshela, ga kere? Dijalo di ja eng?” Limani a botsa ka go batla go itse.

“Ee, ke ka moo dijalo di batlang letsatsi. Di fetola letsatsi go nna dijo tsa tsona! A o akanya gore sethunya sa gago se bone letsatsi le le lekaneng go itirela dijo? “Mmaagwe Limani a mmotsa.

Limani o ne a tshikinya tlhogo. “Nyaa, phaposiborobalo ya me e lefifi.”

“Dijalo gape di tlhoka dikotla, tse di di bonang go tswa mo mmung. Ke akanya gore sethunya sa gago se ne se na le mmu, fela se se na letsatsi le le lekaneng, ka jalo se tshwanetse sa bo se ne se ne se tshwerwe ke tlala!” Mmaagwe Limani a tshwaela.

“Ke na le kakanyo,” Mmaagwe Limani a rialo, a tshotse terei ya dipeo le dipitsana ka mo gare. “A re bone gore go diragala eng fa sejalo se sa bone mowa, metsi, letsatsi kgotsa mmu!” a rialo.

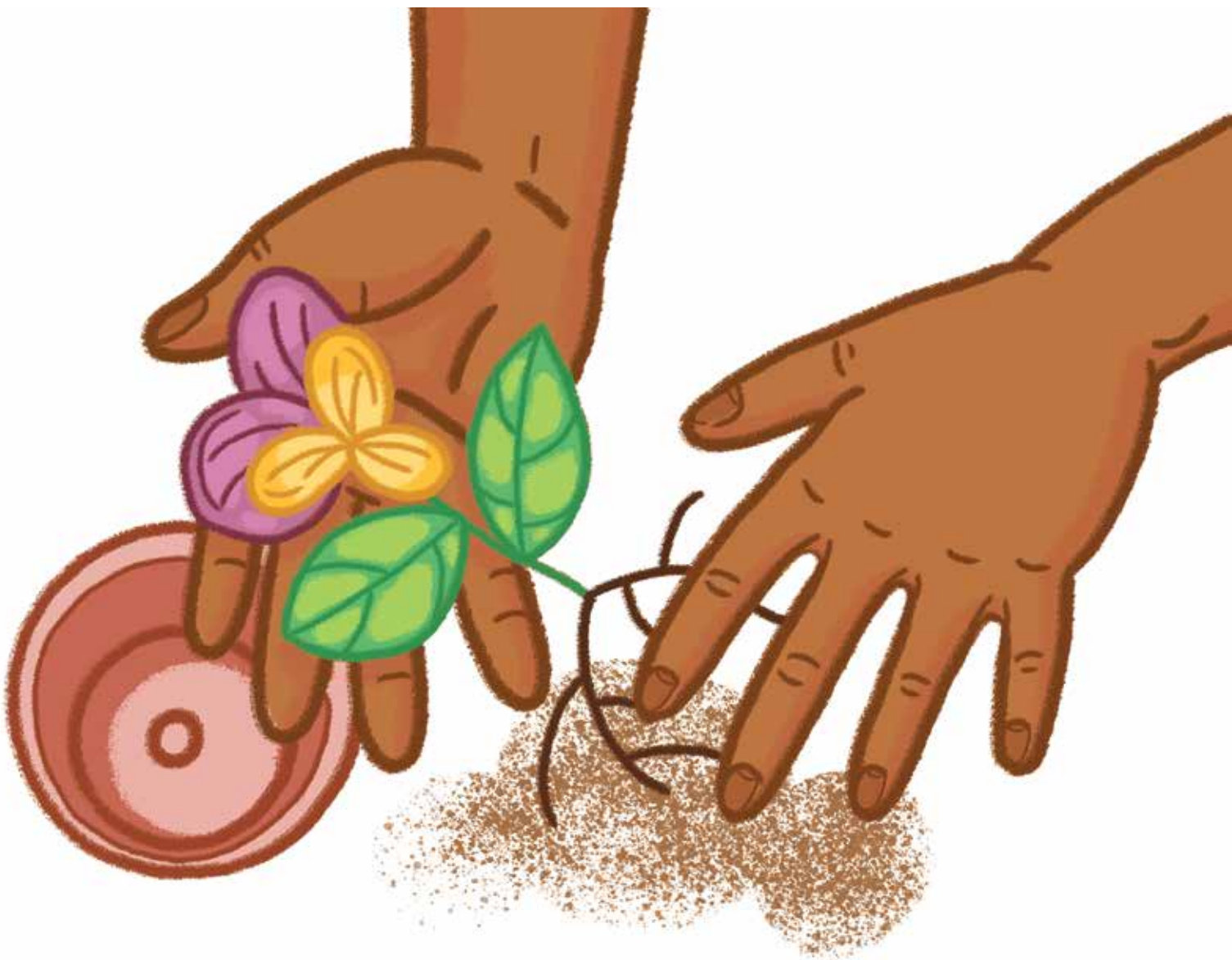
Limani le mmaagwe ba ne ba dira tekeletso ya saense mo losing lwa letlhabaphefo la ga Limani.

“A re tsenye nngwe ya dijalo ka mo kgetsaneng ya polasetiki. Go tsweng foo, re tla bona gore go tla diragala eng fa sejalo se sa bone mowa.” A rialo

Mmaagwe Limani o ne a ntsha mmu mo go nngwe ya dipeo mme a e tsenya ka mo pitsaneng e e senang sepe. “Se se tla re bontsha gore go diragala eng fa sejalo se sena mmu!” a rialo.

“Re tshwanetse ra bona gore go diragala eng jaanong fa sejalo se sena leledi la letsatsi!” ga rialo Limani. Morago ga foo, a tabogela kwa phaposiboapelong mme a tla a tshotse kgetsanyana ya pampiri. “Jaanong, se ka se bone leledi lepe go tswa mo letsatsing, mme se ka se nne le dijo go ja,” a rialo, a khurumetsa semelana se sengwe ka kgetsanyana ya pampiri.

“Go tswa foo, se e tla nna se se sa boneng metsi,”mmaago Limani a rialo.

“Kwa bofelong, re tlhoka sejalo se le sengwe se se bonang sengwe le sengwe se e se tlhokang, mowa, letsatsi, mmu le metsi. Ka tsela e o, re ka bapisa dijalo tse di sa boneng sengwe le sengwe se di se tlhokang go tse di bonang tsotlhe!” Mmaago Limani a rialo.

Limani o ne a baya matshwao mo sejalong sengwe le sengwe.

“Karolo ya go nna moitsesaense ke go tlotlhomisa le go rekota,” mmaagwe Limani a rialo, a mo neela buka e nnye ya go kwalela. “Se ke lokwalopaka le le kgethegileng go tlotlhomisa le go rekota se o se bonang!” Mmaagwe Limani o ne a mo thusa go dira lokwalopaka la sejalo. “Gompiano re tshwanetse go dira diponelopele gore re akanya gore go tlile go diragala eng ka sejalo sengwe le sengwe. Se se raya gore o tshwanetse go dirisa se o se itseng ka ga dijalo go dira phopholetso e e siameng!” Mmaagwe Limani a rialo.

Limani o ne a simolola go thala setshwantsho, a akanya ka gore go tla diragala eng ka dipeo tsa gagwe.

Limani o ne a simolola go thala setshwantsho, a akanya ka gore go tla diragala eng ka dipeo tsa gagwe.

Puiso ya 1

Go diragetse eng ka sethunya sa ga Limani se se tswang kwa go malomaagwe?

Sethunya se se tswang kwa go malomaagwe se sule.

Dijalo di tlhoka eng go gola?

Dijalo di tlhoka mowa, letsatsi, metsi le mmu go gola.

A o ka dira kgolaganyo magareng ga kgang ya rona ya beke e e fetileng; Moento wa ntlha le kgang ya rona ya beke eno ya Limani?

- Nka dira kgolaganyo. Sengwe se se tshwanang ka dikgang tse pedi tseno ke...
- Nka dira kgolaganyo. Edward Jenner le Limani ka bobedi ba...

Puiso ya 2

Ke selo sefe se le sengwe se o ithutileng ka dijalo go tswa mo kgannyeng e?

Ke ithutile ...

O akanya gore Limani o ithutile eng mo tekelelong ya saense ya gagwe?

- Ke akanya gore Limani o ithutile gore...

Ke eng se o bonang se ka diragala mo ponelopeleng ya gago fa malome wa ga Limani a ka mo naya sejalo jaanong?

Ke akanya gore fa malome wa ga Limani a ka mo naya sejalo se sentšhwa jaanong a ka ... gonne ...

NHLRP | National Home Language Reading Programme “